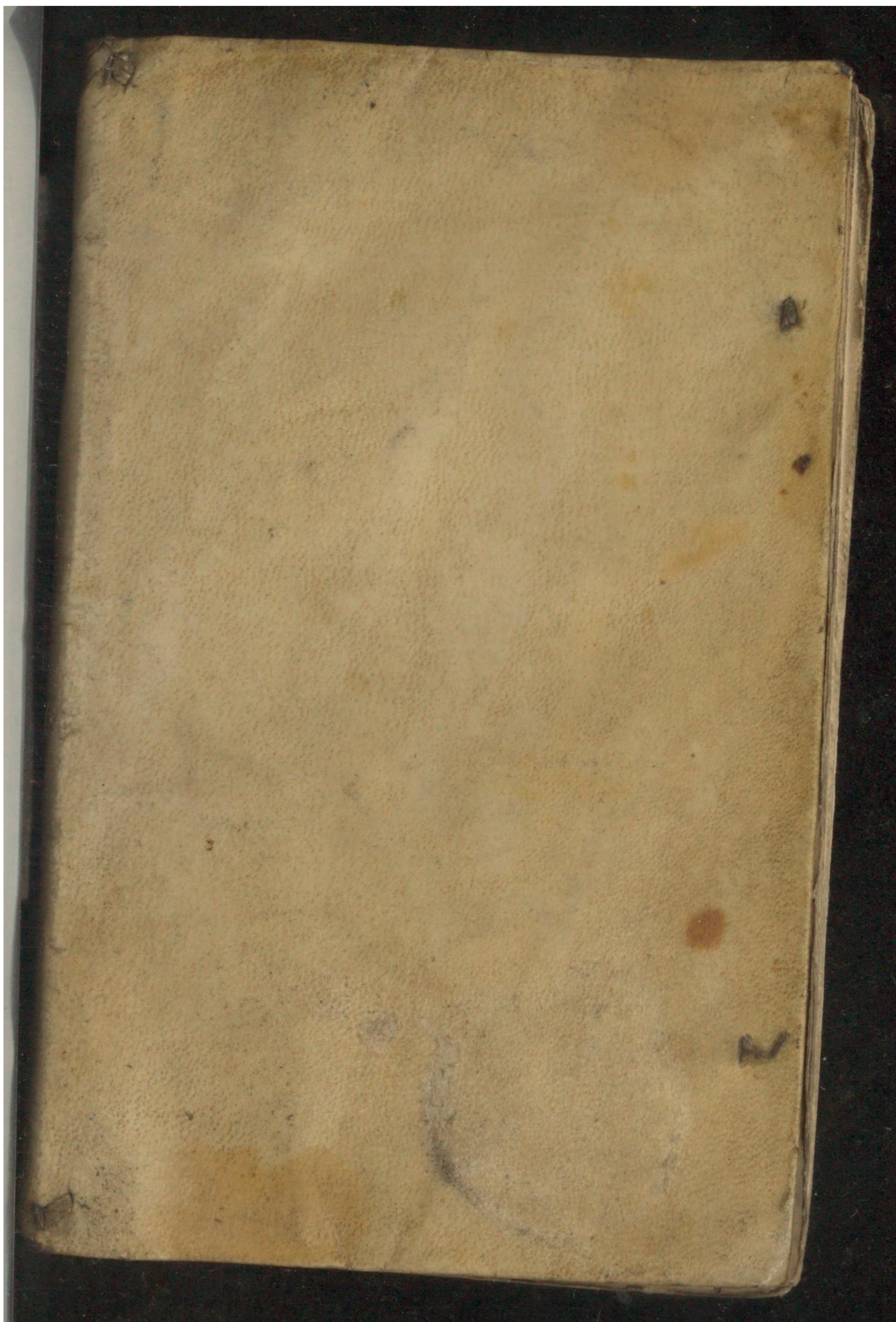
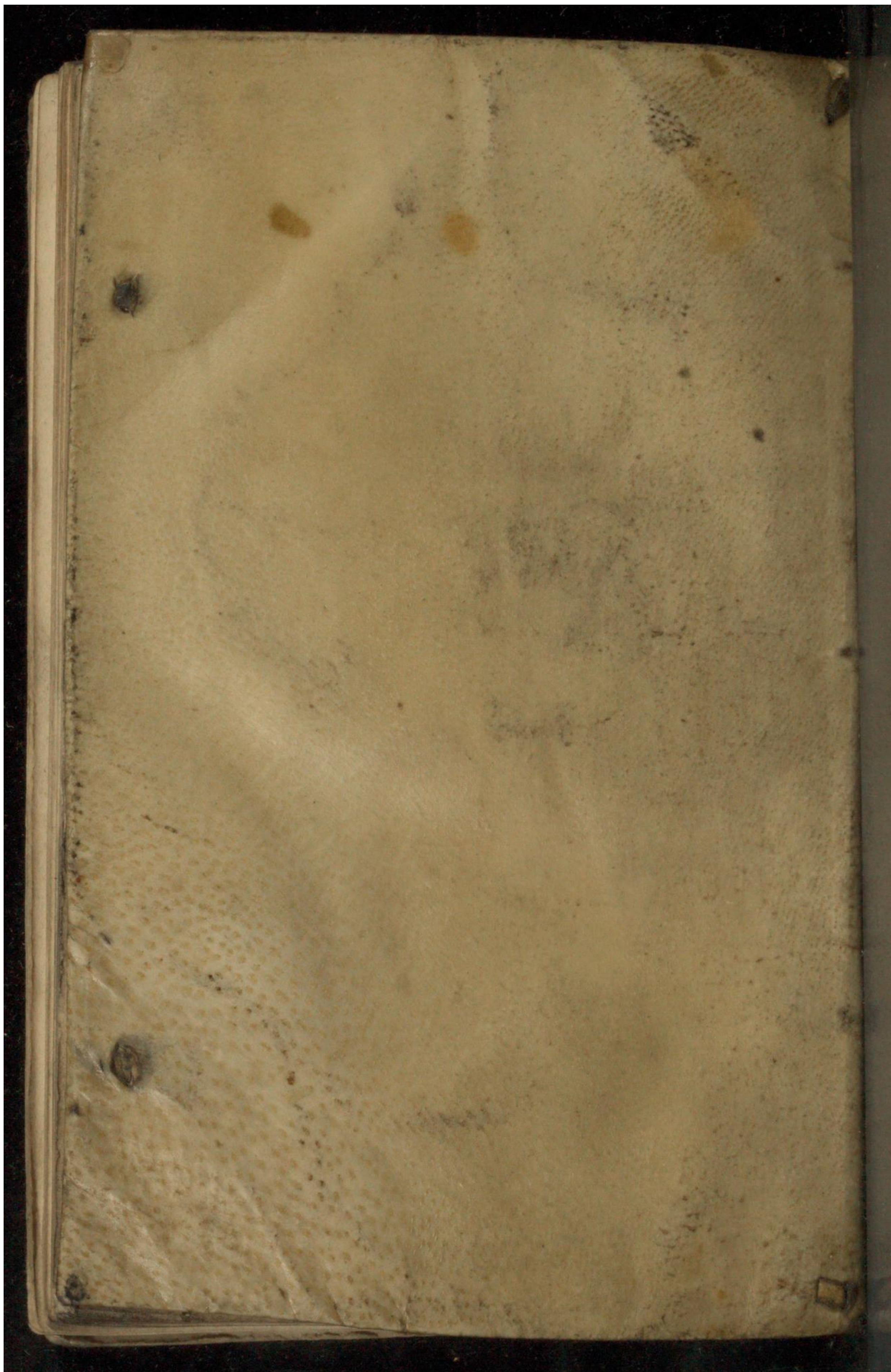
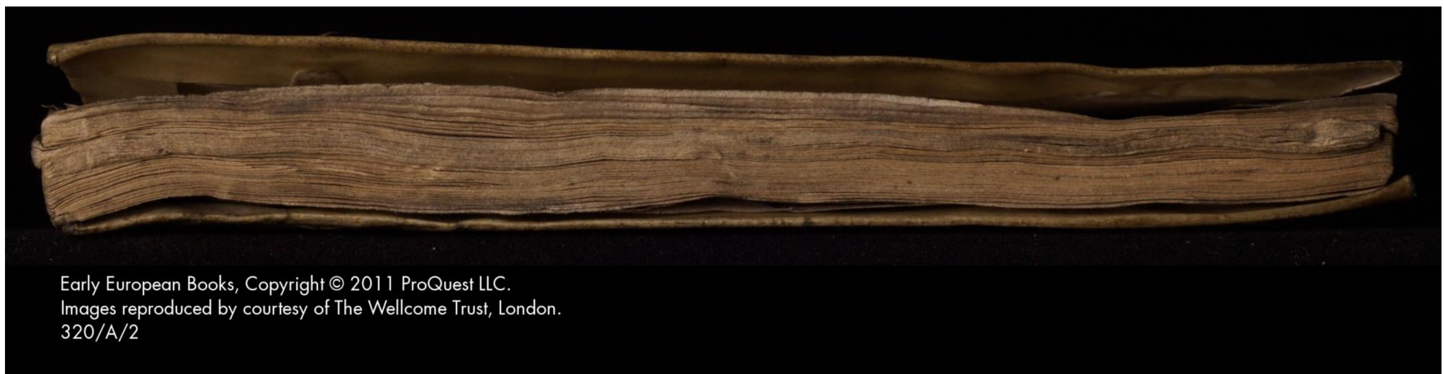

Amer. Rm

ANGLERIUS

Cologne, 1574?

Copy 2

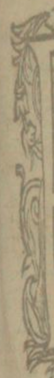
320/A

Amer. Rm

ANGLERIUS

Cologne, 1574

Copy 2

PETRVS MARTYR MEDIOLANEN.

DE INSVLIS NVPER INVENTIS, ET DE MORIBVS INCOLARVM EARVNDEM.

EX mearum Decadũ libellis in vulgus emiſsis colligere licet, fugitiuos quoſdam ad vicina Darienis appulſos, noſtrorum libellos admirantes dixiſſe, terras ſe aliquãdò incoluiſſe, quarũ habitatores inſtrumentis vterentur eiuſcemodi, ac politicè legibus parẽtes viuerẽt: atriaq́; ac templa lapidibus cõſtructa magnificè, plateas etiam, ſtratasq́; vias ordine compoſito, vbì negocientur, haberẽt. Eas nunc terras noſtri reperêre: qui authores fuerint, quomodò res proceſſerit, attentè audiat, quiſquis peregrinarum regionũ conditiones & populi mores ſcire deſiderat. De inſula Cuba, quam Fernandinam placuit appellari, Hiſpaniolæ occidentali proxima: ſeptẽtrionali tamen adeò, vt Cancri tropicus mediam ſecet Cubam: Hiſpaniola verò à tropico diſtet ad æquatorem gradus aliquot: pauca tetigimus hactenùs. In hac inſula ſex iam ſunt oppida erecta: primarium, à diuo Iacobo Hiſpaniarũ patrono, nomen ſumit. Natiuum eſt ibì aurum, & montanum, & fluuiale: auro ſuffodiendo inuigilatur. Quo anno libelli mei portas clauſerunt, tres Hiſpani ex antiquioribus Cubæ ciuibus, Franciſcus

Fernãdes Cordubẽsis, Lupus Ocho, Caicedus & Christophorus Morãtes, nouas q̃rere terras instituunt. Est inquietus & semper magna moliẽs Hispanorũ animus. Tria instruũt eius generis nauigia, quæ appellat Hispanus Carauelas, ꝓprijs impensis, habita à gubernatore Dieco Velasquen nauigãdi potestate ex angulo Cubæ Occidẽtali, qui sancti Antonij nomẽ adeptus est. Altũ capiũt cum centum & decẽ viris. Est hic angulus ad reficiẽdas naues, ac aquationi, ac lignationi aptissimus. Cælo tantùm & aqua cõtenti, sex adnauigãt inter Zephyrũ & Austrũ dies ac dimidiũ: quo tẽpore sex tantùm & sexaginta se milliaria percurrisse arbitrãtur. Stabãt autẽ in ancoris, vbicunq; sol cadens illos depręhẽdebat, nè per ignotũ pelagus errantes, scopulis illiderẽtur: aut arenosis vadis impliciti mergerẽtur. In insulã incidũt ingẽtẽ, noĩe Iucatanã, cuius initiũ incolæ Eccampi vocãt. Oppidum in littore sitũ adeunt, magnũ adeò, vt Cairũ illud nostri dixerint: hospitaliter ab incolis nostri suscipiũtur: ingressi, summa sunt repleti admiratione: turritas domos, tẽpla magnifica, vias ordine stratas ac plateas, ac nũdinaria ibì agi cõmercia reperiũt: lapideæ sunt domus, aut ex lateribus & calce, arte & industria cõfectæ. Ad prima domorũ impluuia, & primas habitationes, per duodecim aut decẽ gradus asscẽditur. nõ tegulis tantùm, sed culmis aut herbarum fruticibus coopertæ sunt. Mutuis se muneribus afficiũt: bullas aureas & ex auro fabrefacta monilia perpulchrè formata Barbari nostris, nostri autẽ illis sericeas ac laneas vestes, vitreos etiã calculos, & aurichalcea tintinnabula, munera illis grata, quia peregrina, sunt impartiti. Specula floccifaciebãt nostra, qa illi lucidiora ex quibusdã lapillis assequũtur. Vestita est

Iucatana insula reperta anno 1516

hæc

hæc gens nõ lana, quia pecudes nõ habẽt, ſed goſſipio mille modis & varijs fucato coloribus. Fœminæ à cingulo ad talũ induũtur, velaminibusq́ diuerſis caput & pectora tegũt, & pudicè cauent, nè pes aut crus illis viſatur. Tẽpla frequentãt: ad quæ primarij vias ex proprijs domibus ſternunt: idolorũ culturæ indulgẽt: ſunt recutiti: ſumma fide negociantur, permutando tamen ſine pecunijs: crines ornãt. Vndè id habuerint, interrogati per interpretes, dicunt aliqui, tranſijſſe aliquãdò virum quẽdam formoſiſsimum per eos tractus, qui eis id inſigne in ſuî memoriã reliquerit. Alij, obijſſe lucidiorem ſole hominem in eo opificio: certi nihil habetur. Aliquot ibì dies commorati, iam videbãtur incolis eſſe moleſti: nullius enim hoſpitis eſt grata mora longa: commeatum capiunt: rectà tendunt ad Occidentẽ per prouincias, Comi & Maiã dictas ab accolis. Pręterlapſi ſunt, aquam tantùm & ſigna ex itinere capientes. Barbari littorales noſtras admirabantur naues mari innatãtes, ad quas viſendas & fœminæ permixtæ viris cum infantibus paſsìm prodibant. Nam ex mari nõ ſine ſtupore illorũ ædificia, ſed præcipuè tẽpla littoribus proxima, in modum arciũ erecta proſpectabant. Iácere tandèm ancoras placuit ad milliaria centũ decem in prouincia, cui nomen Campechium, cuius oppidũ eſt domorũ trium milliũ: amicè ſe inuicèm cõplectuntur: nauticã noſtrorũ artẽ, nauigiorũ magnitudinẽ, vela, amplustra, resq́ cęteras Barbari attoniti admirabantur. Vbì excuſſorũ tormentorũ tonitrua, fumoſum ac ſulphureũ odorẽq́ ignitũ ſenſerũt, à Deo fulmina mitti arbitrabãtur. In atrio regulus noſtros benignè magnificeq́ hoſpitatus eſt. Poſt ſumptas more illorũ epulas, in quibus pauones

habent

habent & altilia, volucres etiã mõtanas & nemorales, ac aquatiles, perdices, coturnices, turtures, anates, & anſeres, cuniculos: vltra hęc lupos, leones, tigres, vulpes: & quadrúpedes agreſtes, vt apros, ceruos & lepores: ducti ſunt noſtri cũ regio comitatu ad latũ cõpitũ in oppidi latere ſitũ: oſtẽdũt noſtris quadratũ quatuor graduũ erectũ marmoreũ, partìm ex tenaci bitumine, partìm ex lapillis, pulpitũ: cui hominis inhærebat ſimulacrum ſuperſculptum, adhęrẽtibus illi duobus quadrupedibus ignotis, qui marmorei hominis vterum, vtì canes rabidi, videbãtur velle dilacerare. Serpens bitumine ac lapillis compacta, pedũ longa ſeptem & xl. vtì bos magnus, marmoreum leonem vorans, recẽti cruore irrorata, ſimulacro adſtabat. Proximi ſolo affixi erãt tres tigni, quos tres alij lapidibus ſuffulti tranſuerſabãt: in eo loco reos puniunt: in cuius rei argumentum, ſtratas viderunt innumeras cruore illitas & confractas ſagittas, & mortuorum oſſa in vicinam cortem proiecta. Domus & hîc ſunt ex calce & lapidibus ædificatæ. Regulo, Lazari nomẽ indiderũt: quia Lazari die terram ceperunt. Abeunt ad milliaria indè, ad Occidentem ſemper, quindecim. Prouinciam captant nomine Aquanil, cuius oppidum Moſco dicitur, regulus Capotón, vltima acuta. Hoſtiliter inſpectat noſtros hic regulus, inſidias noſtris ſtruit, petentibus aquã: trans collem proximum fontes eſſe innuunt, quà iter erat per anguſtas ſemitas. Ex mutatis in fronte coloribus, & arcuum & telorum geſtamine, fraudem ſenſêre: tẽdere vlteriùs noſtri recuſant. Palantes & imparatos adoriuntur noſtros Barbari, mille ampliùs ſternunt fugiẽtes noſtros: cœnoſo in littore (erat enim ibi mare cœnoſum) implicantur:

duos & viginti ſagittis tranſuerberatos perimũt, reliquos maiori ex parte vulnerant. Tribus & triginta, inquiunt, claſsis ipſum prætorem Franciſcum Fernãden vulneribus percuſſum. Ferè nullus euaſit incolumis. Si ad monſtratos colles proceſsiſſent, perempti fuiſſent ad vnũ. Mœſti ergò redeũt, qui ſuperfuêre, ad Fernandinam inſulam vndè venerant, ac cum fletu & gemitibus, ob relictos & p̃ſentes vulneratos, à ſocijs recipiuntur. His intellectis, Cubæ Fernandinæq́ʒ gubernator Diecus Velaſquen quatuor Carauelarũ claſſem inſtruit cum hominibus circiter trecentis. Huic claſsiculę prętecit nepotem ſuum Ioannem Griſaluam, additis ſubprætoribus Alfonſo Auila, Franciſco Montegio, & cõmendatorio Petro Aluarado, Nauclero autem eodem Antonio Alamino prioris claſsiculæ rectore. Idem iter capiunt, ſed auſtralius aliquãto ad millia fortè ſeptuaginta: turrim ex alto vidẽt, terram minimè. Ea turri duce, inſulam apprę hendunt nomine Cozumellam, à qua ſuaues ſe olfeciſſe odores ſpatio trium milliariorum, vẽto indè proflante, inquiũt. Ambitu reperiunt eſſe milliariorum quinqʒ ac quadraginta: plana eſt, gleba fortunatiſsima: aurum habet, ſed peregrinum, aliundè allatum: melle abundat & fructibus hortenſibus, volucribus etiam & quadrupedibus. Eſt horum incolarum, vt breuibus abſoluam, ea œconomia & politia, quæ de Iucatana: domus, templa, viæ, cõmercia: virorum ac fœminarum geſtamina ex goſsipino, nõ laneo vel ſerico: domus lapideæ, culmo contectæ, vbi ſit lapidum penuria: ſed vbì ſit lapicidinarũ copia, laminis lapideis conteguntur: marmoreos poſtes in pleriſque, velutì apud nos pleræqʒ domus habent. Turres ibì vetuſtas, dirutarũ

veſtigia

vestigia redolẽtes, repererũt, vnã præ cæteris graduũ octodecim, vt ad illustria tẽpla cõscenditur. Nostras sunt admirati naues, & nauticã artẽ: noluerũt hospites primo impetu: benignè eos tandèm admiserũt: turrim cõscendunt duce primario, quem sacerdotẽ credũt: vexillũ in cacumine sistunt, regi Castellæ imperiũ adiudicant, Sanctæ crucis nomen insulæ assignant, q̃a ad Nonas Maij Sanctæ crucis festo sunt insulam ingressi. Cozumellã verò, inquiũt, appellari à regulo Cozumellao, cuius maiores ipse iactat fuisse huius insulæ habitatores. Cameras in turri reperêre: statuis tũ marmoreis, tum fictilibus vrsorũ simulacris instructas, quos vnisono cantu elato inuocãt: suauibus adolẽt odoribus: vtì penates eos colũt. Res ibì diuina celebrata est: sunt recutiti. Regulus hic eleganter ex gossipino velamine indutus, pedis vnius digitos abscissos habebat: natanti piscis vorax, qui Tuberon dicitur, vno morsu digitos raptauerat. Lautè copioseq́ꝫ nostros aluit. Post triduũ abeunt ad Occidentem semper, vidẽt procùl mõtes, Iucatana erat insula, q̃ à Cozumella quinque tãtùm millibus passuũ distat. Iucatanę latus meridionale capiũt, putato cõtinenti proximum circũeunt: illã nequeunt vniuersam, ob frequẽtes scopulos, & ob arenosa vada. Ad iam notũ latus boreale Alaminus nauclerus naues reducit. Ad idẽ oppidum Campechium & Lazarũ regulum, ad quẽ priores superiori anno, ꝓficiscuntur: placidè suscepti, ad oppidũ inuitantur. Inuitâsse pœnituit: ad lapidis iactũ ab oppido nostros sistere iubẽt: accolæ abire imperãt: aquandi petunt copiam priusquã discedant nostri: puteum à tergo relictũ monstrãt: licere indè aquã haurire, aliundè minimè inquiunt. Pernoctatum est in vicino

putei

putei campo. Diffidunt Barbari: armatorum tria circiter millia, castra locant non longè à nostris. Pars vtraque noctem duxit insomnem: illi nostrorum eruptionem in pagum, nostri Barbarorũ impetum repentinum veriti, tubarũ clãgoribus, & tympanorũ boatu somnolẽtos excitabant. Vbì illuxit, accedunt barbari, appellant interpretes Cubenses nostros, quorum idioma, si nõ idẽ, consanguineũ tamẽ. Face thurea inter vtrunq; agmẽ accensa, minantur internecionem, nî priùs abire ꝑperauerint, quàm fax extinguatur: nolle se hospites protestantur. Fax cõsumitur, deuenitur ad manus, perimunt è nostris vnum, quem sagitta malè scutatum reperit: multi feriuntur: ad tormẽta, quæ apud puteum erant locata, se reducũt nostri, vt indè globos iaculentur in Barbaros: retrocedunt ad oppidum Barbari: milites feruenti animo cupiebant illos persequi, vetuit Grisalua prætor. Indè procedunt ad Iucatanæ calcem vltimum: ducentorum reperiunt esse milliariũ ampliùs productam ab Oriente in Occidentẽ: portum petunt egregium, cui nomen dedêre Portus Desideratus. Ad terras indè transfretant alias, & terram pręhendũt Iucatanę vicinã ab Occidente: dubitant, sit insula, nec ne: continenti esse annexã arbitrantur. Est ibì sinus, quẽ suspicãtur ambitũ vtraque terra: nil certi: Caluacan, aliâs Oloan ab accolis hæc tellus appellatur. Flumẽ ingẽs ibì repertũ, dat suo furore in pelagus potabiles aquas, duorũ milliũ spatio: à prætore Grisaluã appellârũt flumẽ. Admirati nostras moles mari natantes Barbari accolæ, vtranq; fluminis ripã ad sex millia armatorũ, scutis aureis, arcubus & sagittis, ensibus etiã latis, & hastis adustis armati obsidẽt, ꝓhibituri descẽsum, & littus tutaturi. Stat ea nocte

pars

pars vtraq; in alis: prima luce eccè canoas circiter centũ armatis plenas: (diximus aliâs, Canoas eſſe lẽbos vniligneos.) Et hìç Cubenſes interpretes, & hi ſat cõmodè conueniebant in lingua: pax oblata per interpretes admittitur: accedit vna canoa, reliquæ ſiſtũt. Canoæ rector, q̃d noſtri quæritẽt per alienas terras, percontatur: aurũ cupere reſpõdetur, permutatione tamẽ, nõ gratuitò aut violenter. Redit canoa, quid actum ſit, regulo referunt nautæ: accerſitus regulus, venit libẽs: narratu dignum: cubicularium ad ſe vocat regulus: cubicularia iubet afferre ornamẽta, vt prętorem noſtrum Griſaluam ornet, imperat: à calceo incipit auro illũ induere, ocreas, thoracẽ, & quicquid armorum ex ferro aut chalybe ſolet cataphractus noſter aliquis, proditurus ad pugnam, ſibi ſumere, vniuerſum id ex auro miris modis formato regulus Griſaluæ impartitur. Compenſat Griſalua ſericeis, laneis ac lineis veſtibus, rebusq; alijs noſtratibus. In huius Iucatanæ initio, quandò in Cozumellam traiecerunt, in canoam piſcatoriam inciderunt: nouem inerãt hamis aureis piſcantes incolæ inermes, capiunt omnes, nil timentes. Ex illis vnũ agnouit hìç regulus, ſe tantundem auri miſſurum in craſtinum pollicetur ad Griſaluam, quanti ponderis vir ille reperiretur: negauit redemptionem ſocijs inuitis prætor, illum retinuit ac diſceſsit, quid vltrà iaceat, recogniturus. Ad millia cẽtum circiter, ad zephyrum ſemper, ſinum ingentẽ reperiunt, in quo tres paruæ inſulæ ſitæ erant: adeunt grandiorem. Pròh crudele facinus, pròh truculẽtas hominum mentes: ſtomacho claudat portas quiſq; pius, nè perturbetur: pueros puellasq; ſuis dijs immolant paſsìm: ſunt recutiti: ſimulacra quæ colunt, partìm

tìm

tìm ſunt marmorea, quædã alia fictilia. Marmoreas inter imagines extat leo pertuſa ceruice, in quam miſerorum ſanguinem proijciunt, vt indè fluat in lacunam marmoream. Quibus cæremonijs miſerorum ſanguinem litent, referamus. Nõ iugulis, ſed pectoribus apertis ex infauſta victima cor eruũt: ex cuius calido cruore idolorum labia illiniunt, reliquum fluere patiuntur in lacunam: indè in apertum, cor & exta cõburunt, gratum fumum dijs fore arbitrantur. Ex idolis vnũ eſt virile, quod inflexo capite lacunam ſanguinariam ſuperinſpectat, tanquàm acceptans ſacrificium hoſtiarum. Torulos brachiorum & femorum, ac ſurarum pulpas edũt, præcipuè ſi hoſtem bello victum ſacrificauerint. Riuum concreti ſanguinis, veluti ex carnificina exeuntem repererũt. Ex inſulis vicinis ad id facinoris miſeros trãſportant: capita cadaueraq; ibì truncata viderunt innumera, integra etiam pleraq; velaminibus contecta. Vniuerſi tractus illi auro gemmisq; abundant. Pererrans inſulam vnus è noſtris in duos ſemiſuffuſos vrceos alabaſtrinos perpulchrè laboratos lapillis incidit, diuerſorum colorum plenos. Aiunt lapillum ſe reperiſſe, qui miſſus eſt ad gubernatorem, valoris duorum millium Caſtellanorum auri. Sacrificij hanc inſulã appellârunt. Extant & in huius Colluacanæ lateribus alię ſitę inſulæ, in quibus ſolæ mulieres habitant ſine virorum commercio. Putãt aliqui Amazonico viuere more: qui prudentiùs rem ponderant, cœnobitas eſſe virgines, ſeceſſu gaudentes, vtì apud nos, & multis in locis apud veteres Veſtales, aut Bonæ deæ ſacræ. Certis anni temporibus traijciunt ad eas viri, non coitûs cauſa, ſed moti pietate, campos & hortos illis compoſituri, quo cultu

Cæremoniarũ ritus perquàm horridus.

queant vitam ducere. Fama tamẽ viget, esse alias insulas fœminarum sedes, sed corruptarum, quæ mamillã à teneris scindunt, quo faciliùs queãt sagittariam artẽ exercere: ad easq; traijcere coitûs causa viros, nec retinere mares. Fabulã puto. Ad littus ergo Colluacanæ terræ se applicant nostri: placidè negociantur: aureum regulus cacabum, armillas, torques, bullas, multaq; ꝑtereà diuersorum generum monilia nostris impartitus est: nostri cõtrà nostratibus illum alacrẽ reddunt. Figere hîc pedem, & coloniam deducere cupiebãt: prohibuit Grisalua prætor: desperatis animis vixerunt eo tempore cõmilitones in prætorẽ. Turritis constat ædificijs hæc prouincia, oppidis amplissimis quindecim: & alicubì viginti millium domorum se aliqua vidisse attestantur. Sunt non vbiquè cõnexę domus, hortis & cortibus intersecãtibus: multæ distãt à seipsis: plateas habẽt mœnibus circunseptas, in quibus fora nundinasq; excercẽt: vias ordine stratas, furnos, fornacesq;, calcem ac lateres coctos habẽt: figulos, lignariosq; fabros, & artifices, mechanicarumq; artiũ omnium opifices assequuntur egregios. Potanchanus hic regulus dicitur, regio Palmaria: eius oppidũ regium aiunt esse domorũ quindecim millium. Quandò nouos hospites suscipiunt, qui pacem in illis terris admittunt, in amicitiæ fœdus sibijpsis cum nouacula vel gladio lapideo sanguinis parumpèr ex lingua vel manu, aut lacerto, vel alia quauis corporis parte, hospite inspectante, eruunt. Sacerdotes viuũt cęlibes & incorrupti. Quid sit coire, nemo intelligit, donèc nubat. Nefas & morte piandum est aliter accidere. In fœminis mira castitas. Licet vnicuique potenti, postquàm vnam duxerit vxorem, habere pellices quotquot

voluẽ.

voluẽrit: ſed nupta adulterio compræhẽſa, venditur à marito, primario tamen principi, à quo licet mulieris propinquis illam redimere. Nemini non coniugato fas eſt iungi in menſa, vel eadem lance veſci, aut poculo bibere, paremq́ꝫ cõiugato ſe præbere. Auguſto Septembriq́ꝫ menſe quinque ac triginta dies abſtinent, non à carnibus modò, quas aſſequuntur optimas, ſed neque piſcibus veſcuntur, aut re aliqua, quæ ſanguinem nutriat: hortenſibus ac leguminibus illos dies peragunt. Menſes, viginti dierum numero claudunt: annum verò, menſibus viginti: aliquot ibì dies lautos egêre. Abeunt, littus idem ſecuti, regulum conueniunt alium, cui nomen dedêre Ouandus. Regulus vbì noſtros aurum cupere intellexit, laminas conflatas attulit aureas: ſe copiam eius metalli deſiderare prætor ſignificauit per interpretes. Poſtero die aureum hominis ſimulacrum, pygmęum, flabellumq́ꝫ aureum, & artificio vario laruam iubet afferri, calculorumq́ꝫ ſerta, pectoralium & bullarum copiam, & diuerſorum generum ornamenta, & variorum colorum lapillos noſtris eſt impertitus: dapibus quoquè lautiſsimis perſapidè condítis ſaturauit. In littore inuitatos properanti curſu, frondẽtibus ramis ex reguli mãdato erectis, ilicò ſcenis cõtegebant: inertes in ramis ferẽdis familiares regulus ꝑcutiebat ſceptro, quod manu geſtabat: ſerui demiſſo vultu quæcũq́ꝫ verbera patiẽter ſuſtinebãt. Interrogatus, vbinàm auri tãta colligeretur copia: proximos digito monſtrauit mõtes, & flumina ab illis decurrẽtia. Sunt hi fluminibus ac lacubus adeò aſſueti, vt idẽ illis ſit natare, q̊d terra incedere. Mergũtur flumine, quãdò aurũ placet colligere, manusq́ꝫ arenis efferũt ple-

nas: demùm de manu in manum cribrãtes arenã, aurum deligunt. Spatio duarum horarum dicunt auro implere cannulam digitalẽ. De suffumigijs & harum terrarum odoribus dulcia molliáq; dici queunt, quę pręteꝛmittimus, quia magis ad effœminandos animos faciũt, quàm ad bonos mores. Puerum annorum duodecim oblatũ à regulo recusauit prætor: puellã admisit pulchrè ornatam, socijs inuitis puerũ abiecit. Ex lapillis ab hoc regulo habitis, vnũ scribũt esse valoris duorum millium Castellanorum auri. Discedunt tandèm ab hoc regulo, auro & gemmis onusti. Grisalua prætor vnã è Carauelis ad patruũ gubernatorẽ destinat ad Fernandinã, cum nuncijs & habitis auro & gemmis. Littus intereà secant reliqui Occidentẽ versùs: vna verò propiùs ferè littus abradebat, qua Franciscus Montegius subprætor vehebatur: duæ per altũ tendebãt in prospectu. Admirati accolæ, rem nouã miraculo asscribunt. Duodecim ad Montegium veniũt Canoę: per interpretes colloquuntur, benignè se inuicèm salutant: supplices orant incolę, vt descẽdant: magna pollicentur, si regulum patriæ adierint. Precibus eorũ negat Montegius se posse annuere, quia socij nimìs à se distarẽt: cõtentos tamen dimisit, datis quibusdam nostratibus muneribus illis gratis, quia ignota sunt. Celebre oppidum aliud adeũt: ad littus se applicãt vnà tres Carauelæ: prohibẽtur ab accolis descendere: scutis, arcubus, plenis pharetris, & ligneis latis ensibus atq; hastis adustis armati, ad nostros prodeũt: sagittas iaculãtur eminùs illi: tormẽtorũ globulos in Barbaros nostri. Machinarũ strepitũ admirati, ac furore perterriti, aufugiunt: pacem optãt. Iam commeatus nostris deficiebãt: iam quassatæ longis itineribus

naues

naues erant. Ad insulã igitur Fernandinã, factis & repertis antedictis cõtentus Grisalua, socij haudquaq̃ reuertuntur. Nunc diuertẽdum est parumpèr, & alia nauigatio pertractãda. Hinc ad has regrediemur terras, quas nostri repetierũt. Diecus idem Velasquen gubernator, eodem ferè tẽpore, quo classem eam quatuor Carauelarũ parauerat, aliam destinauit vnius Carauelæ tantùm, & vno Bergantino comite, cum viris quinq; ac quadraginta. Violentas hi manus in accolas exercuerũt. Idolorum sectatores sunt & recutiti, propterea licere eos trahere ad aurum suffodiendum putauerunt. Sunt littori, continentis in modum, proximæ paruæ insulæ multę, vbertate soli, & fortunatissima gleba beatæ, Guanapan, Guãguan, Quitilla: ex vna istarum tercentũ rapiunt vtriusque sexûs accolas: (huic insulæ posuêre nomẽ Sanctę Marinæ) in Carauelam hos inculcãt, & ad Fernandinam tendunt: Bergantinũ cum socijs quinq; ac viginti relinquunt, qui dent operã venationi hominum vlteriori. Portus quem præhendit Carauela, Carenas dicitur: distat is ab angulo Cubæ primario diui Iacobi, millia ducẽta quinquaginta. Hæc insula est longissima, porrecta ab Oriente in Occidentem, quam cancri tropicus intersecat. Miserorum vindictam quærente fortuna, è custodibus in terram descendũt quidam, pauci remanent. Nacti occasionem recuperandæ libertatis insulares, raptis nostrorum telis, ruunt in custodes: perimunt sex, desiliunt in mare reliqui: Carauela potiuntur insulares, regere illam didicerant, redeunt in patriam: sed primò in eandem insulam vicinam descendunt, Carauelam exurunt, tela secum absportant, lembis traijciunt ad suos: relictos nostros cum Bergãtino adoriũtur,

proſtrant, perimũt: qui euasêre, infelices ad Bergantinum ꝓfugiunt. Arbor eſt littori proxima, crucẽ in eius arboris cacumine locãt, & ſuperiorẽ arboris corticẽ his verbis inſcribunt: Vannuis Aldarieci. Eſt Dacien fluuius, in cuius ripa ſitum eſt oppidum putati cõtinentis primarium. Re intellecta, gubernator in relictorum auxilium properè mittit naues duas bellatoribus onuſtas. Serò ſapiunt: res iam acta erat: crucẽ ſecúti, littus adeunt: literas legunt arbori inſculptas, nõ auſi ſunt fortunã tẽtare, cũ deſperatis egregiè armatis prȩcipuè recedunt. Ex inſula proxima iſti tanq̃ lepores abducunt vtriuſq; ſexûs quingẽtos: eádẽ cauſa arbitrati iure merito poſſe id efficere, quia recutiti. Idẽ his euénit ad Fernandinam applicatis: vnã è nauibus ferociter aggrediuntur: acriter dimicãdo, cuſtodes Hiſpanos perimunt quoſdã, cȩteri ſeſe ad mare proijciunt, & ad ſociã, quæ proxima erat, carauelã adnatant, vnà oẽs cum ſuperſtite Carauela raptatam adoriuntur. Dubia fuit quatuor horarũ ſpatio victoria: ꝓ libertate recuperanda, tam viri q̃ fœminæ rabidè pugnabãt, nè adeptã amitterẽt prædã. Hiſpani acriùs dimicabãt: vicerũt Hiſpani tandèm, quia pertractandis armis eſſent agiliores. In mare ſeſe proijciunt victi Barbari: cum lintribus recolliguntur: tum ferro perempti in certamine, tum aquis ſuffocati circiter cẽtum. defuêre ex Hiſpanis pauci, ad diui Iacobi oppidum & aurifodinas trahũtur. Ad aliã dehinc tendunt è vicinis inſulis, quæ ſunt ibi frequentiores, quàm in noſtro Ionio ſymplegades, quarum congeriẽ Archipelagus vulgus appellat: hoſtiliter ſuſcipiuntur, quotquot è nauibus deſcẽderunt, perempti aut percuſsi ſunt. Putãt hãc eſſe inſulã, quã Ioãnes quidã Põtius, vnius claſsiculæ

culę Pręfectus adiuit, & perturbatos reliquit: fugatur ab accolis: Floridã'q; appellauerat, quia resurrectionis die eam insulam repererint: vocat Hispanus Pascha floridum resurrectionis diem. Sex & viginti, inquiũt, se vidisse insulas, sed à Co lono priùs prǽterlapsas, tanquàm Hispaniæ Cũbæ'q; custodes, in quibus veniẽtes oceani procellæ illiduntur. Natiuum in plerisque granatũ aurum reperiunt: monilia & isti varia gestãt, & laruis vtuntur, tũ ligneis deauratis, tum aureis perpulchrè ornatis. Opifices sunt vbiquè argutissimi. Ex laruis vnã secum attulit Frãciscus Chieregattus. ex ea colligere licebit, quali polleãt ingenio. Nouacularum structurã mirũ est videre: ex lapidibus flauis quibusdã diaphanis, vtì crystallinis, eas formant, & cum eis radunt, haud secùs àc si egregio chalybe factæ essent: sed quod spectatu dignũ est, quãdò obtusam iam habent ex exercitatione aciẽ, non cote, nõ lapide, neq; puluere illas acuunt, sed tantùm aqua imposita tẽperantur. Sunt & apud hos instrumẽtorum & elegãtiũ rerum mille genera, q̃ lõgum esset narrare. Redeamus ergò vndè sumus digressi. Ad Cozumellã, Iucatanam, ac Colluacanã siue Olloã, terras dites ac elysias recẽter repertas, à quibus diuerterã, reuertor: vbì quanti sint momenti tractus illi, cognitum est. Cubæ insulæ habitatores Hispani, gubernatore Annuncte, nouã classem instruunt Carauelarum decem, cum viris quingentis, additis, vtì leuis armaturæ equis, duobus Bergantinis, quorũ opera vtuntur ad vadosa littora, frequentiũ scopulorũ discrimina tẽtanda. Equos nauibus imponunt, quinq; mares, fœmellas verò sedecim bello aptas. Fernãdum Cortesium, qui tunc erat prætor vrbanus, generalem eligunt classis guber-

natorem & prætorem: ſubprætores verò Alfonſum Fernãdum Portucarerium, Franciſcũ Montegium, Alfonſum Auilam, Alueradum commẽdatarium Spatenſem, Ioannem Velaſquen, Diecum Ordaſſum: ventum ſequuntur eundem, ab angulo Cubæ vltimo, ad Occidentem. Quamprimùm Franciſcus Fernãdes Cordubenſis, mox Ioannes Griſalua, ad proſpectum inſulæ ſacrificiorum, de qua mentionẽ fecimus, deueniũt: inſperatus acer turbo captare terrã vetuit: verſis illos veſtigijs ad Cozumellã Iucatanæ orientalem fera tempeſtas tranſportauit. Portum habet vnicum hæc inſula, cui nomen Sancti Ioãnis porta, Latinè indiderunt. ſex oppidis tantùm contenta eſt, & aqua puteali, aut ciſternali. fluminibus caret & fontibus, quia plana. quinque tantùm ac quadraginta mille paſſuum ſpatio ambitur. Aufugiunt incolæ ad ſyluas nemoroſas, oppida deſerunt pre timore: vacuas domos ingrediuntur noſtri, patrijs fruuntur cibis, domorum ornatus variorum colorum, aulæa, veſtesq; ac lodices, amaccas appellant, ex goſsipio natiuo reperiunt. Habent etiam innumeros libros. De his cum cæteris ad nouum Cæſarem noſtrum aduectis latè dicemus. Perluſtrant vniuerſam noſtri milites, compoſitis tamen agminibus, nè qua vis ingrueret: paucos repererunt accolas, vna fœmina comite. Per interpretẽ Cubenſem, & Iucatanas tres alios abductos à primis Hiſpanis, fœminam hortãtur, vt abſentes accerſat regulos. Fœminæ familiares erant accolæ cum ea ducti: à fœmina vocati per nuncios veniunt reguli, fidem amicitiæ præſtant, domos patrias alacres repetũt, multa ex raptis ſu pellectilibus reſtituũtur: idololatras & recutitos eſſe reperiũt: pueros puellasq; Zemib⁹ immolãt.

Sunt

Sunt Zemes nocturnorum lemurum ſimulacra, quæ colunt. Interrogatus à me Alaminus nauclerus, Franciſcus Montegius, & Portucarerius nuncij, qui regi munera attulerunt, vndè immolandos habeant pueros puellasq́; Ab inſulis collateralibus, inquiunt, venũ ducuntur permutatione auri aut aliarum mercium. Nuſquàm enim feralis monetæ dira ſolicitudo in tam vaſto terrarum ſpatio habitatores premit. Idem aiunt de reliquis nupèr inuentis inſulis: è quibus duas nominant, Deſtam & Seſtam, vbì nudi degũt: puerorum puellarumq́; inopia, canibus litant. Canes alunt comedẽdos, vtì cuniculos alit gens noſtra: nõ ſunt latrabiles, roſtro vulpino, quos ad eſum deſtinãt: pullos caſtrãt: ad ſobolẽ procreandam fœminarũ copiã, mariũ numerũ exiguum ſeruãt, vtì de ouibus paſtores noſtri: pingueſcunt caſtrati vſq; ad quadrimeſtre mirũ in modũ. Ab his ſacris noſtri illos deterrẽt, nefas eſſe oſtendũt: legẽ petũt quam ſequantur: eſſe Deum vnicum, qui cælum creauit ac terras, bonorum omnium datorem, ſub triplici perſona vnitum in ſubſtantia, facilè perſuadent: Zemes perfringi patiuntur: Beatæ virginis imaginem depictam à noſtris præbitam, in ſacro ſui templi loco ſiſtũt, templũ ac eius pauimenta verrunt & abradunt: crucẽ ob ipſius Dei atque hominis laudem, ob ſalutẽ humani generis ſuperimpoſitam recordatione, adorandam receperunt: in templi cacumine vnã ingentem ligneam locant. Conueniunt omnes, Deiparæ virginis cum tremore reuerenti figurã ſuppliciter veneraturi. Per interpretes ſignificârunt hi accolæ, eſſe in Iucatana vicina inſula Chriſtianos captiuos ſeptem, qui ad eam, tempeſtatibus raptati, appulerant. Quinq; tantùm milliarium

ſpatio dirimitur à Iucatana hæc inſula. Quinquaginta viros cum duabus carauelis prætor Corteſius ad id negocij deſtinat perquiſitores. Cozumellanos tres ſecũ aduehũt cum literis ad Chriſtianos, ſi qui reperiantur: quàm egregiũ facinus ſint acturi, ſi aliquem adduxerint, oſtendit: rem ardenter commendat, ab illis nanque ſperat lucidiorem ſole ſe tractuum illorum omniũ notitiã habiturum. Abeunt bonis auibus, ſex dies eis aſſignantur ad reditum, octo expectârunt: demiſſos in terram Cozumellanos nuncios, trucidatos aut detentos ſuſpicati ſunt: illis relictis, redeunt ad Cozumellam noſtri. De diſceſſu ex Cozumella, cogitabat iam vniuerſa claſsis: oppoſita illam vis maris detinuit. Eccè ab Occidente Canoam inſpectant venientem ab Iucatana, Chriſtianum vnum è captiuis aduehit, ſeptennio is vitam degerat apud Iucatanos, Hieronymũ Aquillarem nomine, virum Aſtigetanum Vandalum. Quo gaudio ſeinuicèm fuerint cõplexi, caſus loquatur. Infelicẽ ſortem ſuã, & ſociorũ vnà amiſſorum enarrat: auditur attentis mẽtibus: nec diſſonum fore arbitror, nec tuæ Beatitudini moleſtum, ſi rẽ, vt accidit, recẽſuero. In meis decadib. mentio facta eſt de nobili quodã Valdiuia, ab Darienenſibus miſſo, ſinus Vrabæ in putato continenti habitatoribus, ad Hiſpaniolã, Almirãto Colono, pregi, & Senatui regis, (ad quos pertinet putati continentis remediũ) ſignificatũ qua rerum omniũ penuria vrgerentur. Siniſtris auibus miſer Valdiuia prouinciã ſuſcepit: in Iamaicæ inſulæ Hiſpaniolæ Cubæq́ꝫ laterali à meridie proſpectu repentinus vortex in arenoſas detulit ſyrtes. Ea voracia cæcaq́ꝫ vada Hiſpani vocãt viperas: & quadrãter viperas, quia ibì multę naues implicãtur,

tur, vtì viperina cauda lacerti. Diſcinditur carauela: vix Valdiuiæ & è ſocijs triginta licuit in carauelæ ſcapham deſcendere: ſine remis, ſine velis miſerè raptãtur à pelago defluẽti: diximus nanq; in decadibus, eſſe ibì maria perpetuo fluxu labentia in Occidentem. Tredecim errârunt dies, inſcij quò tenderẽt, nil eſui aptum repererũt vnquàm: ſeptẽ ex eis cõſumpſit fames, fuerũt ipſi marinis piſcibus eſca. In Iucatanã tranſportantur ſuperſtites, iam inedia deficiẽtes, in crudelis reguli poteſtatem inciderũt. Valdiuiã prætorẽ vnà & ſocios quoſdã trucidauit, mox immolauit zemibus, demũ cum inuitatis amicis comedit. Hoſtes aũt, aut appulſos hoſpites, hi depaſcunt, de reliquo à carne humana abſtinent. Hîc Hieronymus Aquillaris, & ſocij ſex in tertiũ diem immolandi ſeruabantur: nocte, ruptis vinculis, truculẽti manus tyranni euasêre: ad regulum huic infenſum, ſupplices confugiunt: admittuntur, ſed in ſeruitutẽ. Admirandum auditu eſt de huius Aquillaris genitrice: vbì rem intellexit, ilicò inſaniuit præ dolore, licèt in nube tantùm audiuerit, filiũ in poteſtatem carnes humanas edentiũ incidiſſe. Hæc ſi quandò carnes aſſatas inſpectat, aut verubus affixas, clamoribus domũ replet, inquiens: En matrẽ omnium miſerrimã: en filij mei fruſta. Habita igitur epiſtola prætoris Aquillaris per Cozumellanos nũcios, corã regulo hero, qui Taxmarus dicitur, quid Cozumellani afferãt, enarrat: de potẽtia regis eorũ, qui ad eas partes appulerunt, deq; virorũ fortitudine, de illorũ beneficentia in amicos, de ſæuitia in detrectãtes, vel eorum poſtulata reſpuẽtes, multa ediſſerit: trementẽ reddidit Taxmarum. Det operam, nè hoſtes ſuã ditionem ingrediantur, ſeruũ rogat, ſed pacato veniãt animo.

Polli-

Pollicetur Aquillaris pacẽ, &, si opùs fuerit, contra hostes auxilium & fauorem. Aquillarem dimittit, tresq́; illi dat familiares comites: ità iunctìm traijciunt ex Cozumella in Iucatanam, ad flumen, Alamino nauclero regente, aliâs repertum tendunt. Fauces eius arenis erant conclusæ, vtì de Nilo Aegyptio legitur, flãtibus Etesijs: propterea maioribus non licuit nauibus aduerso flumine procedere: quanuìs sit aliâs huiusmodi nauibus aptum suscipiendis. In Bergantinos & nauium lintres, ducẽtos viros in littus exponit prętor. Per Aquillarem pax offertur. Quid sibi velint, percontantur accolæ: Dapes, inquit Hieronymus Aquillaris. Spatium erat ingens arenosum ad latus oppidi: illuc tendant, insinuant accolæ. Eunt. Postero die afferunt gallinas octo eorum more, quæ sunt pauonibus neq; minores, neq; insipidiores, suffusci coloris, & tantũ maizij, quantum vix sufficeret decem famelicis. Est autẽ maizium frumenti granum, quo ipsi panem conficiunt, nostro panico non multùm dissimile. Protestantur vnà, vt indè discedant. Properè ingens armatorum ad nostros, discedere renuentes, multitudo concurrit, iterùm, quid sibi velint per alienas terras vagantes, interrogant. Pacẽ se cupere, per Aquillarẽ respondent nostri, & rerũ permutatione dapes, aurumq́;, si aurũ possidẽt. Nolle se pacem aut bellũ cum eis, respõdent: abeant iterùm, nì mâlint vsque ad vnum trucidari. Nolle abire, nostri inquiunt, nòn habita ciborũ copia, quæ alendis militibus præsentibus sufficiat. In crastinum adferenda cibaria signãt. Mentiti sunt: manè sequenti nostris, qui castra locârant in arena, & fuerant pernoctati, tantundèm afferunt epularũ, & sui reguli nomine iubent abire.

re. Cupere se oppidum videre, & potiores dapes, nostri dicunt. Recusant illi, & terga vertunt submurmurantes. Inedia nostri vrgebantur, victum quærere coguntur. In terram mittit subprætores prætor cum viris centum quinquaginta. Per diuersa tendunt ad oppidana rura. E turmis vnam, obuij Barbari malè tractabant. Nõ longè aberant socij, audito strepitu, laborantibus socijs opem ferunt. Alia ex parte prætor tormenta in Bergantinos & scaphas locat: ad littus se applicat cum reliquis militibus, littus tutaturi, & prohibituri descensum. Properanti cursu ad pugnam parati, occurrunt Barbari: sagittis & iaculis eminùs nostros impetunt, feriunt imparatos. Viginti circiter tormenta in hostes prætor exonerat. Strage globorũ & stridore, ac flammarum eruptione perculsi, perturbantur palantes, crurũ tenus in aquas se proijciunt: & nostri hostes insequuntur fugientes: vnà cum perterritis oppidũ ingrediuntur: continuo cursu Barbari traijciũt, oppidum & domos deserunt. Ad fluminis ripam protentum dicunt esse oppidum, quantum non ausim dicere: mille quingentorum passuum ait Alaminus nauclerus, & domorũ quinq; ac viginti milliũ: stringunt alij, ingens tamẽ fatentur & celebre. Hortis intersecantur domus, quæ sunt egregiè lapidibus & calce fabrefactę, maxima industria & architectorum arte. Ad quarum sedes habitabiles per decem & duodecim alicubì gradus asscenditur, & spatijs interiectis secantur. Nemini quidem licet vicini murum trabibus onerare. Sunt domus omnes trium domorum intercapedine separatæ, culmis tamẽ & paleis coopertæ maiori ex parte, lapideis laminis pleræq;. Quadraginta hominũ millia Barbari professi sunt eo die

die pugnæ interfuisse, victos tamen à paucis ob nouum pugnandi genus cum tormentis: & quia prætor in terram equites xvj. exposuerat, qui pugnæ interfuerunt, à tergo Barbaros adorti, turmas findebant celeri cursu, non aliter quàm si greges ouium interficerent, perimendo, feriendo à dextris & à sinistris. Miraculo perculsi miseri hæsitabant, neque exercendi tela locus dabatur: idem animal arbitrabãtur hominem equo annexum, vtì de centauris nata est fabula. Duos & xx. dies sunt potiti oppido: lautè sub tecto nostri, sub dio Barbari esuriẽtes degunt, neque sunt ausi nostros adoriri: munitiorem oppidi partem, velutì arce tuti elegerunt, nocturnisq; freti custodijs, suspecti semper eruptionem timentes, somno vacabant. Potanchanum dicitur ab accolis oppidum: & à victoria ibì adepta, Victoriã nostri appellârunt. Mira etiam de atriorum ruralium ad delicias in prædijs ædificiorum magnificentia, magnitudine atque elegãtia, cum solarijs impluuijs & tabulatis egregijs more nostro: vt quatuor Hispani rurale quoddã ingressi, per horas quatuor in eo vagati fuerint, anteq̃ ipsius exitum ob magnitudinem comperire potuerint. Per interpretes tandèm & captos in prælio, regulum & eius primarios accersunt, vt inermes & supplices veniãt: datur opera, párent dicto, domus quisque suas repetit, pacem illis præstant lege proposita, vt ab horrentibus humanorum corporum cæremonijs erga manes & pniciosos dæmones, quorũ simulacra venerantur, abstinerent, nostroq; Deo Christo cæli terrarumq; satori, ex virgine mundo præstito, & ad humani generis leuamen crucifixo, dirigant mentis oculos, vtq; regi Hispaniæ se subditos fore profiteantur. Pollicẽtur vtrunq;: quan-

quantùm breuitas temporis passa est, instruuntur: restitutos nostratibus muneribus contentos reddunt. E cælo missos arbitrãtur viros, qui adeò pauci numero, ausi sint contra ingentem multitudinem manum conserere: nostros & illi quibusdam aureis donis affecerunt, seruas etiam viginti donârunt. His ità relictis, alias eorundem littorum terras quæsituri, abeunt: sinum repetunt sub Grisalua repertum ab Alamino, cui nomen dedêre Bian sancti Ioannis. Bian vocat Hispanus sinum. Pacatis animis veniunt accolæ. Ab littore oppidum erat distans milliare, domorum aiunt mille quingentarum, super tumulo erectũ: ad oppidi hospitia inuitant nostros, dimidiã oppidi partem offerunt, si perpetui velint esse habitatores secum: putant, vel Potanchanẽsium exemplo perterritos, ad quos iam fortè fama peruenerat, vel sub talium virorum vmbra sperâsse in vicinos hostes fauorem & auxilium habituros. Perpetuis nanque mutuis se bellis conficiũt imperij cupiditate. Recusant æternam sedẽ, annuunt temporaneæ. Redeuntes ad littus nostros sequitur populus, scenas illis & ramata mapalia summa cum diligentia erigunt, & tutissimis tegminibus à pluuia cooperiunt: castra ibì locant, nè marcescant socij. Prætor Alamino nauclero & Francisco Montegio dat negocium, vt illius terræ Occidentem vestigare intendant, fessos interìm ipse recreaturus, & curaturus saucios. In Potanchano manet ergò prætor cum reliquis: Bergantinos præbet ituris duos, homines quinquaginta. Ad hunc vsque sinum lenis erat decursus aquarum: vbì paulò inferiùs ad Occidentem adnauigârunt, àc si ex montibus altis à torrente raperentur, ità impetus illos æquo-

æquoris breui ſpatio ad quinquaginta à ſocijs transſportauit milliaria. In aquarum concurſum incidunt. A læua vaſta maris planities ſeſe oſtendit, quæ deſcendentibus ad Occidentẽ vndis obuiabat. Vtì duo ingentia flumina, quandò conueniunt ex aduerſo, ità videbantur à meridie venientes aquæ, tanquàm hoſtibus in ius alienum pedem inferentibus, primis poſſeſſoribus velle obſiſtere. Ex oppoſito terram viderunt longè, à læua & à dextra minimè: fluctuabãt inter eos cõflictus, vorticibus agitabantur in diuerſa, qui ferè illos deglutierant: ſine ſpe vitæ diù hæſitârũt, flectunt proras, aduerſo torrente vndè venerant, luctantur remis veliſq; innixi, ſuperare vix poterant impetum: quandò ſeceſsiſſe putârunt ad minus paſſuum duo millia, vna nocte quatuor ſe fuiſſe retractos inuenerunt. Vicerunt tandèm illud graue certamen Deo fauente. Duos & viginti dies in eo paruo maris ſpatio conſumpſerunt: ad ſocios tandèm redeunt, rem aperiunt, finem eum eſſe terram Colluacanæ, putatiq; continentis adiudicârũt. Terram verò procùl viſam à fronte, vel continenti noſtro annexam, vel ſeptentrionalibus coniungi plagis ad Baccalaos, de quibus latè in decadibus. Reſtat adhuc res hæc in dubio, detegetur aliquando. Dum Alaminus & Franciſcus Montegius hæc ſecreta inueſtigarent à rege prouinciæ, qui Multoxumam dicitur, per vnum ex eius proceribus prædicto imperantem oppido, nomine Quintalbitor, multis precioſis miriſq; modis laboratis muneribus aureis, argenteiſq; & lapillis ornatis noſtri donantur. Statuunt ad nouum Cæſarem noſtrum mittere de colonia deducẽda, gubernatore Dieco Velaſquen inconſulto, qui eos cum mandatis miſerat, vt pro-

prouincijs peragratis, & redempto auro, regrederentur. Consilium ineunt, in diuersa tendunt, errorem fore proponunt aliqui: pars maior suffragatur, nõ esse de gubernatore curãdum, quandoquidem res ad maius tribunal, ad regem scilicet, deduceretur: vicit populus. A benigno rege commeatum capiunt. Ad millia indè duodecim in gleba fortunatissima condẽdæ coloniæ locum assignant: generalem eligunt gubernatorẽ, prætorem ipsum Cortesium: non desunt qui putent eo inuito. Is magistratus alios creat, ad condendæ vrbis regimen, Portucarerium & Montegium: de quibus satis. Nuncios ad regem mittendos eligunt, eodẽ Alamino nauclero duce. Quatuor spõte sua primarij nostras visum terras veniunt, regemq́ adeò potentem, vt eius authoritas tam in infinitum protendatur. Ducuntur & fœminæ duæ, quæ nostris more patrio páreãt & obsequantur. Suffusca gens est: auricularum torulos vterque sexus perforat, gemmatosq́ aureos perpẽdiculos circunferunt. Sed viri, quicquid est inter inferioris labij marginem extremum, & dentium inferiorum radices, perturant: vtì nos auro digitos gestando circunligamus. In eo labiorum foramine ampliori, lamina subtili retinente interiùs prodeuntem, argenteum affigunt. Carolenum æquat eius monilis rotunditas, crassitudo digitum. Fœdius me vidisse nunquàm recordor. Putant tamen illi elegãtius nihil esse sub orbe lunæ. Quo exemplo, quàm vanè ruat gens humana in suî cæcitatem, quamq́ fallamur omnes, edocemur. Existimat Aethiops nigrum colorem candido pulchriorem: putat & candidus aliter: detonsus capillato, barbatus imberbi se credit esse spectabiliorem. Appetitu ergò vrgente, non

ratione suadente, tendit gens humana ad ineptias huiusmodi, regiturq; suo sensu quæque prouincia, vt inquit diuus Hieronymus: Vana eligimus, à certis & commodis abhorremus. Vndè habeant aurum, satis dictum est: sed vndè argentum, nostri sunt admirati. Montes altos ostendũt, horum cacumina perpetuis canescunt niuibus, & paucis anni temporibus verticem ostendunt, ob nubium aut nebularum densitatem. Plana ergò vel mitia montana, aurum procreare videntur: asperi verò montes & gelidę eorum valles, argentum. Aurichalcum etiam assequuntur. Secures bellicas nanque ac ligones fossorios apud hos inueniunt, ferrum aut chalybẽ minimè. Ad munera ergò regi allata deueniamus, & à libris ordiamur. Diximus libros habere gentes has: libros attulerunt vnà cum cæteris muneribus hi Colluacanæ noui coloni, procuratores, nuncij, multos. Scriptibilia sunt eorum folia ex interiore arborum tenui cortice, sub libro superiore creato. Rarum aiunt esse: vtì videmus non in saliceo aut vlmeo, sed vtì cernere fas est in palmularum esui aptarum, tela dura folia exteriora intersecante: velutì retia foraminibus & maculis angustis contexta, bitumine tenaci retiacula compingunt. Ad aptatam hinc formam mollefacta conuertunt, & extendunt ad libitum, dureq; facta liniunt gypso. Putandum est autem, eos aliqua gypso consanguinea materia tabellas vidisse. Credendum est, gypso in farinam cribrato superfultas, in quibus quicquid venit in mentem, scribi potest, dehinc spongia vel pãnulo deleri, vt denuò reiteretur. Ex ficuũ tabellis fiũt libelli, quos magnarũ domorũ dispensatores per fora secũ ferunt, styloq; metallico merces emptas coaptát, delendas quãdò iam
in

in computatorios codices traduxerint. Non foliatìm libros concinnant, ſed in longum diſtendunt, ad plures cubitos: materias in quadratas reducunt partes, non ſolutas, ſed tenaci bitumine flexibili adeò coniunctas, vt ligneis compactæ tabellis, arguti librarij videantur manus ſubijſſe. Quacunq; pateat liber apertus, duæ ſeſe facies inſcriptæ offerunt, duæ paginæ appárent, totidem ſub illis latent, niſi protendatur in longũ. Sub vno nanque folio multa cõiuncta folia conſiſtunt. Sunt characteres à noſtris valdè diſsimiles, taxillis, hamis, laqueis, limis, ſtellisq́; ac formis eiuſmodi, lineatìm exarati noſtro more, Aegyptias ferè formas æmulãtur. Interlineatìm hominum, animaliumq́; ſpecies, regũ præcipuè ac procerum depingunt: quarè credendum eſt, geſta eſſe ibì Maiorum cuiuſque regis conſcripta, quemadmodùm noſtra fit tempeſtate. Videmus ſæpenumerò eos generalibus hiſtorijs, fabuloſis etiam codicibus, ipſius rei, quæ narratur, ad alliciendos emere cupientium animos, authorum figuras interſerere. Arte quoq; grata ſuperiores tabulas compingunt: nil differre à noſtris clauſi videntur. Legum quoq; & ſacrificiorum, cæremoniarumq́; ritus, aſtronomicasq́; annotationes & cõputationes quaſdam, ſeminandiq́; rationes & tempora, libris commendant. Annum ab occaſu heliaco Vergiliarum incipiunt, & menſibus claudunt lunaribus. Menſem autem à luna nominant Tona. Cùm menſes ſignare intendunt, Tonas inquiunt: lunam, eorum lingua tona dicunt. Dies autẽ à ſole: vndè quot ſoles, tot dies. Eorum idiomate ſol tonaticus dicitur: alicubì tamen aliter. Sed nulla ratione moti, annum diſtribuũt in menſes viginti, menſes autem etiam diebus vi-

Characterũ forma mirabilis.

ginti concludunt. Templa quæ frequentant, aureis ornant aulæis, & ſupellectilibus gemmeis admixtis: die illuceſcente thurificāt templa, piasq́ ſpargunt preces ante rerum initia. Horrendū facinus: in ſacrificijs, & iſtorum tractuum habitatores omnes, pro victimis pueros puellasq́ ſacrificant, eo modo quo ſuprà dictum eſt. Quo tempore ſemina iacit in terrā, & quādò iam ſpicātur ſegetes, populus ſeruos precio emptos, lautè depaſtos, & precioſis veſtibus ornatos, ſuis Zemibus deſtinat ſacrificandos: per dies viginti immolandos circunducunt, tranſeuntes per vicos oppidani ſuppliciter ſalutant, velutì inter cælites propediem annumerandos. Acri alia pietate Zemes venerantur: ſuum proprium ſanguinem offerunt è lingua, hic è labijs, ille ex auribus, aliqui à pectore vel femore, aut cruribus: multi acutis nouaculis vulnerati emungunt ſanguinem, quem manu receptum, roratim proiectum cælū versùs, per templi pauimenta conſpergunt: ità placatos reddi deos arbitrantur. A villa Ricca, id eſt, noua colonia, diſtat milliaria nouem oppidum domorum quindecim millium, veteri incolarum nomine Cempoal, nouo Sibylla: regulum reperiūt clauſos habentem immolādos ſeruos quinque: abductos regulus ſupplex repetit, inquiens: Perniciem mihi regnoq́ huic meo vniuerſo adſtruitis, ſi ſeruos immolandos mihi auferetis. Irati noſtri Zemes ſata omnia à gurgulionibus corrodi, vel grandinibus deturbari, aut ſiccitate conſumi, vel torrentibus imbribus vaſtari permittent, ceſſantibus ſacrificijs. Nè deſperati deſciſcerent Cempoalani, minus malū elegerunt, in præſentia rati non eſſe tempus eis inuitis prohibere, quin veteres ritus exerceant: ſer-

Templorū ornatus.

Sacrificiū crudele.

uos reſtituerunt. Licèt illis ſacerdotes gloriam æternam,& perpetuas delicias polliceantur, deorumq́ familiaritatem poſt huius ſeculi procelloſos dies: mœſti tamen hæc promiſſa auſcultabãt, maluiſſentq́ liberari. Sacerdotes Quines appellant: ſingulari numero Quin: cælibes viuũt & incorrupti. Cum timore reuerenti ſacerdotes venerantur. Hoſtiũ & in bello captorum oſſa, carnibus exeſis,in faſciculos ligata, ad Zemium pedes ſuſpendunt, velutì victoriæ trophæa, victorum titulis ſuperpoſitis. Notandum aliud referunt. Anniculos iam pueros puellasq́ cum pijs cæremonijs, ſacerdotes in templis,aqua in crucẽ cum vrceolo capiti ſuperiniecta, baptizare videntur: verba non percipiunt, actus & murmura licet animaduertere. Neque illi, vtì Mahumetici aut Iudæi, putant eorum templa violari, ſi alienigenæ legis quiſquam eorum ſacris interſit. De libris, templis, ac ſacrorum ritibus, ſatis dictum putamus: ad alia regi allata munera deueniamus. Duas attulerũt molas, vtì truſatiles, vnã auream, argenteam alteram, ſolidas, tenues tamen, circunferentia ferè pari, ſpithamarum octo & viginti. Ponderis caſtellanorum eſt aurea trium millium octingẽtorum. Diximus caſtellanũ, eſſe monetam auream, quæ ducatum triente ſuperat. Eius centrũ occupat, velutì regis in throno ſedentis, cubitalis imago dimidia, ad genu vſque veſtita, genij ſimilis,eo vultu quo nocturnos lemures pictores noſtri pingere ſunt ſoliti: campus ramis & floribus effigiatus.Eadem eſt argenteæ facies. Ferè idem pondus: vtrunque metallum purum. Aurea etiam grana rudia,nõ conflata, in argumentum auri natiui, vtì ciceres aut lentes attulerunt. Torques quoquè aureos du-

os, quorum alter constat catenulis octo, quibus inserti sunt rubri lapilli, non pyropi tamen, duo & triginta supra ducentum: virides autem tres & octoginta supra centum, non smaragdi tamen. Eiusdem sunt existimationis illi, qua hi apud nostros nobiles. Ab eius torquis fimbria tintinnabula pendent aurea septem & viginti, figuris quatuor gemmeis auro ligatis intersecta. Dependent à singulis aurei perpendiculi. Torquis alter est quatuor catenularum aurearum, per gyros rubris ornatarum lapillis centum duobus, viridibus autem centum septuagintaduobus, sex & viginti aureorum tintinnabulorum eleganter comptorum. In ipsius torquis medio decem sunt insertæ magnæ gemmæ auro circunligatæ, à quibus centum perpendiculi suspensi egregiè laborati. Coriaceos cothurnos diuersorum colorum afferunt fortè duodecim, hos auro, argento illos, gemmis alios fultos, coloribus tum glaucis, tum viridibus: à singulis tintinnabula pendent aurea. Tiaras, mitras, varijs gemmis insutas, glaucis sapphiros æmulantibus refertas portant. De cristis, zonis, & flabellis plumeis, quid referre queam, non sentio. Si quid vnquàm honoris humana ingenia in huiusmodi artibus sunt adepta, principatum iure merito ista consequentur. Aurum gemmásque non admiror quidem: qua industria, quo've studio superet opus materiam, stupeo: mille figuras, & facies mille perspexi, quas scribere nequeo. Quid oculos hominum sua pulchritudine æquè possit allicere, meo iudicio, vidi nunquàm. Ignotarum nobis volucrum sunt pennæ lucidissimæ. Vtì pauonum aut phasianorū caudas visas admirarentur, ità & nos illorum pennas

nas, quibus & flabella & criſtas conficiunt, & elegantia ornant cuncta. Glaucos, virides, flauosq; ac rubros ac candidos, ſuffuſcos etiã colores pennis ineſſe natiuos inſpeximus: auro cũcta illa inſtrumenta confingũt. Galeas attulêre duas, gemmis glaucis coopertas: vnam tintinnabulis aureis fimbriatam, & aureis pluribus laminis, duobus aureis calculis tintinnabula ſuſtinentibus: altera gemmis eiſdem, ſed quinque ac viginti fimbriata eſt tintinnabulis aureis, criſtata viridi volucre conum occupante, cuius pedes, roſtrum & oculi, aurea. Singula verò tintinnabula ſinguli ſuſtinent aurei calculi. Fuſcinas quatuor tridentes pennatas varijs coloribus intextas, quarum dentes ſunt gẽmei, filis aureis colligati. Eodem ordine ſceptrum ingens gemmatũ cum duobus aureis tintinnabulis. Aureum etiam brachiale, calceos ex corio ceruino, aureo filo conſutos, ſolea candida ſubiecta: ex lucido lapillo ſemiglauco, vnà & candido circũſeptum auro ſpeculum: ſphingem, fortè lapidem diaphanum, auro circunligatum: magni lacerti caput, & cochleas ingentes duas, anates aureas duas: & variarum volucrum ſpecies aureas. Quatuor & piſces cephalos aureos: & ex aurichalco virgam: pennis miris modis inſuta omnia. Portârunt bellicas peltas, & ancilia. Scuta quatuor & viginti aurea, & argentea quinque. Mitram plumis varijs contextam, in cuius fronte media lamina inſculpta eſt aurea, effigiata Zemi idolo. Figuram quatuor aliæ ſepiunt in modũ crucis aureæ laminæ, variorũ animaliũ, leonum putà, tigrium, & luporum capita, virgis & tabellis formata animalia, ipſorum corijs ſuperinſutis, aurichalceis tintinnabulis ornata, & diuerſorum animaliũ corijs

integra, & egregiè confecta. Lodices varias gossampinas, candido, nigro & flauo coloribus intextas, duas auro & gemmis dites, trésque alias pennis & gossampino intextas scacorũ ludo: quod argumentum est, & scacorũ fritillos habere eos in vsu. Aliam à fronte, nigro, candido, rubróque coloribus, intrinsecùs rasam sine varietate. Aliã eodem modo intextam, aliorum colorum, rota nigra medium tenente, radiata pennis lucentibus intermixtis. Candidas & alias lodices duas, peristromata, aulæa, & sagulum patrio more viri gestamen, & textas interiores, & capitis velamina varia tenuissima, & pleraq; alia pulchra visu magis quàm preciosa, quæ arbitror iam plurimorũ lectorum ingenijs, quòd harum rerum cognitio parùm sit frugifera, tædiosa potiùs fore, quàm delectabilia narratu. Prætermitto & innumeras nauigantium particulas, de laboribus, egestate, & periculis, & de monstris, & aduersis multis, quibus interdùm non absque vitæ discrimine exerciti fuerunt, quæ in suis annotationibus quisq; edisserit, in nostroq; regio rerum Indicarum senatu leguntur: ex varijs & multis eorum indicibus & priuatis literis hæc pauca collegi. Munerũ tamen latores & Ferdinandus Cortesius, classis ipsius præfectus, & condendæ coloniæ nouæ in extremis terris author, à regio Indico senatu cõtra rectum iustumq; fecisse iudicantur, qui inconsulto Cubæ gubernatore, qui eos authoritate regia miserat, prouinciam susceperint ab eius mandato alienã, quiq; venerint, licèt ad regem, se insalutato. Per procuratorẽ fugitiuos latrones, & lęsę maiestatis reos Cubę gubernator appellat, ac in ius vocat. Illi autem se maius multo pstitisse regi obsequium, venisseq; ad maius tribunal, ar-
gu-

guunt. Petit, capite puniantur, gubernator. Petũt magiſtratus iſti, & ſumptorũ tot laborum & periculorum præmium. Pręmium & mulcta differtur: vt pars vtraque audiatur, ſtatutum & ſancitum eſt. Iam ad Darienenſes Vrabæ ſinûs in putato cõtinenti habitatores veniamus. Darienem diximus eſſe fluuium, in occidentale Vrabæ ſinûs cadentem latus. In huius ripa Hiſpani coloniam, regulo Cemaco vi armorum pulſo, poſuerunt. Coloniæ nomen, ex voto pugnæ tẽpore promiſſo, dixêre, Sancta Maria Antiqua. Ad hos diximus in calce decadum fuiſſe miſſos eo anno quo ſcribere deſijmus, duce Petro Aria Abulenſi, viros mille ducentos, id petente Vaſcho Nunnez Balboa, qui primus auſtrale pelagus latẽs adhuc detexerat, & Darienenſibus præerat. Appulſo ad Darienem Petro Aria gubernatore cum ampla regia poteſtate, diximus fuiſſe deſtinatos per diuerſa, cum varijs peditũ turmis, diuerſos centuriones. Breuibus abſoluam, quia horrida omnia, ſuauia nulla. Ex quo noſtræ decades deſierunt, nil aliud actum eſt, niſi perimere ac perimi, trucidare ac trucidari. Ad voluntatẽ creauerat rex Vaſchum: nequiuit diù ferre Petri Arię imperium: diſſederunt animis: cõfuderunt omnia: interceſsit tempus, Ioannes Caicedus Frãciſcanæ religionis pulpitarius Vaſcho promiſit filiam in vxorem Petri Arię. Ars inter rerum duces, qua conueniant, nulla reperitur. Diſsident multo acriùs, & res ad talem caſum deducta eſt, vt occaſionem nactus in Vaſchum Petrus Arias, proceſſu per prætores vrbanos formato, iugulari Vaſchum mandauerit, & vnà primarios quinq; alios: inquiẽs Vaſchum ſocioſq; defectioni ſtuduiſſe in mari auſtrali, vbi claſsiculam nauigiorum quatuor Vaſchus ipſe

construxerat, ad australia putati continentis littora inuestiganda: dixisse Vaschum commilitonibus trecentis, quos secum habebat: En quid viri tot laborum & periculorum mecum participes, alieno semper subiecti imperio erimus? Quis ferre possit iam huius gubernatoris insolentiam? littora hæc sequamur, quò sors dederit, & inter tot elysias prouincias tam vastę telluris vnam eligamus, in qua nobis ipsis, quod vitæ superest, liberi iam tandèm viuere possimus. Quis hominum nos reperire poterit, aut repertis vim inferre? Res ad gubernatorem delata est. Vaschum ab austro accersit Petrus Arias: páret dicto Vaschus: in catenas conijcitur: negat Vaschus tale consilium cogitâsse: testes quæruntur malefactorum, quæ patrauerat: ab initio dicta colliguntur: morte dignus censetur, perimitur. Ità laboribus & periculis, quæ subiuit innumera miser Vaschus, quandò maiores se titulos adepturum sperabat, finem imposuit. Clasiculam Petrus Arias ipse, vxore in Dariene relicta, conscendit, scrutaturus littora: nondùm, an redierit, intelligimus: neque ipsi deest fortuna. Iam alius est designatus gubernator, dictus Lupus Sosa, ex Fortunatis insulis, vbì extitit prorex, reuocatus ab Dariene. quid stomachi sit habiturus, si redierit Petrus Arias, boni iudicent: nil vnquàm gloria dignum sub eo actum est: nimiùm remissum ab initio fuisse, hinc arguitur: illinc autem nimìs indulgentem, & parùm seuerum in corrigendis erroribus. De hoc satìs. Omissa quædam repetamus de flumine ingenti Dabaiba profundissimo, quem nostri ob latitudinē ac magnitudinē eius immensam, Grandē vocitârunt: qui labitur in vltimū Vrabæ sinûs angulū, per portas (vtì

Post exhaustos tot ac tantos labores Vaschus morte mulctatur.

(vtì Nilus in Aegyptium mare) ſepté. Cuius copioſam deſcriptionem reperies in decadibus noſtris. Quòd eius mõtana ſint auro ditiſsima, ex accolarum, quos ſuper ijs rebus accuratè interrogauimus, relatu dixi. Dabaibæ arcana ſcrutaturi Vaſchus & prætores alij, compoſitis agminibus aduerſo flumine cum nauibus diuerſarũ ſpecierum, quater conſcenderunt: quadraginta millia paſſuũ primò, mox quinquaginta, demùm octuaginta, ex tranſuerſo aliâs. O ingens facinus, ô noſtram deteſtandam ignauiam: gens nuda veſtitã, inermis armatã in omni ferè cõflictu profligauit ſemper, trucidauit ad vnum, aliquandò vulneribus confecit omnes. Sagittis bella gerentes venenatis, hoſtem laceſſentem impetunt: & quà viſu hoſtium carnes aſſequuntur detectas, ictum figũt certiſsimum. Habent & iacula, quæ pugnæ tempore tam crebra iaculantur eminùs, vt more nubis ſolem hoſtibus eripiant. Habent & ligneos durefactos enſes latos, quibus cominùs certant ferociter, ſi ad manus deueniatur: & Vaſchum ipſum multis vulneribus confecerunt aliquandò. Ità flumen Dabaiba propulſantium accolarum rabie inexploratum relinquitur. Reſtat, vt de Hiſpaniola, reliquarum inſularum genitrice ac ceu primaria earum, de quibus narrare inſtituimus, pauca dicamus. Reſarcitus eſt in ea Senatus: quinque ſunt additi iudices, qui vniuerſis illis tractibus leges præbeant. Sed propedièm in ea colligere aurum, licèt ſit auro prægnans, deſinent, quia foſſores deerunt: ad exiguum miſeri accolæ redacti ſunt numerum, quorum opera auro legendo vſi ſunt. Abſumpti ſunt ab initio bellis acribus, fame multò plures: quo anno radicem, qua panem nobiliũ conficiebant,

eruerunt,

eruērunt, & à maizio grano ſeminando pane populari abſtinuerunt: reliquos varij morbi, ignoti hactenùs, anno milleſimo quingenteſimo decimooctauo, qui tanquàm morboſas pecudes contagioſo halitu eos inuaſerant, & vnà, nè mentiamur, auri cupiditas: in quo effodiendo, cribrando ac legendo miſeros poſt iacta ſemina, ocioſis ludis ac tripudijs, & piſcationi, aut parui cuniculi venationi aſſuetos, inhumanè nimìs exagitârunt. Iam per regium vniuerſum Senatum ſancitum eſt, vt liberi reducantur in populos, & agriculturæ generationiq; indulgeant. Serui autem & aliundè empti, ad id aurifodinarum opificium trahantur. De auri mortifera fame ſatìs dictum. Auditu eſt mirandum, quantùm in hac inſula coaleſcant omnia. Octo & viginti in ea ſunt torcularia erecta, quibus magna ſaccari copia extorquetur. Saccareas aiunt cannas altiores craſsioresq; in hac inſula creari quàm alibì vſquàm reperiantur: ad craſsitudinē lacertalē, aiunt, & virilis ſtaturę ac ſemis altitudinē nutriri: & quod maius, Valentiæ Hiſpanæ, vbi ingens ſaccari copia quotannìs elicitur, vbicunquè ſaccareis cannis inuigilatur, quinq; vel ſex, aut quandò copioſiùs, ſeptē phialas cannas quæque radix parturit: in Hiſpaniola viginti aut triginta interdùm. Quadrupedum eſt in ea copia immenſa. Auri rabida ſitis à cultura Hiſpanos hactenùs diuertit. Triticum augetur in immenſum, vt centeſimum aliquandò reddidiſſe dicatur: vbì cura ſit, in collibus aut montanis iugis, ad boream præcipuè verſis, tritico ſerendo intendere. Coaleſcunt & vites in eiſdē partibus. De arboribus verò caſsiam fiſtulam gignentibus, ex inſulis putato continenti vicinis abſportatis, (de quibus mentionem fecimus in

decadum libellis) quid dicemus? Tanta eſt iam copia, vt poſt paucos annos libram ſimus vnciæ loco à pharmacopolis habituri. De ſyluis coccineis, deq; reliquis huius beatæ inſulæ prærogatiuis, & naturæ in illam porrecta beneficentia, ſatis multa in decadibus. Placuit tamen pleraq; repetere, quia à grandium negociorum mole arbitror ad huiuſcemodi rerum recordationem multorum lectorum ingenia diuertiſſe: nec labia detorquent, quę ſunt ſapida, modò materia precioſa precioſis veſtibus induatur.

FINIS.

SANCTISSIMO LEONI DECIMO PONTIFICI MAXIMO, PETRVS MART. S.

VANDOQVIDEM beatiſsime Pater, è noſtri orbis noui ternione partes ſibi duas tua Sanctitas vendicauit, Ioanne Rufo Foroliuienſi Archiepiſcopo Cōſentino, & Galeatio Butrigario, tuæ ſacræ ſedis apoſtolicæ legatis, ac Ioanne Curſio Florentino, ſuæ illuſtris Reipub. oratore, vt ea colligerē, tuæ Sanctitatis nomine, poſcentibus: Accipiat vnà Legationem hanc meam Babylonicam, paululùm reformatam ab ea, quæ inepto charactere, me inconſulto, cum prima decade impreſſa vagabatur. Quô intelligat, vtrùm mihi creditum à peregrè proficiſcente Domino vitale talentum, in noſtra religione ſuffoderim, an exercuerim: & an

ego

ego de tui gregis ouibus vna, virentia tua prata depastus impunè fuerim. Huius legationis epistolares archetypos lituratos proieceram in angulum, tanquàm rem nudè compactam, de ipsius editione nil penitùs curans. Quia nihil ex his quæ domi aliquandò cuderim, sine rubore ac metu emisi vnquàm: quoniam quid ex mea officina prodire queat, apertè cognosco. Multò enim magis occipitalem eruditorum castigationem timeo, & inuidorum tela perhorresco, quàm amicorum applausibus erigar, aut vlla commendatione ob sumptos labores exhilarari animum sentiam. Dormitabat igitur iacebatq; in tenebris derelicta mea hæc à Gadibus ad Nilũ vsq; peragratio, quandò Hispaniarum & Cardinalis & primas Toletanus archiepiscopus, noster hic patronus, Franciscus Ximenez inpræsentiarùm Castellæ regnorum moderator, Carolo rege catholico absente, vt è latebris illã educerem, efflagitauit. Prodijt eius nomine. En illam secundò chalcographorum prælis suppositam, venustioribus tamen characteribus fucatam, magisq; verè quàm eleganter scriptam. Quæ si tam sereno vultu suscipietur, quàm nostri agelli primitiæ anno superiore, de Orbe Nouo, ad te, qui vicarius Dei vices in terris geris, missæ, cui rerum omnium decimæ primitiæq; debentur, susceptæ fuerunt, obtusum ac torpens ingenium meum excitabitur, & multa quæ de Orbe Nouo restant, literis mandabit. Vale Pater beatissime, ante cuius sacros pedes animo, si nequeo corpore, prostratus, opto dicóque felicitatem.

Petrus Martyr Mediolanen.

PETRI

PETRI MARTYRIS MEDIOLANEN.

FERNANDO ET ELISABETH REGIBVS, QVI EVM AD VENETOS & Soldanum, oratorem miserant, legationis Babylonicæ

LIBER PRIMVS.

REGIO à conspectu vestro, catholici principes, cùm destinatus orator ad Venetos, deindè ad Soldanum Babylonicũ, discessui me accingerem, vt quæ memoratu digna sese offerrent, quæ´ve mihi acciderent, vt Latinè retroscriberẽ, imperâstis. Quamobrèm vestri imperij memor, breuibus epistolis tribus ex itinere quædam ex ijs, quæ mihi occurrebant, vobis significaui. Nunc verò cùm in hac vrbe Alexandria sim dies aliquot ociosus moraturus, ob galeaceas, quæ me aduexerunt, barbarorum cauillationibus implicitas, nullumq́ʒ sperem aliud posse mihi nauigiũ offerri, quo me credere tutò priùs queam: fuit consilium, nolle tẽpus incassùm terere. Prætereà cùm existimẽ accidere posse in natura, vt magnorum aliquandò regum, velutì priuatorum negocia vel intercipiantur, vel tempestatibus includãtur, est animus scribẽdis ea commiscere, quę hactenùs exaraui. Sic igitur exordiri

inten-

intendo. Si memores estis, catholici principes, ex vrbe Granata, quam de Barbarorum Mahomethęorum potestate bello nupèr eripuistis, Idibus Augusti, anni à salute nostra primi & quingentesimi supra millesimum, ad hoc munus oratoriū mihi demandatum à vobis dimissus sum. Cùm abire iam pararem, Dominicus Pisanus, qui apud vos suam Rempub. Venetam orator refert, vt properarem, vehementi monitu persuasit. Solere sæpiùs ad Orientis oras his temporibus Venetarum galeacearum classem, genus nauium à piratarum incursibus & tempestatum ac procellarum rabie tutissimum, traijcere, inquiens. Huius ergò verbis impulsus, longis itineribus Hispaniā vtranq; , Galliam vniuersam, quæ Herculeo mari adiacet, Italiamq́; totam à Ligustico ad Adriaticū sinum percurri: sed per loca inuia, per montium anfractus, per deserta syluarum proficiscens, sub dio, ad euitandum pestis horrendæ periculū, quę Laletanas ac Narbonenses vrbes & oppida miseranda contagione vastabat, sæpè comedēs & quiescens. Nec liber tamen ab ea cæli intemperie penitùs euasi. Tres enim ex antiquis meis familiaribus pestifera febri correptos à tergo mœstus reliqui. Venetias tandèm pridiè calendas Octobris circiter noctē intempestam peruéni. Postero die Veneti Senatores de aduentu meo certiores effecti, nobiles, qui me ad se comitētur, mittunt. Per nūcios enim illis, vestro catholico nomine quędam me relaturum, significaueram. Adiui, vestro nomine salutaui, imperata retuli. Quibus auditis, delectatione affecti sunt summa. Sed tunc prę cipuè, cùm qualis sit erga eos futurus vester animus aperui, si quid in ipsos quisquā moliretur, aut si noui aliquid, de quo suspicabantur, emergeret.

geret. Colloquijs vtrinquè iam peractis, regias vestras porrexi literas, quibus ipsos, vt de me vlteriùs ad magnum Soldanum Babylonicum processuro curam gererent, hortabamini, & summa cum diligentia dirigerent, rogabatis: gratissimũ vobis facturos innuentes. Literis libenter perlectis, responderunt, se per celeres tabellarios ab oratore suo qui isthic assidet, Dominico Pisano, de mea ad Soldanum profectione præsciuisse. Indè vt animo sim alacri, suadent. Iter mihi tutissimum successurum prædicant. Moxq́ue de primarijs & senioribus vnus, his me verbis allocutus est: Ab huius nostræ vrbis initio, quæ, vtì vides, aquis vndiquè circunuallata, & intra marinos fluctus fundata, nullius rei per se copiam tenet: ità semper fuimus instituti, vt ciuium nostrorũ pars maior, maritimis commercijs intenta, exterarum regionum, quacunquè iter pateret, prouentus ad nos deportare curarent: cæteris, quibus vel senio cõfectis vires desunt, vel rerum experientia aut doctrina pollentibus prudentia inest, regendæ vrbis onus incumbit. Quarè longa nobis annorum curricula hoc genus nauiũ, quas nos Galeaceas appellamus, aptius, commodius, tutiusq́ue esse reliquis nauigijs, ostenderunt. Quibus, quicquid nobis est fortunarũ, quotquot'ue nobiles nostra hæc vrbs procreat, nos posse tutò credere arbitramur. Opportunè igitur & fausto sidere aduenisti. Nouẽ enim scito galeaceas commercij causa, quatuor Berytum Damasci Syriæ portum, Alexandriam autem Aegyptiam quinque, destinatas. Ex his octo dudùm vela in altum dedisse, vnamq́ue tantummodò esse in portu tibi significamus, quę ad colligendas aliarum sarcinulas postergatas permansit: nihilq́ue aliud iam,

Instituta Venetorum.

Tuta galeacearũ nauigatio.

præter aduentum tuum & secundos ventos, opperitur. Reliquas octo galeaceas in Polæ vrbis nostræ portu in Illyrico assequêris: in quem lignandi & aquãdi gratia sese, ex veteri nostra consuetudine, recipiunt, altum've capturæ conueniunt. Propterea te, quantocyùs poteris, accingito, nè, si fortè venti consurgant optati, diutiùs morentur. Ingruit enim iam hyems, & durũ est posthàc credere se ventis: propter varias quæ ex insperato, in hoc præcipuè vadoso nostro sinu, exoriuntur tempestates. Huic ego, quacunque me hora nautæ vocauerint, prẹstò fore, respondi. His itaque peractis, eius galeaceæ, quæ adhuc stabat in ancoris, Præfectum Senatus ad se iubet accersiri: meq; illi summoperè commendat: vtq; honorificè & commodè tractet, imperat. Domũ igitur lætus reuertor: & intereà loci dum per familiares meos lecti, cæteraq; ad eam nauigationẽ necessaria comparantur: hunc diem, qui Calendarum Octobris est, cùm salutationibus eorum qui mihi in Hispania oratores noti erant, intentus, tum perquirẽdo aut exarando, cõsumpsi. Ex ijs qui ad me veteres amici salutandi gratia venerunt, cùm Venetos Senatores ad principẽ eligendum in prætorio conclusos repererim, quo ordine is deligatur, percontatus sum. Cùm primùm dux eorum hominem exuit, comitia, ad quæ nobiles omnes ab anno trigesimo conueniunt, per præcones conuocantur. Neque enim de populo inter eos ad imperij habenas quisquam admittitur. Nobiles autem, circiter quingentorum supra mille numerum attingũt. His aggregatis, deargentati globuli intra pyxidem clausi, numero totidem, quot ipsi adstant, afferuntur: quibus triginta tantùm deaurati cõmiscentur. Ità velutì agmi-

Ordo eligendi principem Venetum.

agmine benè compoſito pro cuiuſque ætate (honos enim inter ipſos veterum Romanorum more ſenibus exhibetur) ad pyxidem procedunt, manuq́ propria ſingulos globulos latẽtes ex obſcuro ſinguli extrahunt. Qui in deauratos fortè incidunt, in prætorio permanent: cæteri dimittuntur. Triginta verò hi, nouem inter ſe, per ſuamet ſuffragia ſortiuntur: reliqui abeunt. Nouem his ità electis, de quibuſcunque nobilibus abſentibus vel præſentibus quadraginta, per ſua ſuffragia liberum eſt præponere. Ab his quadraginta, duodecim iterùm de ſuomet numero deliguntur. Quibus duodecim, cæteris domum redeuntibus, alios extra ſe quinque & viginti nominandi poteſtas prębetur. Hi quinque & viginti, de ſeipſis nouem iterùm per ſuffragia deligũt. Extra ſuum collegium hi nouem iterùm quinque & quadraginta, quoſcunque libet, ſortiuntur. Ex horum turba iterùm vndecim, qui cæteris diſcedentibus, alios vnum & quadraginta deligunt. Hi vnus & quadraginta iam tandèm, vndecim electoribus ſuis domum dimiſsis, in prætorio permanentes, poſt tanta ac tam varia ſcrutinia, de nouẽ ſancti Marci procuratoribus eum, quem, iureiurãdo adhibito, ad Reipub. gubernaculum aptiorem fore crediderint, ducem ſibi retinent, qui in ſuffragiorum vnius & quadraginta benigna ceſsione, quinque & viginti ad ſe directa ſuffragia habere comperietur. Ducis autẽ Venetorum ità electi poteſtas paulò maior eſt, mea ſententia, quàm eius qui apud Romanos princeps Senatûs appellabatur. Neque enim is habet, ſine decemuiratûs, qui ipſi ſemper aſsidet in rebus pertractandis, conſilio, non modò vitę aut necis, ſed neque in re vlla ſolus aliquam poteſtatem.

Ducis Venetorum poteſtas.

Monetæ tamen huius charactere signatæ cuduntur: ipsiusq́ nomine literæ conscribuntur. Non deerunt hoc loco, arbitror, catholici reges, si ad aliquorum manus hæ nostræ literæ peruenerint, qui subsannare, & meæ huic, eorum iudicio, inutili curæ detrahere præsumant, qui ad tantos ac tantis regnorum ponderibus pressos reges minuta quædam, & inculta oratione, ociosus enarrem. His ratio ipsa, catholici principes, aperta fronte respondebit: prudentum sibi ac sapientum nomina solos eos reges peperisse, qui multarum rerum scientiam continua & studiosa inquisitione indagârunt. Nec magnis principibus semper res celebres datur pertractare. Nec sola ea sunt magna, à quibus dulce aut vtile, quæ duo vitã versant humanam, decerpantur: à paruis etiam arbustis fructus interdùm non inutiles, & ab incultis rubetis odoratæ rosæ colliguntur. Propterea cùm sitis mihi, sanctisimi duo cõsortes, non penitùs ignoti: cùm à clarissimè gestis prudẽtia vos viuentes omnes antecellere sit compertissimum, fuit consilium hebetare aures, & quacunquè vobis satisfactum iri credidero, calamum dirigere. Redeundum igitur est ad primum institutũ. Ab ijsdem qui apud me eo die versati sunt, quod genus galeacea nauigij sit, adeò, vt ipsi prædicãt, tutum, quibus authoribus cõficiatur, quo've modo regatur, scis citatus sum. Genus aiunt esse triremium: nec alio à triremibus fabricari discrimine, quàm magnitudine. Impẽsa verò & ærario cõmuni ab eorummet fabris nauticis, quos habẽt & enutriunt cõtinua exercitatione in suis naualibus innumeros, construuntur. Venetorum naualia, principes serenissimi, pulcherrimũ est videre. Vrbem munitissimam, velutì à propinquis hosti-

hostibus mirificè custoditam, se ingressum arbitrabitur, qui intra eorũ naualia admittetur. Mœnibus enim turritis circũsepta, præsidijs & excubijs perpetuis custodiuntur: nè quis maleuolus igni supposito, vt aliquandò euenit, introëat. Ibì fabrilia omnia fiunt. Ibì malleorum strepitus vix ferre potest quisquam, cùm inter fabrorum ferrariorum officinas iter fit. Alij ancoras diducũt, alij enses, hastarum cuspides, & gladiorum omne genus formant: alij ballistas conflant & scorpiones: alij clauos, secures, ligones, & cætera quæ ex ferro fabrefieri solẽt, instrumẽta cudunt. Ibì etiã fœminarũ nentium texẽtiumq; ac omne amplustre parantium multitudo ingens degit. Ibì molæ versatiles, quibus tormentarius cõficitur ac teritur puluis. Nunquàm quiescunt. Deportatas huc fabulosas Vulcanias insulas vestræ Siciliæ suburbanas, cum suis Vulcano & Cyclopibus, me perambulare quasi existimabã. In his demùm naualibus omnia quę ad nauigationẽ, terrestreq; bellũ attinẽt, cõficiuntur. Galeaceis igitur cõpactis atque etiam instructis, per præconẽ in compitis ac triuijs omnibus, certam galeacearum copiam ad Alexandrinam aut aliam expeditionẽ esse paratã, edicitur. Diuersarũ enim mercium cõparandarũ gratia, ad oẽs has regiones Veneti quotãnìs quendam galeacearum numerũ mittere consueuerũt. Ad Tanaim scilicet in Scythiam aliquas: alias Berytum Damasci portum in Syriam: Alexãdriam Aegypti emporium alias: ad Africana littora plerasq;, quasdam in Hispaniam, in Angliam Britanniam maiorem: & ad glacialis oceani incolas etiã nõnullas mittunt: Byzantium quoq; Constantinopolim in Thraciam, priusquàm Turcarũ bellis vrgerentur, vndè tapetum ingentem copiam

Naualis officinæ descriptio.

referebant. Audito igitur ſui principis & Senatûs per præconem edicto, nobiles hiſce negociationibus exercitati, in prętoriũ conueniunt. Ibiq́ propoſita ad auctionem galeacearum locatione, ſingulas ſinguli conducunt. Facta dehinc pro ipſorum veteribus decretis diligenti inquiſitione, an cuiuſq galeaceæ cõductor, idoneus ſit: cũ omni, vt ità dixerim, ſupellectili ampluſtriq́ recẽti, ad nauigandumq́ paratiſsimas conductoribus ſuis nobilibus galeaceas obſignãt. Popularium nanq galeaceam conducere nemini licet. Harumq́ conductores, patronos appellant: & à patroni cõductoris cognomine, nomen ſibi quæq galeacea in poſterum retinet. Galeacearũ quamlibet, cuparum quingentarum ſub tegmine: in detecto autem, totidem pondus deportare, inquiunt. Cupas verò ſingulas, ponderis mille librarum computant. Et quoniam longè ſecùs, atquè onerariæ naues aut alia quæuis nauigia, gubernantur: non erit abſurdum, quonam modo illas regãt, recenſere. Galeacearum quælibet, ducentorum ferè hominum miniſterio, ſtipendio cõductorum, indigere videtur. Ad remorũ ac velorum adminiſtrationẽ, centũ quinquaginta addicuntur: tot enim remos quælibet ipſarum (quanuìs ob nauigij magnitudinẽ remis parùm vtantur) affert. Nam ſolo tempore malaciarum, vt proximum aliquẽ portum ingrediantur & exeant, aut vt ſe in aliquam partem mutent & cõuoluant, remis agitur: quos habẽt in quolibet tranſtro ternos: propterea triremes meritò appellabuntur. Hi centũ quinquaginta, à remis remiges dicuntur. His digniores duodecim iuuenes agilimi aſsignantur: qui haud ſecùs, vbì opùs eſt, per málos ac rudentes & antennarum cornua aſſcendũt, deſcenduntq́, etiam rugi-

Quãti capax ſit galeacea.

rugiente tempestate, àc si essent Tabracheę simię, aut petauri leues: hi gagliardi, id est, viribus pollentes, appellantur. Quorum humeris siue industriæ & labori in fremitu tempestatũ, siue in certamine nautico, si quid occurrat, totum onus incumbit: & veluti decuriones, alios nautas regũt. Sunt prætereà duo directarij: quorum consilio, duodecim gagliardis comitibus, cura est vicissìm, quacunq; puppis vertenda sit, temoné regere. Est & his superior gubernator generalis: cui alius addicitur consiliarius. Omnibus autem patronus ipse galeaceæ conductor imperat. Insunt etiam omnium artium ad rem maritimam necessariarum opifices delectissimi, è publicis naualibus educti, in eis à teneris educati, cum suis quisque ministris & fabrilibus instrumentis: vtputà lignarij, ferrarij, stipatores, ballistarij, arcuarij, tormẽtarij, & reliqui id genus. Sũt & coci cõplures, dispensatores, mensarij ministri: quatuorq́;, portæ custodes vocati: qui sub vnius tabellionis imperio, cui merces omnes assignantur, curã gerunt ẽruendarũ imponendarumq́; merciũ: ne ve quis sub tegmen per portã, nisì sit benè notus, ingrediatur: quoniam ibì omnia preciosa includuntur. Sed cæteris omissis, operæprecium est, nouum illud institutum, ab eorum Maioribus à prima vrbis origine inuentum, legeq́; sancitum, & religiosissimè apud eos ad hæc vsque tempora seruatum, cognoscere. Vt labentibus paupertate nobilibus consuleretur, lege cautum est, vt galeaceæ cuiusque patronus octo nobilium pauperum filios, ad quamcunque partem proficiscantur, cum segtuaginta nummorum aureorum stipendio, secum ducat: illisq́; victui necessaria, qualia nobiles habere decet, impartiantur: simul

Afflictorũ nobilium remediũ.

vt aromatum libras quater mille, sine nauli vllius solutione, & gratuitò importare singulis permittat. Ità & aliena impensa hoc tempore viuunt: & multi qui egestate oppressi torpescerent, exerciti pedetentim, nî sint ignaui penitùs & inertes, emergunt. Cuiq; tamen ipsorum intra galeaceam suæ stationes, ad quas tutandas vnà cum duodecim comitibus concurrant, si qua vis hostilis ingruat, obsignantur. Sed per Senatûs suffragia hi nobiles de multis pauperibus supplicantibus deliguntur. Galeacearum ex Aegypto præcipuè vel Syria redeuntium, ducentorum interdùm millium ducatorum summam singulæ reportare creduntur. Indè nanq; gemmarum, aromatum, Arabicorum odorum referunt omne genus, & quicquid lasciuiæ huiusmodi est in natura ad effœminandos homines: simul & medicamentorum copiam ingentem per totam Europam disseminandorum. Ex quarum rerum portuarijs & vectigalibus publicum ditatur ærarium, & eorũ respublica per ciuium commercia indiès magìs augetur. Ad Syros autem & Aegyptios, vndè ista sibi, ociosorum & lautorum opinione, preciosa conquirunt, argenti & æris maxima ipsi pondera important: quæ ex vtraque Pannonia & Germania, aromatum, lapillorum, ac medicamẽtorum permutatione, exhauriunt. De galeaceis iam satìs: de quibus, cùm essent mihi inter fluctus & tẽpestates futuræ per vetita tempora domus, examussìm me vestigare oportuit. Scio minuta quæque vos semper voluĩsse intelligere: hac via vobis satisfactũ iri puto: de cæteris nihil mihi curę. Quonã verò modo suæ in ciuitatis gubernatu sese habeãt Veneti, instituta Romanorũ interdùm imitantes, in plerisq; fugiẽtes, nè per licentiam suorũ ciuium

ciuium animi insolescant, dignum esset memoratu. Sed quoniam temporis breuitas pauca mihi de hisce rebus cognoscere permisit, in aliud narrationem hanc differre satiùs esse duxi. Operæprecium autem est & ferè miraculosum, quanuis præterlabendo à fronte tantùm ista conspexerim, domorum adeò nouas structuras intra aquas, vias nauigabiles, cymbarum traducentiũ multitudinem, ornatum & commoditatem, cernere: plateas in mari multas & ingentes miro labore impensáq; lateribus cõstratas intueri: templa magnificẽtissima innumera, ditia, in modum arcium erecta atque oculos caligantia, circunspicere. Equidem sub sole visu mirabilius, hominum industria compactum, stare nihil existimo. Nec plura his, quia monebar vt sole primũ exoriente præstò essem, licuit vestigare. Sexto igitur Nonarum Octobris die mare ascensurus, ex his quædam ad vestras maiestates, nocte Calendarum vrgente, ab vrbe Venetiarum retroscripsi.

PETRI MARTYRIS
MEDIOLANEN. LEGATIONIS
Babylonicæ liber secundus.

VALE mihi, catholici rex & regina, à vobis proficiscenti ex vrbe Granata iter acciderit, superuacaneum esset velle repetere. Scripsi enim ad vos quæcunq; ad eam vsq; horam, qua Venetijs discedere parabam, occurrerunt. Nunc cùm Alexandriam Aegyptiam ingressus, Soldanicum cogar mandatum expectare, sitq; velox quoddam Venetum

nauigium in Europam Venetias propediêm rediturum, imperij veſtri memor, calamũ ſumpſi. Sexto Nonas Octobris, vtì iam ſignificaui, Polã Illyrici maris vrbem, in cuius portu galeaceæ reliquæ noſtram opperiebantur, petiturus, mare conſcendi. Polam, vix centum millia paſſuum diſtantem, ante diem ſextum Iduum ipſius Octobris præhendere, propter aduerſantes vẽtos, minimè potuimus. Ibiq; vnà cum cæteris omnibus qui nos expectauerant, flantibus ex aduerſo nunc euris, nunc auſtris furentibus, interdùm etiam propter malacias, continuos egimus cum ingenti moleſtia ſeptem dies ocioſi. Quo tempore, à duobus theatris antiquis & vetuſtarum rerum plurium epitaphijs illuſtratarum veſtigijs, nobilem fuiſſe vrbem Polam cognoui. Quapropter cùm in mentem veniſſet, ſplendidiſsimam veſtram curiam iuuenibus ingenio pollẽtibus, & antiquitatum ſtudioſis, eſſe omni tempore ornatam, non abſonum mihi viſum fuit, ex epitaphijs aliqua colligere: quorum pleraque vetuſtate collapſa, alia fragmẽtata iam ſunt. De manibus etiam Polenſium quædam extorſi, aliqua & prætermiſi. Eſt de Polæ vrbis huius portis vna, quæ Ratta dicitur, vbì triumphalis extat arcus, qui hoc epitaphio inſcriptus eſt:

Saluia Poſthumia Sergi. de Sua Pecunia.

Eodem in loco.

C. Sergius, C. F. AED. ij. Vir. Quinq. L. Sergius L. F. Lepidus. AED. TR. MIL. LEG. xxxx.

Eodem in loco.

SAluia POſthumia SErgi.

Poſt altare S. Matthæi extra mœnia Polæ.

SEX. Palpelio, P. F. Vel Hiſtro. LEG. TI. Claudij

Claudij CAES. Aug. PRocon.

Alio in loco.

Pr. Tr. PL. x. Vir. S. T. T. L. Iu. Dic. Tr. mil. LEG. xiiij. Germaniæ Comiti. TI. CAES. Augu. Dato Diuo. A Aug.

Alio in loco.

C. Prerius Felix Neapolitanus, Beneficij.

Apud Ecclesiam S. Germani.

I. O. M.

C. Iulius Chrysogonus Ex Voto Fecit.

In sacello Octauiani Augusti.

Romæ, & Aug. CAES. INui. F. PAT. PAT.

Aenigma in quodam tumulo.

Pater Cum Filia, Frater & Soror, Socer & Nurus. Hîc Tantùm Duo Iacent.

In quodam sepulcro.

Sergia FLA. Lusiana, Mihi & Q. Fla. Lusiano, Dulciss. Nepoti Ex Filio Coniugis. Q. Meo FRAtri. AMAntiss. Fui INtegra, Monumentum Constitui.

Eodem in loco.

Euticus, & Enoria Nata, H. Sedem S. V. P.

D. M.

A. Actius CA. Archiater, S. ET Iuliæ P. Coniugi Incomparabili, V. S. P.

Ibidèm.

TOciæ Nisidius Capito, Maritus Parui Tēporis.

Ad sanctum Ioannem.

Marco Lurio Hialisso Patrono, & Luriæ LIB. ET M. Lurio Zosimo, M. Luri⁹ Zosimus LIB. F.

Apud sanctum Martinum.

Iuliæ Chrysanthidi, Ann. xxxj. Men. iij. D. xxxix. F. Lusidienus, Nestor, Aug. POL. CON. Incomparabili. Cum Qua Vixit Ann. xvj. Sine Vlla Querela. B. M.

In quodam ſepulcro.

D.M.

Papyria Prima, Viua Sibi Poſuit.

Apud ſanctum Vicum.

AVR. SOter, ET AVR. Stephanus, Aur. Soteriæ matri Pientiſſ. Religio. Iucife. metuenti.

Eodem in loco.

C. Baſilides EQ. R. ET AVR. Vibia, Vibianæ matronæ Parentes, FIL. Kariſſ. V. F. F.

In quodam monumento.

D.M.

Aure. Rufinæ, Alumnæ Pientiſſ. & INcomparabili, quæ vixit An. xxvij. M.x. d. II. Fide Cognita, Memor Obſequij Eius Aurelia Soteria PIET. Plena, P.

Iuxta amphitheatrum.

D.M.

Aurelio Timacho, Aſpaſia LIberta. V.F.

In quodam ſepulcro.

MAnilia Paula, De Patrimonio Suo Sibi & Aurelio Paulino, Compatri SVO Domũ Aeternam P.

In quodam horto apud ſanctum Stephanum.

Auidia Maximina, Domum Aeter. V. S. P. ſi quis Aliud Corpus Superpo. Det Fiſco ccc. mil.

Apud amphitheatrum.

Aur. Eripinus, Aur. Victoriæ. Compater Eius De Patrimonio Suo Domum Aeter. V. S. P.

In cathedrali eccleſia.

M. Baruius Soter, BAR. Aſclepidoræ Filiæ Pientiſsimæ.

In ſepulcro quodam.

Iulia Matrona, Aurelio AQuilino Comp. Cum Quo

Quo Vixit ANN. xxij. Sine VIlla Querela, B.M.P.

Apud pratum magnum.

Donatius AVG. LIB. & Annia Primitiua, Hãc Sedem Fructum Laboris Sui, Viui Sibi Posuerunt.

Apud montem amphitheatri.

VIbiæ Athenai. DuL. HeRAcli. PA. SOCR. P.B.M.

In domo Iacobi fabri.

LOC. MON. IN. FR. P. XVI. IN AG. P. XX. H. M. HERES.

Sub campanile ædis Pontificiæ.

Imperatori CAES. Pio, Felici, Inuicto, AVG. RES. P. POL. DN. MER.

Eodem in loco à tergo.

MAX. TRIB. P. VI. CON. II. P. P.M. AVREL. MEnophilus. ORnatus IVDicio Eius Aequo. PVBL. Sacerdos. Tusculanus AEDIL. POLEN. Cum Menophilo Patre LIB. AVG. NN. EXPROcurat. Indulgentiss. L.D.D.D.

Iuxta ædem diui Matthæi in tabula marmorea.

C. HELVIVS Iulianus, IVLiæ FORtunatæ, CONIugi CAstiss. ET INCOMPARABILI, SPLENDIDISS. ORDO Aquileiensium.

Hæc dum ità conquirerẽ, venti iam tãdèm satìs placidi, nostroq; itineri non dissoni, sese nobis ostendunt. Ancoras igitur eruĩmus, portu egredimur. Quatuor galeaceæ, Berytum in Syriam ꝓfecturæ, discedunt à nobis. Inter quosdam nos scopulos in huius portûs faucibus eam noctem egimus. Altero die vela damus, sed infausto sidere:

Ingẽs exorta nauibus tempestas.

dere: Nam vix ad milliare trigesimum aberamus à portu, cùm adeò fera tempestas exorta est, vt magistri gubernatoresq́; nauium, quid consilij caperẽt, penitùs ignorarẽt. Dum sic omnes mussitant, eccè vis venti maiorem galeaceæ, qua ego vehebar, antennã nõ longè à malo disrũpit. Vela à summo ad imum lacerat. Antennæ pars in mare à ventis deportatur. Galeaceam ferè secũ trahit. Et quidem, nisì celeres illi XII iuuenes, gagliardi comites appellati, parti velorum laceratæ fortiter innixi, eam summa vi adstrinxissent, nauim inuertisset. Intra galeaceam igitur illi lacertorum viribus & robore vela reducunt perdita. Ventorum fremitus furiosus augetur. Aliæ naues suum iter à ventis & ipsæ raptæ prosequuntur, nos deserunt: neque enim, etsì cuperent, laborantibus nobis opem ferre potuissent. Millia passuum circiter viginti retrò cedimus. In statione quadam sub scopulo, qui nos aliquantispèr ab vndarum incursu tutaretur, ancoras iacimus. Ibi dies egimus duos, duasq́; teterrimas noctes, aut rudentum aut ancorarũ rupturam, vt intra scopulos, quibus proximi eramus, illideremur, in horas expectantes. Verebamur etiam, nè fluctuũ ictibus nauis aperiretur. Toto enim tempore nauis nostræ latera non aliter vndarum tumida rabie concussa tremebant, quàm ab hostibus quassata oppugnando tormẽtis hostiũ mœnia. Votis precibusq́; singulis horis Deum sanctosq́; omnes fatigabamus. In nostra galeacea quatuor peregrinos ad diuersas orbis partes mittendos vouimus. Plena metu omnia, omnia horrenda: sed secunda nox formidolosissima: sæuiebant ab alto rabidi fluctus, mugiebat à profundo pelagus: vndarum cumuli spondas interdùm superabant:

modò

modò à puppi, à prora modò vexabamur. Tertia die tandèm quieuit hyems aliquantulùm, iterq́ꝫ noſtrum Dalmatiam versùs capimus. Intra cuius prouinciæ ſcopulos quarta ab indè die reliquas galeaceas, quæ & ipſæ maiora paſſæ fuerant incommoda quàm nos, errantes aſſequimur. Quanuis afflicti, inuicèm tamen ſublatis clamoribus ſeſe è puppibus nautæ, ciues verò nutibus alacres ſalutant. Aduerſantibus iterùm ventis Iaderam, quam appellant Veneti Zaram, Dalmaticam vrbem illuſtrem vnà omnes retrogradimur. Ibíque cùm deſcendiſſemus è nauibus, ſua quiſque pericula iactitabat: hic derelictas ſibi, ruptis rudentibus, ancoras, ille ſpondarum munitiones attritas: alius remigium cum cadis remísque abrepta cõquerebatur. Sed præter cætera ex illis quatuor, quæ nos deſeruérant, fracta maiori ancora, furibundus quidam vortex in aliarum conſpectu vnam detorſit ab oculis omnium: illam ſemiabſorbẽdo, concutiendo, conuoluendo in horæ momento abſportauit, cæteris tribus pari ferè modo laborantibus. Hi ablatos à ſe miſeros ſocios, tanquàm iam voratos æquore, deflêrunt. Intra vadoſa enim Apuliæ littora, quibus ipſi tunc erant proximi, proiectos proculdubiò arbitrabantur. Sed minoribus ancoris ſtatìm iactis, cum magna rudẽtum copia, præter omniũ opinionem, violentiæ illi reſtitit, & euaſit incolumis. Expurgatis iam languore & metu fatigatis afflictorum pectoribus, vrbem perluſtramus: vbì multis veterum monumentis illuſtratam Iaderam comperimus: ex quibus ſculpta marmoribus hæc epitaphia annotaui: & multa prætereà quæ non licuit colligere.

In

In vrbe Iadertina. In templo diui Donati.
Iunoni Augustæ Apuleia, M. FIL. Quinta, suo & L. Turpilij Brochij nomine.

Iuxta portam, qua itur in agrum.
IMP. Cæsar. F. Aug. Parens Coloniæ murum & turris dedit. L. Iulius Optatus, turris vetustate consumptas, impensa sua restituit.

In exteriore parte templi diui Chrysogoni.
Q. Delius Q. F. Fuscus. vj. vir. Augusta. F. sibi & suis. infr. P. xx. in ag. P. xx.

Ibì etiam beati Simeonis prophetæ corpus (vt Iadertini multis testimonijs probant) honorificè sepultum atq; adhuc integrum salutaui. Admiratusq; sum tanto tempore simplex, sine myrrha aut balsamo, cadauer, quod nullo medicamento fucatum est, potuisse incorruptũ seruari. Altero, vbì primùm eluxit, die, neque enim diutiùs Iaderæ morati sumus, iter nostrum, claudicando tamen, altum capere conantes prosequimur. Ea nocte ex transuerso nauigiolum quoddam, Gripus ab Adriaticis maritimis appellatus, nobis ex Apulia obuium efficitur. A cuius nautis, qui ferè latus vnius ex nostris galeaceis, inuiti tamen, abraserunt, accepimus, galeaceas Beryteas, quæ à nobis Pola Illyrica discesserãt, in Apuliam tempestate abreptas transcurrisse, summaq; pericula nec nostris inferiora fuisse perpessas. Dalmaticũ tandèm littus simul & Epiroticum, per ingentia discrimina & immensos labores aut latera semper aut proras ventis vertentes, præterlabimur. Cùm ex alto nos prope Dyrrachium, quam miseram vrbem nupèr Turcarum exercitus occupauerat, tempestas cõpulisset, per Butroti littus Corcyram insulam, Alcinoi & Phæaci patriam, appræhendimus. Neque intra diem tertiũ & trigesi-

gesimum, quod iter sæpè intra septimũ aut octauum à discessu ab vrbe Venetiarum, hæ galeaceę percurrere solebant, Corphu hanc insulam, nunc ditioni Venetæ subiectam, appellant. Quam quidem ex soli vbertate & citrorũ copia, amœnam fuisse, velutì prædicatur, constat. Sed dignitatem illam, quam ei antiquitas tribuit, Turcarum vicinia & alienum imperium sustulerunt. In deterius enim & in pceps, cùm ad exteras manus deueniunt, alta quæq; indiès collabũtur & corruũt. Authoritas autem, ornatus & opulentia, imperij sedem sectantur. In Corcyræ benè munito quidẽ & duarum arciũ præsidio satìs tuto emporio biduum, cùm omnia iam nobis alimenta deessent, commorati sumus. Indè montes Ceraunios versùs, Cimeriacos ab incolis nostra tempestate nũcupatos, qui à Corcyra distant passuum millia sexaginta, nauigauimus. A quibus, cùm iam illis proximi essemus, occurrens nobis à prora rabidus auster, nos intra Corcyriacos in oppidi conspectu quosdam scopulos rugiens reiecit. Vbì nos aduersi flatus dies vndecim interceptos detinuerunt. Indè Corcyra iam tandèm per Ceraunia littora à tergo relicta, Cephaleniam, Vlysis quondàm insulam, in qua Same erat, paucis antè diebus per vestrum & Venetorum exercitus à Turcarũ potestate ereptã, præhendimus. Hæc insula frumento, vino optimo, serico, murice, gregibus atque armentis, ob ingentia pascua, alijsq; humano victui necessarijs prouẽtibus abundans est. Sed & ipsa nunc incursionibus infestata, malè culta & hominibus parùm frequens est. A tergo Sames Græciæ continentem versùs, iacet Dulichia sinúsque Laërtiacus: quem his etiam temporibus Golphum Lartæ Veneti nominant. Post

triduum quo ſtetimus in ancoris in littore Samico, à ventis aduerſantibus detenti, diſcedimus: duosq́ illo die ſcopulos, quos dicunt Striuales, Vergilianas Strophadas, præterlabimur: Zacyntho inſula, quæ nunc Zanthus dicitur, à ſeptentrione viſa, quæ ſexaginta millia paſſuum ab inſula Same diſtat. Sed cùm à Zacyntho & Strophadibus iam circiter millia centũ nauigauiſſemus, maris ira coacti, Zacynthum regredimur. Ibiq́ intra portum qui dicitur Natte, ſemper fluctuantes, dies egimus in ancoris quatuor. Diſcedimus tandèm, & littus abradimus Arcadicũ, Peloponneſiacum've & Argiuum, loca omnia ob Turcarum incurſiones & crudelitatem, ſed nunc præcipuè, inculta, deſerta & miſerãda, cùm Venetorum vires, expugnata vrbe Modonenſi, habitoq́ in deditionem Corono Græco oppido his temporibus ditiſsimo, perfregerint. Sic nauigando beatæ Catharinæ die, quem, vtì non benè fauſtum, nautæ formidant, ſole ad occaſum vergente, in inſulam Cytheræam incidimus: in qua adhuc extant celeberrimi templi veſtigia. Vbì ſuperueniens ventorum nimbus cum tenebroſo ac violento pluuiarũ lapſu, nos ancoras iácere vix paſſus eſt. Sequens verò dies in puppim nobis vẽtos oſtẽdit: quarè eleuatis ancoris vltimo iam Peloponneſi angulo, quem nautæ Itali Caput, antiquo nomine Maleum vocant, à tergo, Aegeoq́ mari cum reliquis præterabraſis, Cycladibus inſulis à ſiniſtris relictis, altum capimus. Et hora circiter eius diei meridiana, fabuloſa Iouis quondàm inſula Creta à Cytheræa millia paulò minùs centum diſtans, nobis appáruit. Cuius emporium vrbem Candidam intramus Nonis Decembris. Quod iter à Corcyra intra diem octa-
uum

uum hæ galeaceæ sæpiùs peregerant. Ibiq́ quanuìs ab omnibus pelagi minis portus sit tutissimus, tredecim continuos dies inclusos aduersi nos venti, nè egrederemur, detinuerunt. Intereà loci de insulæ rebus hæc pauca notaui. Ex insulę viridarijs rosarum & violarum manipuli, natiuæ ambrosiæ alligati, cæli benignitatem testátes, ad me quotidiè ferebantur. Vrbs autem Candida ad Orientem sub Idæis montibus posita, vicinum sibi habet alium à meridie montem altissimum, qui nostra etiam tempestate mons, Iupiter ab incolis appellatur. De Minoio verò Labyrintho, de quo poëtæ tam multa fabulantur, examussìm percontatus, extare illum reperi, esseq́ subterraneum specum cauatam intra montē: quinque & viginti passuum millibus in internis insulæ ab vrbe Candida distantem. Sed maiori ex parte vetustate collapsam, pluribusq́ in locis dirutam asserunt. Ex industria etiam plures aditus clausos: & lege cautum, aiunt, nè quis introëat, nisì illum senex aliquis indigena, qui meatus illos benè cognitos habeat, accensa face, introduxerit. At tamen quid aliud sit præter speluncam, quis illum struxerit, quòd ibì ex Pasiphaē natus Minotaurus fuerit, & manu Thesei interierit, minimè sciunt. Natos autem apud ipsos Saturnum, Iouem, reliquos've simplicis ac fabulosæ antiquitatis tyrannos, ignorant. Neq́ enim est quisquā in tota insula qui literas didicerit: aut quicquam scire aliud curet, prætérqàum de vineis aut gregibus & armentis: ex quibus vini & casei copiam exhauriunt immensam: quorum prouentuum permutatione, cætera sibi iucunda aut necessaria comparant. Syluas Cretenses habere cupressinas ità peculiares, vt domorum omnium

De Labyrintho.

trabes, cōtignationes, tabulatáque omnia ex illis arboribus, atque etiam naues construant, quodq́ apud eos cupressi incisæ renascantur, mihi Cretenses affirmârunt. Noxium prçtereà veneno aut rapax animal, vtputà lupũ, aut vrsum, siue vulpem, vel huiuscemodi aliud vllum (quanuis in lacunis colubrę procreentur) insulã peperisse nunquàm prædicant. His paucis de insula Creta iuxta doctorum scripta collectis, Candidæ portum sextodecimo Calend. Ianuarij iam tandèm egredimur. Rhodoq́ casu ac Carpatho reliquis've multis insulis adiacētibus à sinistra relictis, Alexandriam Aegyptiam versùs, quæ Cretæ australis est, proras dirigimus. Quem maris tractũ quadringentorum millium passuum dimetiũtur. Id non paucioribus quàm sex diebus peragrare per tempestates licuit: è prora enim interdùm, à lateribus plerunquè, nos fatigabant. Sed eo præcipuè die quo Alexandriam attigimus, nos tumidissima procellarum rabies comitabatur. Contra Alexandrinorum omnium opinionem, plenis tectis ac pinnis nostri accessũs exitum expectantium sole ad occasum vergente, decimo Calend. Ianuarij, portũ appræhēdimus. Multa ibì eo die rara nauigantibus, ex veterum nautarum sermonibus, acciderunt. Vndarum cumuli, qui sese nobis interdùm eleuabāt medij, socios à nostris, & nos à sociorum oculis surripiebāt: immò & plerunquè non modò naues, sed & nauiũ málos penitùs abscondebant. Salientium vndarum spondas percutientium adeò magna moles interdùm erigebatur, vt semel atque iterùm ad aliam galeaceæ partem, tanquàm densa nubes, in mare caderet. Pedibus insistere vix quisquam poterat. Vidi ego prætereà ac dimensus sum, fluctibus egre-

In Creta nullũ animal noxium.

egredientibus, ſiniſtram noſtræ galeaceæ ſpondã
duos & ſemis cubitos ſub aqua interdùm delitu-
iſſe. Dextra enim ab Occidente venti furebant.
Sed eius nauigij ità benè formata eſt & compacta
contextura, vt quà ipſamet vnda ingreditur, eá-
dem regrediatur. Et ſi tota ſub aquis ipſa nauis
ſummergeretur, velutì anguilla aut agiles del-
phini, eádem vi vndarũ impulſa qua obruitur,
emergit. Nocte igitur ſuperueniente, in captato
Alexandrino portu nouo ſeptentrionali (alium
enim habent antiquum tutiorem, quem nemini
Chriſtiano videre fas eſt, occidentalem) anco-
ras ſumma cum lætitia demittimus: alacriq; ani-
mo ab Aegyptijs propter varias non minùs gra-
tas quàm vtiles, quas ad eos merces importãt, ſed
auri, argenti atque æris præcipuè, galeaceæ reci-
piuntur. Ego verò, habita deſcendendi è nauibus
ab Alexandrino prorege venia, (neque enim ali-
ter captare terram fas eſt cuiquam) à Barchino-
nenſi quodam Philippo de Paredes, Hiſpanorũ
& Gallorum in ea prouincia conſule iudiciario,
hoſpitio ſuſcipior. Tabellariumq; celerem, vbì
ſum ingreſſus Alexandriam, ad Soldanum de ad-
uentu meo ſignificatum, Cairum, quæ eſt Baby-
lon nunc Aegypti, Idumææ & Syriæ regiam ſe-
dem, mitto. Mos enim eſt, vt edictum priùs Sol-
danicum, quicunque eas oras attingat, expectet,
quàm ad eũ iter capere auſit. Intereà igitur dum
edictum opperior regium, tertium eſſe Alexan-
driam à Meroẽ iter, climata conſiderans, quid à
nobis diſtet Alexandria, animaduertebam. Hye-
matum Alexandriam hirundines, miluos, quos
regales in Hiſpania appellatis, cæteráſque volu-
cres, pontum, hyeme adueniente, à noſtris regi-
onibus Europæis tranſuolantes, tendere cogno-

Vbi hirũdines aliæq; id genus volucres hyement.

ui. Floridas & habebãt arbores ac viridaria Decembri & Ianuario mensibus. In sextum ab ingressu meo diem, impatiens ocij, Alexandriam perambulaui. Pròh dolor, illustrem, maximam, habitatoribus refertissimam, pulcherrimã, opulentissimamq; quondàm Ptolemæorum sedem Alexandriam, collapsam, dirutã, maiori ex parte desertã miserando spectaculo, deploraui. Heu infelicem, quæ & quanta mœnia, quales & quàm amplæ eius vrbis stratæ viæ, quàm conspicuæ domorum frontes ad cælum tendentes, qui portarum fornices. Sed in cinerem versa domorum interna omnia prætereuntes cõspiciebamus. Vndè hęc tam lachrymosa ruina emanârit, varię mihi sunt rationes adductæ. Alij pestiferæ contagioni rem asscribebant, alij bellis ac ciuium seditionibus attribuebant. Sed regum sæuitiam, post transportatam trans Nilum imperij sedem, & alienigenarum tyrannidem truculentam, potissimam eius depopulationis causam fuisse nonnulli arbitrantur. Quotquot enim Soldani creantur, Alexandrinos incolas (quum sit Alexandria, excepta Damasco, regnorum omnium Soldanicorum emporium & negociorum sentina) expilant, & tanquàm mercenarias oues pro libito excoriant. Neque abest quin à plerisque per cruciatus & tormenta, delatorum susurris admoniti, pecunias extorquere soleant: nulla alia ratione media, præterquàm, Volumus pecunias. Quapropter quicũque mercatores, aut alteriusmodi incolæ diuites, eas inhabitant prouincias, die noctuq; suam perniciem ob diuitias quas possidere creduntur expectantes, tremunt, curisq; ingentibus confecti, vitam degunt infelicem. Inde est, quòd hac tempestate tenuia sint commercia, nul-

nullæq́ gemmæ vel paucæ reperiantur: pauperes enim se esse mercatores omnes simulant, & parcè viuunt ac vestiuntur: omnia parciùs solito, nè in suspicionem incidant. De his iam satis: ad nos redeamus. Dum igitur edictum regium, quo me accersat, solicitus opperirer: nullam esse Soldano curam, non modò de edicto ad me mittendo, verumetiam esse iratum, aduentúmque meum ægrè tulisse, renunciatū est. Veritus nanq; est defectionem. Sed iræ causam indè nactus est, veram dissimulans, quòd paucis comitantibus me adire, nulláque dona ad illum afferre, Iudæi, Mauri, hæreticíque à vestris regnis eliminati, quorum non parua copia ad eas regiones confluxerat, malo animo retulissent. Dedignātur enim, & se barbari illi negligi & floccifieri arbitrantur, si audeat vlla potētia oratores ad eos sine opimis muneribus destinare. Opprobrioq́ & ludibrio fieri ducunt, nisì missus orator longo ordine comitum accesserit. Quibus intellectis, tum beneuolentiæ captatione, tum perfricata fronte opùs esse animaduerti: cùm superbissimum & summè barbarum hoc genus hominum esse perpenderim: quapropter duos illos Franciscos fratres barbatos, quos viæ comites mecum habebam, qui meo suóque nomine Soldano talia dicta referant, properanter mitto: O summe Mahomethæorum imperator, catholicorum regis & reginæ Hispaniarum oratori, qui iam intra tuæ ditionis limites terram tenet, relatum fuit, obtrectatores scelestósque ac nefarios homines, tum mendosis, tum dolosis animum tuum delationibus perturbâsse: teq;, quòd nulla ad te munera attulerit, quod´ve paucis comitātibus ad te venire arbitreris, iratū esse, aduentumq́ ipsius te

Reges Barbaros sine muneribus lōgoq́; comitum ordine accedere oratoribus non licet.

paruifacere, præſciuit. Sed ſi vtriuſque rei ſereno vultu & pacatis auribus rationem admiſeris, fore vt tibi ſatisfiat ad vnguẽ, exiſtimamus. Regius hic orator, potentiſsime rex, dona, vtì alios oratores conſueſcere prædicatur, ſe non modò tanto principe digna, ſed nec vlla quidem vel minima tuliſſe, fatetur: quoniam à ſuorum regũ moribus cuiquam regi dona mittere alienũ eſſe perhibet. Quod vos honorificum eſſe ducitis, id inter occidentales principes pro iniuria habetur. Attamen ſi veſtros mores, veteremq; hanc apud vos conſuetudinem tantoperè viguiſſe cognouiſſent, quòd nullus ſcilicet orator vos adeat ſine muneribus, libenti & ipſi animo opima ad te dona illi dediſſent: cùm vos in amoris argumentũ, non autem arrogantiæ vel auaritiæ cauſa, id cupere videamini. Quòd autem perfida gens hæc, pacis & concordiæ regum inimica, ſeditionis & diſcordiæ ſeminarium, à catholicis ſuis regibus, veluti pernicioſa contagio, eiecta, ipſum non decenter comitatum ad te tãtum imperatorem veniſſe retulerit: inuidiosè ac falsò delatũ, inquit: & nos, qui mortem potiùs ſubire quàm mentiri in tenui præſertim negocio ſumus edocti, itidèm fatemur. Vidimus enim, vidimus ipſum triginta viris ornatiſsimis, præter eos quos itineris longitudine valetudinarios defatigatos in diuerſis reliquit regionibus, comitatum incedere. Mittito igitur, ſereniſsime, mittito, eumq; accerſiri iubeto: & ſi aures dictis eius faciles pſtiteris, haud quidem te poſteà illũ admiſiſſe audiuiſſeq; pœnitebit. His itaq; Soldano per meos nuncios relatis, ipſius Trucimano primario auidè referente, quẽ veſtris maieſtatibus deditum eſſe comperi, Soldanus benè perſuaſus, ad me, procùl habita omni

mo-

mora, edicti regij chirographum mittit, quo me tutò ad se proficisci posse, ne've quis mihi sit impedimento, imperat: cum duobus, qui me ad se comitentur, de suis palatinis equitibus. Quarè octauo Calend. Februarij, regium mihi per hos equites chirographum porrigitur. Nec me nunciorum meorum literæ perterruerunt: quibus mihi significârât, Mauritaniæ, totiusq; Africæ regum oratores, eiectorum Granatensium rogatu, ad Soldanum missos fuisse cum vehementibus querelis. Durum nanq; mihi in agone certamen paratum, & multiplicibus Alexandrinorum sermonibus, & eorum qui à Soldano veniebât, perferebatur. Soldanum enim, vt me inspectante de Christianis grandis aliqua vindicta sumeretur, impellere nitebantur: meq; vestro nomine cùm primùm adijssem, malè tractaret, non leuiter instabant, sese supremis iniurijs & contumelijs fuisse à vobis affectos, proclamantes. Ego verò, qui vos fortunatissimos semper fuisse cognoui, pro quibus etiam mori est viuere: vestro fato omnia mihi benè successura confidens, contra Nili torrentem adnauigaturus, quamcelerrimè possum accingor. Quæ succedent, si vixero, in tertium librum concludentur. Valete interea duo hac nostra tempestate lumina orbis terrarũ, & Christiani nominis propagatores.

PETRI MARTYRIS MEDIOLANEN. LEGATIOnis Babylonicæ, liber tertius.

EX vrbe Alexandria, Aegypti reliquarumq́ regionũ Soldanicæ ditioni ſubditarum emporio primario, catholici rex & regina, cùm iam iter in interna prouinciæ ad Soldanum facturus eſſem, quæ mihi ab vrbe Venetiarum diſcedẽti ad eum vſq diem calamo digna viſa fuerant, breui compendio exaraui. Nunc autem, quæ à ſeptimo Calend. Februarij die, quo ad Soldanum accerſitus pedem moui, ſeſe mihi obtulerunt, quàm breuiùs quam've dilucidiùs potero, proſequi ſtudebo. Septimo Calend. Februarij hora antelucana Cairum, eius imperij caput, quæ aliâs Babylon eſt, ab incolis alterius Euphrateæ Babylonis quondàm habitata, profecturus, diſcedo Alexandria, Hiſpanis negociatoribus omnibus, quotquot commerciorum cauſa Alexandriam conueniſſe reperi, comitatus. Hos enim mecum adducere curaui, vt eum cateruæ numerum implerem, quem mei nuncij, ad Soldani animum diſponendum per me miſsi, adduxiſſe me Soldano retulerunt. Roxetum, quondàm Canopum, Nili oſtium, ab Alexandria circiter quadraginta millia paſſuum diſtans (per iter arenoſum, incultum, deſertum, in quo neq domicilium vllum neque arborem, præter alicubì palmas, vllam reperimus) altero die feſsi venimus. Dum Niliaca nobis nauigia parantur, alimentaq́ neceſſaria coëmuntur, circiter inte-

grum

grum diem commorati, Nilum ingredimur. Neque enim Christiano cuiquam, propter Arabum grassationes & rapinas, terrestre iter patet. Hi nanque non modò Aegyptum, sed Africam vniuersam ab oceano Atlantico ad Niliacas ripas Asiæq́ partem continuis incursionibus infestant. De quibus cùm satìs ocij mihi suppetat, non ineptam fore digreßionem existimans, pleraque aggressus sum disserere. Gens hæc est innumera, vaga, sine domibus, sine statione, sine quiete vlla, sub dio semper versans, semper in motu: camelorum dorsis vxores, filios, & quicquid supellectilis assequitur, portans: adusta solis ardoribus: bellicosa tamen, sed sine certo imperatore. Plures habent dispersi Arabes inter se duces, sed discordes & factiosos. Hinc est, quòd imperio ipsi, qui liberi sunt, non potiantur, cùm sibi inuicèm capitali semper odio insidientur. Imperatorem, cui obtemperare studerent, si Arabes inter sese eligerẽt, de seruorum manibus sceptrum facilè abriperetur. Est enim errantium Arabum multitudo ingẽs: Mameluchi verò, id est, serui regij, quorum opera Soldani ad regni gubernaculũ & bellorum summam vtuntur, numerum non excedunt X millium. Sunt præterea Arabes, omnium incolarum & eorundem Mameluchorũ sententia, nobiles & industrij: Mameluchi autem maiori ex parte ignobiles, montani, à piratis è montibus vtplurimùm Scythicis supra Euxinũ & Mæotidem raptati, emptiq́ à Soldanis & eorum principibus: vndè serui, de quibus latiùs infrà dicemus. Nunc autem ad iter redeamus. Contra Nili fluenta pridiè Calend. Februarij Bullacum Cairi suburbium cùm aduesperascere adnauigantes præhendimus: ibique in naui per-

Arabum vagantiũ vita.

pernoctauimus: neq; enim ausi sunt duo illi comites mihi ad ductores dati palatini, me credere barbarorum perfidiæ. Attamen ex ipsis vnus ad Soldanum celeriter procurrit, me Bullacum aduenisse nunciatũ. Quapropter cùm primùm eluxit, eccè Mameluchis reliquisq; indigenis implentur visendi studio littora Niliaca: raró enim ad ipsos nostratium aut diuerso habitu quisquã admittitur: præter paucos aliquando mercatores. Sed prior accedit Trucimanus, in nauimq; ad me descendit, & quisnam, cuias, quóve fato huc sit appulsus, ad eumq; deindè statum peruenerit, petenti mihi, enarrat. Se esse Valentini cuiusdam ciuis Ludouici Pratensis nomine, filium: in oppidoq;, ipsi vestræ Valentiæ finitimo, Monblanco natum prædicabat. Tempestate autem, cùm adolescentulus per ea maria patroni cuiusdam nautici famulus nauigaret, in littus cũ cæteris omnibus, qui ea naui vehebãtur, naufragio proiectũ, ad Soldani manus, ex eius prouinciæ statutis, deuenisse. Quotquot enim per ea littora naues franguntur, ex veteri eorum instituto & consuetudine, ad fiscum cum hominibus bonisq; omnibus deuoluuntur: si præsertim piratica vel alteriusmodi, non mercatoria, nauis esse reperiatur. Sed triennali tandèm carcere durisq; vinculis & vrgenti inedia se defatigatum, Christum verbo abnegâsse, Mahometicoq; more se dispræputiari passum fuisse, & mutâsse nomen, Tangaribardinumq; vocari, grauiter suspirãdo, fatebatur. Nec abesse tamen quin catholicam fidem animo seruaret, Christumq; supplex ijs quibus solebat orationibus quotidiè coleret & adoraret. Ad eum autem inter eos barbaros splendorem sua industria & laboribus asscendisse, dicebat. De optimatibus enim

enim Soldanicis vnus eſt, cum redditibus ſeptem aut octo millium auri drachmarũ. Dum hæc mecum Trucimanus Tangaribardinus colloqueretur, primates alij duo palatini, Trucimano potentiores, ordineq; ſuperiores aduentant. Sunt enim apud eos tres optimatũ gradus, velutì apud nos, quos vulgò dicimus comites, marchiones, duces. Tunc è naui, Trucimano duce, ad illos egredior, equumq; regium, quem ipſimet ſecum, Soldani nomine mihi donandum, regio apparatu ornatũ duxerãt, aſſcendo: vrbem versùs iter vnà omnes capimus: nec breuiore quàm duarum horarum ſpatio interiecto Trucimani domum, quæ mihi intra vrbis mœnia hoſpitio fuerat obſignata, attigimus. Attamen per hortos, & interſparſa prædia ac viridaria, non autem per contiguas ſemper domos, proficiſcebamur. In Calendis igitur Februarij anni quingenteſimi ſecundi Babyloniam Aegyptiam, à qua magnus hic barbarorum imperator Soldanus Babylonicus vulgò appellatur, à iunioribus autem Cairum nuncupatam, vrbium populoſiſsimam ingredior. Falsò pleriq; vrbem hanc Carras appellant: quia Carrarum vrbs eſt in Arabia: in Aſſyria verò altera: in Aegypto nulla. Ibì cæteris omnibus, qui me fuerant comitati, domùm dimiſsis, cum Trucimano quãto ſtudio poſſum ago, vt det operam & incumbat totis viribus, nè meus ad Soldanum acceſſus differatur. Nam ſi forte fortuna galeaceæ, quæ me aduexerant, negociationibus ſuis peractis, ſine me reuerterentur, fore vt ſerò poſtmodùm cõmoda mihi renauigatio ſeſe offerret: cùm neq; prȩſtò ſint alia tuta in illis littoribus in Europam reditura nauigia: & Turcarum piratis ſint maria referta. Trucimanus autem, cuius eſt, emergentia cuncta Sol-

dano referre, obſequij veſtri cupidus, paucis repetitis, ad Soldanum equitat: illi, quid petierim, referat: vt quamprimùm ſibi per ocium liceat, nos audire velit, meo nomine, rogat: quive, quales & quanti ſitis, patrio affectu longis ſermonibus aperit. Annuit dictis Soldanus, tantorum regum oratorem viſendi ſtudio incẽſus: vt me, vbi craſtina dies effulſerit, ad ſe ducat, Tangaribardino imperat. Is domum lætus reuertitur: quę acta ſunt, enarrat. Poſtero die, qui erat Nonarum Februarij quartus, primo manè (ante ortum nanq; ſolis, aut, cùm tardius, iam exorto, Soldani ex veteri conſuetudine ſemper audituri prodeũt in publicum) ad regiam proficiſcimur. Hæc eſt haud ſecùs ſuper edito colle oblõgo ad latus vrbis erecta, quàm Romæ ſacrum ſummi noſtri Pontificis palatium: aut propiore ſimulacro, veſtrę Granatẽſis Alhambræ de Maurorũ manibus cum regno ſimul ereptæ perſimilis. Vbi enim paulùm aſſcendimus, in læuam conuerſi, portæ occurrimus, altis ac immẽſis turribus munitæ: in cuius veſtibulo, velutì in veſtræ Alhambræ ingreſſu, è regione podium extat eminens aliquãtiſpèr. Ibì primùm ex optimatibus quendã, cui erat arcis eius cuſtodia, multis Mameluchis circunſtipatum, ſedentem inuenimus. Dextrorsùm deinde nobis iter capientibus, longa ſeſe via, ſtantibus vndiquè referta Mameluchis, oſtendit: per quos medios cùm progrederemur, eius adeò barbarè enutritæ multitudinis ordinem ac taciturnitatem admiratus ſum. Neque enim eorum quiſquam obſtrepuit, aut loco ceſsit vnquàm, vt nos vlteriùs, vtì in ſimilibus fit ſpectaculis, auidioribus oculis intuerentur. Ità procedentibus nullum vnquàm ſeſe nobis obtulit impedimẽtum. In eo ferè medio

In quali arce quibusq; cuſtodibus habitet Soldanus.

ſpatio

ſpatio ſenes circiter triginta, imberbes, macilentos, in quibuſdam foribus velutì poſticis ſedentes conſpiciens, eunuchos eſſe Soldanicos, vxorũ eius & pellicum cuſtodes, didici. Soldanum tandèm in impluuio grãdi ſuper tribunali quatuor graduum, reductis ſub ſe, noſtrarum fœminarũ more, loco ſedis pedibus, ſedentem inuenimus. Totius enim gentis eius Mahometicæ mos eſt eo pacto ſedere, ac ſolo velutì animalia bruta capite inclinato veſci, atque ſub dio ad ſe venientes audire. Soldanus tum ſui Trucimani & meorum nunciorum verbis, tum aliorum per eius regiones commercia tractantium relatu, quanta ſit veſtra potentia, quàm magnus in vobis animus, quàm pollentes ſitis virtute bellica, edoctus: gloriæ ac ſaluti ſuæ conducere non mediocriter à tantis regibus oratorem ad ſe mitti, cognouit: in ea præſertim fragilitate in qua ipſe, vt infrà dicemus, verſabatur. Propterea vt ego intra tapetes à media versùs eum impluuij parte ſtratos, contra morem ſuorum maiorum, admitterer: neq; ego quater proſtratus terram, veſtro nomine, vtì cæteri ſolent oratores, oſcularer, æquo animo paſſus eſt. Eſt enim horum barbarorũ, catholici reges, arrogantia tanta, vt, quoniã inuitis omnibus Chriſticolis, noſtrę religionis initialem locũ poſſideant, ipſos adorare, quicunq; adeant Chriſtiani, cogantur. Tangaribardino igitur, cuius eſt ad Soldanum oratores ducere, eorumq; poſtulata interpretari, referẽte, veſtro nomine Soldano ſalutem impartior: Is gratiſsimũ ſibi fuiſſe noſtrũ aduentum reſpondet: ſeq; ſuaq; omnia læto vultu offert. Porrectisq; illi veſtris literis, & per Trucimanum, qui optimè adhuc idioma patriũ callet, apertis, iterùm à Soldano ad me cum nouis

Mahometicæ gẽtis ſedendi mos.

redit

redit oblationibus. Atque iterùm ego gratiarum actiones, veſtro nomine, quòd me ità pacato animo & ſerena frõte ſuſcipiat, remitto. Quid aliud quàm mea dicta illi Tangaribardinus referret, propter loci diſtantiam percipere non poteram: à Soldano enim paſſus, meo iudicio, circiter viginti diſtabam. Sed nimirùm, cùm patrio adhuc amore feruens, & veſtri obſequij cupidus, ad beneuolum nobis reddendum Soldanum, alia quæ eius auribus benè ſonabant, meis dictis interijciebat. Id ego, quòd illius ſermonibus attentiſsimũ alacrioremq́ paulatìm fieri Soldanum cõſpiciebam, ſuſpicatus ſum. Tertiò, atq; iterùm citus ad me reuertitur: vt bono hilariq́ animo ſim: vt ſi qua mihi intra Soldanicæ ditionis terminos grata fuerint, petam à Soldano, reportat. Illi ego, nè iſta incaſsùm geſta ſint, ne´ve iſta vnquàm tam inuſitata apud ipſos humanitas in quenquam, de veſtra memoria prolabatur, me daturum operã polliceor. Ità ſalutationibus gratiarũ´ve actionibus & pollicitis vtrinquè multiplicatis, tẽporis aliquantulum triuimus: nec aliud quicquam hoc primo cõuentu peractum eſt. Negocia enim in diem Dominicum ſequentem remittũtur. Soldanũ intereà, dum Tangaribardinus illum meo nomine alloqueretur, ego autẽ ocioſus, quid relaturus eſſet, expectarem, diligenter inſpexi. Is eſt vir natus annos circiter quinq; & quinquaginta, patrio more barbatus, nec dẽſa tamen aut oblonga nimiùm barba: vultu iucundo, facie pingui ſuffuſcula, adſpectu ferox aliquantulùm, oculis reductis, paruis, graui motu, ſtatura, vtì à ſedẽte colligere potui, pluſquàm mediocri. Oriundus autem è Scythia, ex montibus quos vulgò Ciarcheſos vocant. Indè nanque, & ex Ruxiæ regioni-

Soldani deſcriptio.

bus

bus pars maior Mameluchorum rapta, per Soldanica regna venum ducitur. Indumentum verò ipſius eo die, ex glauco ſerico, raſo, forma communi. Neque enim varias habent ſuperiorum veſtium conciſuras, præterquàm in manicis, quas optimates curtas & breues ferunt: cæteri autem vſq; ad digitorum extremum productas. Eſt nimirùm ſuperior illorum veſtis, paruo diſcrimine ab ijs quas veſtri Granatenſes Algiubbas vocant, Hiſpani autem marlotas. Mameluchorũ talares omnes, quas ſolo cingulo leuiter ſtringunt, de cætero diſcincti. Neque enim illis veſtes interiores corpus aliter premũt, quàm illa ſuperior. Neque caligis vtuntur, ſed nudis pedibus, crepidas tantùm, noſtrorum Franciſcanorũ more, geſtant. Capitis autem velamina valdè diuerſa. Per ea nanq; non modò Iudæi & Chriſticolę Soldano ſubditi, qui veſtium eadem genera ferunt, à populis Mahometicæ legis, & à Mameluchis, ſed ſimplicium Mameluchorum ab optimatibus, & optimatum inter ſe, diſcrimen cernitur. Mahomethæus populus velamen fert, multis gyris lineis, quemadmodùm & Iudæus & Chriſticola, inſinuatum. Sed Chriſticola glauco, Iudæus croceo, Mahomethæus albido, coloribus diſcernuntur. Mameluchi qui Soldanici ſunt miniſtri, pileum ferunt laneum aut cymatilẽ, ſpithama altiorem, valdè ponderoſum, durum, duobus conſutum coloribus, viridi ab imo, à ſuperiore nigro. Cæteri autem qui aut ſunt aliorum principũ, aut Soldanico tantùm ſtipendio cenſiti, nec aliter miniſtri, galero rubro, villoſo, cubitali, diademato quaſi, à lateribus plano, dignoſcuntur. Principũ verò duorum ordinum inferiorum velamen lineum eſt, ſed à velamento populi valdè diſpar.

Veſtes.

Velaminũ capitis varietas.

Cc Popu-

Populus enim ſuum ſimpliciter in rotundũ implicat, & conuoluit: iſti autem arte compactũ & mirè compreſſum, in aliamq́ꝫ formam in diadematis modum conſtructum, ferunt. Summi ordinis ipſorum, à quo Soldani, velutì ex noſtris Cardinalibus ſummi põtifices creantur, capitale tegumentum diſſonũ eſt, & maximè ridiculũ. Ex linea & ipſum tela tenui, ſed rhinocerotici opus cumuli. Ex ſexaginta nanque & interdùm ſeptuaginta vlnis, in circunflexiones varias, in gyros diuerſos, in cornua demùm deſinens, confectũ eſt. A ſede velaminis quę infigitur capiti, cornua ſex, quorum quatuor nõ longiora ſpithama, ſed magno lacerto craſsiora, prodeunt: duo verò alia, velutì adiacentia ſcopulis promontoria, de medio breuium quatuor, cubitalia ferè, in cochleæ cornuum ſimilitudinem, ſurgunt. Nec, mediusfidiùs, aliundè ſibi hos barbaros, quàm à vernali cochlea, ea ſubſannatoria cornua ſumpſiſſe arbitrari poſſum. Rem nanque alteri cuiquam ſimiliorem conſpexiſſe me nunquàm puto. Idem habebat Soldanus eo publici ſpectaculi die cornutũ capitis tegumentũ. Neq́ꝫ enim poſtq̃ ſupremum gradum aſſcẽdit, diſſonum ab optimatũ ornatu, de quorũ ordine creatus eſt, habitum ſumit. Cur tanti ponderis, tanti´ve impedimenti ſtruem ſibi inijcerẽt, qua impliciti vertere vix caput immoto corpore valẽt, à Tagaribardino priùs ſciſcitatus fueram. Is duas mihi rationes adduxit: nè ſcilicet leuiter caput mouẽdo à virili grauitate fœdo aut ſtulto geſtu aliquo diſcedere poſsint. Ne´ve, illi oneri aſſueti, galeã poſtmodùm quandò bellum ingruat, ferre faſtidiant. His ità actis & cõſideratis, à Soldano dimittor: à quo cùm domùm rediturus iam terga verterẽ, id ſpatij quod à Sol-

Cur tam grauia onera imponant capiti.

à Soldani conſpectu ad primum arcis ingreſſum iacet, vtrinquè ſtantibus Mameluchis circunuallatũ, vt paſsibus metirẽtur, nec minùs vt adſtantium Mameluchorum copiã dinumerarent, hos, qui me ſequebantur, iuſsi. Mameluchorum numerum circiter quatuor millium affuiſſe: paſſuum autem circiter octingentorum ſpatium interceſsiſſe, comperi. Neutrũ tamen examuſsìm quiſquam circunſpiciendi ſtudio dinumerauit. Cùm autem à Soldano duas iam cuſtodias regredientes tranſegiſſemus, quorundam hominum diuerſo aliquantiſpèr habitu ab Aegyptijs cuneo efficimur obuij: qui poſtquàm in me toruis oculis, rugoſa fronte, furibundo ſupercilio, rabida maledicta ſubmurmurando detorſerunt: Trucimano quędã Arabico idiomate Mauritano ſublocuti ſunt. Quibus Trucimanus parumpèr minitans, vt tacerent, innuiſſe viſus eſt. Inter eundũ, quinàm eſſent, quid´ve quæritarẽt, quàm ſoliciti, & cur ità angerentur, mihi Tangaribardinus aperuit. Oratores eſſe illos Numidas & Mauritanos, de quibus in calce libri ſecundi mentionem fecimus, ſignificauit. Qui quoniam non modò in me cæteros´ve Chriſticolas Soldanum non ſæuiſſe ſenſiſſent, verumetiã honorificè ab eo fuiſſe ſuſceptum didiciſſent, animo cruciabantur, & mentis turbulentiam pallore vultûs oſtendebãt. Hi permanent in foribus mœſti: nos domũ reuertimur. Intereà loci, dum negocijs pertractãdis aſſignatus mihi dies aduẽtet, nè tempus vllum fruſtrà mihi de manibus, vt vulgò dicitur, euadat, de regionis natura, de incolarũ moribus, de ſeruorum imperio, cæteris´ve rebus, quæ memoratu mihi digna viſa ſunt, ꝓ tẽpore ſcrutatus ſum. Quarè neq; abſonũ mihi videbitur, ſi eorum, quę

collegerim, pleraque breuibus enarrauero. Prouincia est Aegyptus, satis amplè lateq; à Cosmographis & historicis depicta. Vrbem autem, prouinciæ nostra tempestate caput, Cairum incolæ appellant. Hæc est in Asia trans Nilum: Alexandria verò citra, propterea in Africa. Nilus enim, serenissimi principes, Asiam dirimit ab Africa. Vrbs ea primaria populosissima, ingens: decæterò prouincia ciuitatibus aut oppidis infrequens: cùm sit, præter eas quæ inundãti æstate Nilo partes irrigantur, arenosa, Arabumq; cõtinuis incursionibus infestata: pręcipuè tamen ob seruorum sæuam tyrannidem oppressa. De quorum initio moribusq;, priusquàm ad alia progrediar, pauca pertingam. Vndè ad seruorũ manus tam magnæ molis imperiũ venerit, qui Aegypto, Syriæ, Arabiæ vtriq;, ac Idumææ vniuersæ dominantur, varia referunt: certam verò historiã minimè se habere dicunt. Aegyptias fœminas in maritos, deficientibus liberis, ad imperij gubernaculum sibi tunc seruos suffecisse, quandò proceres omnes Iudaicum populum, Moyse duce, fugientem insequentes, cum suo Pharaone mare rubrum absorbuisset, pleriq; autumant: neq; id publicè recitare hæsitãt. Sed longæ ambages. Aegyptios alij sua sponte, vt se accepti à Ioseph Iacobita beneficij, qui Pharaonis seruus Aegyptum vniuersam fame peribundã vaticinio liberâsset, gratos ostẽderent, ad seruos imperium detulisse, prędicant. Sed priore fabula, meo iudicio, fabulosius. Qui verò præsentium ratione moti, de ignotis iudicium faciunt, verisimiliùs rem differunt. Seruos quondàm, sumptis in dominos armis, imperium sibi, præsentis cuiusdam exempli argumẽto edocti, occupâsse cõiectantur. Caitbeio nanque Soldano

dano viuente, qui felicissimo ductu tres & triginta annos sceptro potitus est, Mameluchorum seruos, Aethiope quodã duce, trans Nilum à dominis armatos secessisse, multorum memoria prodebatur. Est enim subseruorum ingens multitudo, cùm nullus sit Mameluchus, qui domì nõ habeat duos aut plures, pro cuiusq; gradu ministerio addictos, Indos, aut Aethiopes famulos precio emptos. Horum defectioni, magno exercitu cõparato, Caitbeius ipse occurrit, seruilemq; impetũ armis oppressit. Aliter enim de ipso & Mameluchis omnibus actum ea tempestate fuisset. Prudentiores igitur, interemptis quondã dominis, imperium seruos vsurpâsse pro certo habẽt, cùm nullus fuerit vnq̃ hoc Caitbeio potentior, ausiq; fuerint sub eius imperio contra dominos insurgere. Quæ verò ex varijs ego authoribus collegerim, altiùs aliquanto rem trahendo, non inutilia dictu vestra maiestas accipiat. Ab anno septingentesimo quarto à salute nostra & Christi natali, Aegyptij de Mahometico genere regem, vt se à Græcorum seruitute liberarent, sibi creârũt, qui Caliphus appellabatur. Ab huius Caliphi nomine, reliqui omnes Aegypti reges, Caliphi sunt appellati, ad annum vsq; tertium & quinquagesimum supra millesimum. Tunc nanque Almerico Christiano Hierosolymorum rege Caliphũ bello vrgente, Sultani Syriæ regis auxiliũ Caliphus implorat. Mittitur à Sultano Syriæ Sarraco dux militiæ. Calipho succurrit. Almericum & Christianos pellit. Ast Calipho in vincula cõiecto, regnum Sarraco vsurpat: seq; iubet Sultanum, à sui principis nomine, non regem, vocari. En Soldanorum initium, anno ab hinc nono & quadragesimo supra quadringẽtesimũ. Est nãq; hic annus, quo

Soldanorum initium.

quo ego hæc ex itinere ſcribo, ſecundus & quingenteſimus ſupra milleſimum. Non multos poſt annos Sultanatus hic Aegyptius ad Melechſalam per ſucceſsũ venit. Is Melechſalam à Tartaris per mercatores magnum ſeruorum numerum, qui Comani dicebantur, in Antiochiæ finibus bello victorum, coëmit. Ità ſeruos Melechſalam inſtituit, vt eorũ opera, liberis abiectis, bello & pace & in prouincijs gubernandis & pertractandis armis vteretur. Melechſalam dominum ſerui trucidant. De ſeipſis Tuquemenium Sultanũ creant, & regno inſident ſerui. Ità in ſeruorum ſeruitutem ad hæc vſque tempora redacta eſt Aegyptus. Ex horum collegio Bondocadar Sultanus, anno octauo & ſexageſimo ſupra milleſimum ducenteſimum, à Chriſtianis vniuerſam Syriam & Palæſtinam abſtulit: præter Ptolemaidem, quam deindè Melecaſtraphus Sultanus poſt annum tertium & vigeſimum à Bondocadar victoria, Chriſtianis ademit. Sancto tamẽ ſepulcro omnes barbari pepercerunt. Ad Caitbeium, à quo digreſſi ſumus, iam reuertamur. Hic eſt ille Soldanus, cuius auſpicijs Turcarum copias ingentes parua Mameluchorum manu ſæpiùs fuſas audiuimus. Nec, eorum diſciplina militari percognita, ſum quidem admiratus. Nam vbì primùm è montibus, vtplurimum, Scythicis venum allati ſunt, in quibus inediæ & frigoribus aſſueti, penè nudi obduruerunt, in domos ſuas hi barbari principes rudes illos emptos adducunt: die noctúque nulla in re alia tempus vllum terere, quàm in pertractandis armis, ipſos patiuntur. Ad quos erudiendos quilibet optimatum, pro cuiuſque opibus ſtipendio conductos domì magiſtros gladiatores habet, quibus nupèr empti, velutì

ſeſſo-

ſeſſoribus equi domandi, obſignantur. Ex quorum ferula ſi in ſtrenuos euadunt milites, in Mameluchos cenſentur, aliâs famulantur ſemper. Mameluchorum ordo equeſtris eſt, cum ſtipendio militari pinguiſsimo. Cuilibet enim ipſorũ pecuniarius cẽſus per ſingulas lunas (à luna nanque menſes computant) drachmarum auri ſex & quadrantis præbetur. Alimoniæ verò quotidiana Mameluchi portio tãtùm hordei eſt, quantum duobus equis ſufficiat alendis. Carnium autem libræ, eorum more, tres in ſingulos diuiduntur. Rotulum ipſi libram vocant: ea eſt noſtrarum vnciarum duædeuiginti. Panis verò ea datur portio, quæ ipſi & tribus miniſtris ſuppetat. Vndè cùm nulla ſit his alia præterquàm de armorum exercitatione cura, ſintq́ꝫ viribus pollentes, & laboribus ſemper cum egeſtate à ſuæ gentis natura enutriti, nec apud dominos lectis procumbant, immò & duro ſolo, ſtoria tantùm ſuppoſita, vel tapetulo aliquo veteri conſtrato quieſcant, mirari deſino potuiſſe tales viros numeroſiores hoſtium turbas aliquandò profligare. Hic ſermo, ſereniſsimi principes, de veteribus eſt Mameluchis. Iuniores nanque ſunt numero pauciores, neque illa, quam nunc recitauimus, militari diſciplina inſtructi vigent. Veteres enim, exortis poſt Caitbeium inter principes hos factionibus, mutuis gladijs conſumpti ſunt. Recentiores verò ex eorum ſcholis, quas vocant Tabachas, nõ maturi armis, vt Mameluchorum numerus aliquis impleatur, educuntur. Horũ tamẽ opera, qualeſcunqꝫ ſint, ad regnorũ regimen & præſidium Soldanus vtitur. Nec alteriuſmodi cuiquam ſumma rerum creditur. Mameluchi ex Chriſtianis deliguntur. Hi Mahometæ ſectam, abnegato Chriſto,

Mameluchorum ſtipes.

Alimonia.

diuitiarum & imperij cupiditate pellecti, amplectũtur. Ex alia gente vlla censent neminem. A Iudæis nanq; fieri quenquam Mameluchum vetãt, quoniam dolosos esse & capiendis armis minimè aptos Iudęos putant. Ex Mahometicæ quoquè legis viro aut fœmina genitos in Mameluchos conscribere præ timore recusant. Atq; id apud ipsos suis decretis & consuetudine tantùm inualuit, vt neq; proprios filios, quoniam ab ipsis postquàm Mahometici effecti, aut ex Mahometica muliere orti sunt, armis instruere, vel ad honores & magistratus euocare liceat. Fas est tamen, pecunias, domos, supellectilia quæq;, aut prædia natis legare. Ex Mameluchis proceres, ex proceribus Soldani creantur. Quarè quonam pacto à Christianis hoc genus hominum originem trahat, quantá ve cũ nostræ religionis ignominia, opprobrio & dedecore hi barbari dominẽtur, catholici principes, iam colligere potestis. Expergiscimini aliquandò, & rem Christianam capessite: nõ deerit sibi Christus. Gens autem ipsa incolarum est imbellis, effœminata, inermis, discincta, mollis, timida: mechanicis tantùm artibus aut mercaturę intenta: vitam silentio præterit ingloriam. Nec alijs legibus à Mameluchis gubernata, quàm absoluto iudicio. Est præterea Mameluchi cuiusuis tanta in incolas vniuersos potestas, vt claua lignea, quam manu gestat semper, quemcunq; incolam obuiũ ferire pro libito, vel leuissima occasione sumpta, liceat: quòd scilicet ipsum trãseuntem tetigerit, aut venienti non assurrexerit, vel minùs honorificè salutauerit, aut nõ citus loco cesserit. Interdùm etiam nullam nactus causam, dum aut temulẽtus, aut insanus vel aliâs iratus incedẽs per vrbem Mameluchus occurrit incolæ,

Mameluchorum licentia.

colæ, ipſum quotquot ictibus libet percutit, nec muſsitare miſer audet, neque in eius auxiliū vel labium mouere quiſquā intentat: quanuìs pater filium, aut filius patrem à Mamelucho cædi conſpiciat, æquo tamen vultu patiatur neceſsè eſt. Nam perimere incolam in auxilium alterius, vt ipſum de percutientis manu ĕruat, accurrentem, vel percuſſum, clauam, nè feriat vlteriùs, manu appræhendentem, Mamelucho impunè fas eſt. Multos quippe, nisì caput illis voluminibus implicitum, de quibus mentionem fecimus, ferrent incolæ, Mameluchi paſsìm occiderent: cùm neque ſe defendere cuiquam liceat, neque in Mameluchis vlla interdū pietas vigeat. Incolæ cuiquam arma vlla, vel gladiolum quidem acuta cuſpide vel recta, apud ſe habere, equo vel pedibus ambulanti, vetitum eſt. Redituum autem, præter ordinaria vectigalia, lex eſt principū voluntas. Exigunt, expilant, extorquent, & ad oſſa vſque excoriant. Propterea etſi animus ad vindicandum ſe in libertatem à tam impia ſeruitute adeſſet, vires tamen deficerēt: cùm pecuniæ, quę ſunt nerui belli, illis deſint: exercitiq; minimè ſint armis. Fœminas vtraq; gēs quot libet, ſi alendi facultas ineſt, aſſumit ſibi. Voluptatibus omnifariàm dediti, futurorum omni cura poſthabita, viuunt: ſuoq; Mahometæ ſe magìs gratum facere tunc arbitrantur, quandò ardentiùs delectationibus incumbunt. A vino tamen abſtinere Mahometica illis lege præceptum eſt: ſed Mameluchi cùm vinum aſſequūtur, multò auidiùs quàm nos illud bibunt. Fœminæ per vias brachatæ, viri nudis vſque ad genua cruribus ambulant. Veſtes tamen viri ferè talares induunt: mulieres autem ſurarum tenùs tantùm: ſed fœminæ caligatæ. In-

ſanos, deliros, lymphaticos've homines, ſanctos eſſe ac diuino ſpiritu afflatos arbitrantur, & colunt. Iudicate igitur, ſereniſsimi reges, quàm infauſto ſidere regiones hæ gubernẽtur, in quibus ſerui dominantur, liberi ſeruiunt, graues opprimuntur, ſtulti extolluntur: vbi nulla fides, nullum ius, nulla pietas, miſericordia rara, auaritia immenſa, in domibus ſumma ob multas vxores diſcordia, foris ingẽs inter ſe odium. Viget enim inter ipſos principes, ob diuerſas poſt Caitbeij mortem factiones exortas, incredibilis inimicitia: nec in re vlla magis inuigilant, vel ingenia atterunt, quàm alter præcipitio ac ruinæ alterius. Quarè, vndè hæc tam diuerſa in vna gente ſtudia emanârint, vndè ſibi hæc adeò rabida ſimultas initium ſumpſerit, operæprecium erit aperire. Sed aliquanto altiùs, vt res ipſa planiùs intelligatur, repetendum eſt. Anno, à nomine Chriſti, quinto & ſexageſimo ſupra quadringenteſimum ac milleſimum: ab eorũ verò ſeductore Mahomete octingenteſimo ſexageſimo ſecundo vel circiter, (ad vnguem enim colligere id nequiuimus, quoniam diuerſo à nobis ordine computant annos) Imperatorem ſibi Caitbeium virũ Scytham hi ſerui, quòd antiquior, quod've & magiſtratu ſummo & authoritate polleret, elegerunt. Hic fuit ingenio & virtute bellica præclarus, tenuitq; imperium annos tres & triginta. Quapropter ea diuturnitas imperij Mamelucchos fidos illi effecit: ꝙ ipſos ſua pecunia ferè omnes coëmerit, ſuóque pane nutrierit: veteribus vel ætate, vel bello, aut varijs morbis maiori ex parte conſumptis. Inter hos, vna diſciplina, vno pane, ſub eodem domino educatos, duo de lautioribus ac opulentioribus principibus, quorum alter

alter Acbardinus, Campſous Campſomia alter nuncupabatur, inimicitias inter ſe capitales, etiam Caitbeio viuente, exercebăt. Cùm enim ambo Scythæ eſſent, amboꝗ; à paruulis de Ciarcheſis vulgò montibus rapti, eodemꝗ; pago oriundi dicerentur, Campſous Acbardinum ruſticitatis arguebat, præ inuidia, quòd faciliores Acbardino Soldanus aditus ad ſe præſtaret: quod've potentiores quàm ipſe magiſtratus aſſequeretur Acbardinus, animo Campſous cruciabatur: ità vt fit inter omnes, ventoſos ambitionis afflatus affectantes: perniciem alter alteri ſemper machinabantur & adſtruebant. Quapropter cùm grauiter iam ægrotante Caitbeio, inclinatos ad erigendum aduerſarium ſuum ad imperium, ob maiores pecuniarum & magiſtratuum copias, Mameluchos Campſous Campſomia ſentiret: Caitbeium adhuc integro ſenſu laborantem, mœſto vultu & obortis lachrymis, cum dictis adit huiuſcemodi: Imperator optime, tanta fuit erga nos oēs tua ſemper humanitas & clemētia, quòd niſì maiorem tuî hominem exuentis, quàm apud nos viuentis rationem haberemus, ingratiſsimos nos omnium ſeruorum, erga optimè de ſe merentes dominos, & ſummorum beneficiorum nefariò immemores fateri cogeremnr. Hunc enim quanuìs nobilem, paupertate tamen ſummerſum: illum è ſyluis, alium è pecudum cuſtodia, ab horrendis Scythiæ frigoribus, & vrgenti fame, ac demùm ex miſerrimis magalibus, ad ſummas diuitias, ad præclara palatia, & altos rerum cardines, euexiſti. Conſtituimus igitur, imperator maxime, nè ingratitudinis deteſtabile nomen ſubeamus, filiū tuū Mahometem, quē vtì tuî deficientis ſimulacrū veneraremur, in imperatorē nobis eli-

eligere. Bonorumq; omnium hanc ſcito firmam eſſe ſententiam. Caitbeius autem longa rerum experientia ſapiens, Campſoi mentem apertè cognoſcens, qui non ſui filij cauſa, ſed nè imperiũ ad inimicum Acbardinum perueniret, talia moliretur, Campſoum à propoſito diuertere conatus eſt. Senſit enim id potiùs filio perniciẽ quàm felicitatem pariturum: hortatusq; eſt toto ingenio Campſoum, vt imperatoris electionem ordine ſuo veteri, pro inſtitutis maiorum, procedere pateretur. Se vno animo ipſos filiorũ loco habere, quos ità fidos ſemper cognouerit: quoſ've ſuo pane à teneris educauerit. Paucis repetitis, Campſous diſcedit. Caitbeius autem non longè pòſt animam exhalauit. Campſous verò Campſomia quæ apud Caitbeium egerit, enarrans: Caitbeiumq; ſibi, vt filium eligerent, dixiſſe ementiens, de Mameluchis, quoſcunque poteſt, ſubornat. Mahometem, mameluchis auxiliantibus, in caſtellum, vbì regia eſt, locat. Imperatorem creat. Is eſt eo tempore adoleſcens, annos nondùm natus ſexdecim. A ſummo eorum pontifice Mammetes confirmatur. Habent enim & ipſi ſummum pontificem, ad quem huius imperij machina, ſi Aegyptij homines eſſent, pertineret. Ius ſuum, vt cæteri conſueuêre, Mammeti Cairi regiam tenenti, trium millium auri drachmarum precio pontifex vendit. Is Califfus dicitur. E tribunali Soldano ſtanti pedibus, vitæ necisq; liberam poteſtatem præſtat. Ipſe deſcendit: ſeipſum ſpoliat: Soldanum imperaturum induit: abit priuatus, permanet in imperio Mammetes. Qui petulans & imprudens, tanta've mole implicatus, laſciuire, ſanguine gaudere, pecunias optimatum ſitire, necem illis moliri cœpit:
occaſi-

occaſionem nactus, quoſdam obtruncat: cæteris omnibus ficto generali conuiuio, inſidias parat. Matri conſilium aperit. Ea fratrem ſuum, qui, Campſous Ciarcheſius nomine, de optimatibus & ipſe vnus erat iugulandus, monet, nè eo die, quanuis inuitatus, accedat: eius nepotis filij ſui mentem detegit. Campſous Ciarcheſius nepoti iratus, qui talia machinaretur, optimates conuocat. Imminens periculum enarrat: ſibi conſulant edicit. Optimates vbi adoleſcentis animũ, quò tendat, intelligũt, Campſoo Ciarcheſio magna ob propalatum facinus pollicẽtur. Rem diſſimulãt. Acbardinus intereà & Campſous Campſomia, potentiſsimi duo primates, alter pecuniarium amplitudine, beneuolentia fretus amicorum alter, ſeſe inuicèm duabus pugnis aperto Marte, & collatis ſignis, ità proſternunt, vt vitæ tædio confectus Acbardinus mortem obierit: Campſous autem Campſomia, domo, bonis, patria, extorris lateat, incertũ an viuat. Ab his duobus diuerſa inter ipſos ſtudia, diuerſæq́; factiones, quæ nunc eos exagitant, exortæ ſunt. Indeq́; eſt, vt intra ſextum à Caitbeio annum quinquiès iam Soldanicam ſedem euacuârint: & ſeſe inuicèm Mameluchi veterani ſuis quique partibus fauentes, telis conſumpſerint. Ad iam perturbatos optimates redeamus. Per Tomumbeiũ quendam armorum ducem, inferioris inter principes ordinis, cui etiam Mammetes necem fuerat minitatus, inſidias Mammeti parant. Mammetem ſimul & duos eius amitinos, quorum conſilio regebatur, ſtructo intra tentoria caſtrenſia conuiuio, in agro iuxta viam, quà facturũ Mammetem iter ad quædam laſciua pulpamenta didicerat inuitatum, obtruncat ex inſperato Tomumbe-

mumbeius. Hic fuit infelicis adolescentis exitus, triennio nondùm peracto, à patre, dum moreretur, præuisus. Principes verò, tum vt amicorum Mammetis animos mitigarent, tum etiam vt accepti à Campsoo Ciarchesio beneficij se gratos ostenderēt, Campsoum Ciarchesium eius auunculum, Tomūbeio nepotis interfectore tractante, coronant. Tomumbeius in proditionis mercedem Emirchebir creatur. Is est magistratus primus post Soldanum: exercitibus nanque præest. Rebus sic stantibus, Zamballatus, qui Damasco Syriæq; præerat, creationi non assentitur: arma contra Soldanum parat: est enim eius gubernationis magna potentia. Tomumbeius sese debellaturum Zāballatum offert. Soldanus Tomumbeij proditoris versutiam noscens, quāuis timeret, dissimulat tamen: vtq; fideliter ac fortiter se gerat contra hostem, remq; peragat prudenter, hortatur, suadet, rogat, multa pollicetur. Sed incassùm omnia. Colligit exercitum Tomumbeius: in Zamballatum mouet: in Syriam proficiscitur. Conuenit Zamballattum: nouam proditionem adstruit: colloquuntur: fœdus ineunt, Cairum veniunt: Campsoo Ciarchesio regnum abripiunt. Præhendunt Alexandriæ intra munitam arcem: custodijs fidis traditur. Imperauit hic menses tantùm viginti. Zamballatum sceptro præficiunt. Nemini parcere Zamballatus cœpit. Optimatum quosdam diuersarum partium strangulat: alios in exilium mittit: plerisq; perniciem machinatur. Venetos, Genuenses, cæterosq; mercatores in Soldanicis regnis cōmercia tractantes, expilat, in carcerem & catenas trudit, tormentis, vt ab eis pecuniam extorqueat, affligit: nullū deniq; sæuitiæ genus prætermittit.

In

In odiũ ꝓpptereà principũ & Mameluchorũ oĩm incidit. Quapropter eodẽ Tomũbeio, cuius ductu emerſerat, moliente, ꝓceres à Zamballato deficiunt: intra caſtellũ regiã domum, illũ obſidẽt. In diem nonũ capitur. Alexandriã & ipſe vinctus, vt fraus fraude puniatur, cuſtodiendus mittitur: in ipſo carcere poſt tertiũ vix menſem vita ſtrangulatur. Imperauit hic menſes non integros nouem. Regia in Tomumbeij poteſtatẽ venit. Sedẽ capit. Coronatur. Tomũbeius cùm primùm ſceptro potitus eſt, non modò in diuerſæ factionis proceres & Mameluchos, quorũ arma vereretur, ſed etiam in populũ, crudelitate media ſeſe imperaturum exiſtimans, ſæuire cœpit: nouas exactiones excogitat: ſed præter cæteras, vnã immoderatã promulgat: taxari domos omnes tam incolarum q̃ procerum & Mameluchorum imperauit: pro cuiuſq; domûs valore locationem exegit ſemeſtrem: qua exacta, iterùm perſolui aliam voluit grauiorẽ. Quanto enim quælibet domus, huic rei præpoſitorum arbitrio, decem menſiũ tempore locari, ſi locanda foret, cõpeteret, tantũ extorſit. Audite aliud intolerandum. Hic tam ſuæ legis hominum, q̃ Chriſticolarum & Iudæorum, quoſcunq; diuites fama eſſe didiciſſet, de medio tollere, quæſitis occaſionibus, nitebatur. Cúmque proſcriptorum domos integras aliquandò deprædaretur, ſupellectilia bonáque omnia, quæ de miſerorum theſauris rapiebat, ad mercatores & ciues diuẽdenda mittebat, cũ mandato, vt illa duplo coẽmerent. Quòd ſi primo edicto recuſâſſent, non minorem in eos ſæuitiam exercebat, quàm ſi in crimen læſæ maieſtatis incidiſſent. Conſilium igitur proceres omnes iniẽrunt. Arma capiunt, caſtellum ſepiũt, Tomumbeium

beium obſident. Qui die ſeptimo, de victoria, ob ſcelerum conſcientiam, deſperans, per cuniculos è caſtello deſcendit, intra vrbem aufugit. Dies latitat quadraginta. Proditus tandèm à ſuiſmet aſſeclis, à Zamballati familiaribus, quē ſtrangulari iuſſerat, trucidatur. Ità octauo nōdùm menſe peracto, generalis pernicies gladijs inimicorū confoditur. Conueniunt proceres vt imperatorem deligāt: omniumq́; ſuffragijs ſtat, Campſoum Gaurum, qui tunc Deudarius, id eſt, curiæ prætor erat, imperatorem creare: tum quoniam Tomumbeio deuinctus erat intima neceſsitudine, vt Tomumbeię factionis perturbatos animos pacarent: tum quòd is neque vafer vir eſſet, neq; potentia pecuniarum pollens. Quarè deiecturos ſe illum facilè poſt ſedatos Tomumbeianorum furores arbitrabantur. Campſoum igitur Gaurum adeunt: ſceptrum offerunt. Renuit Gaurus: vt ſe coronari patiatur, hortantur. Inclamitando iterùm recuſat. Inſtant hi, abijcit ille. Se nullo pacto idem onus ſubiturum, nolleq́; ſe huic tanto periculo addicere, frendens prædicat. Imperitum, impotentem, ineptum ſe, huic tantæ machinæ regendæ, fatetur. Ex aduerſo illum ſtimulant: & quo acriùs ſumere prouinciā abnegabat, eo auidiùs illi, vt prouinciam ſumeret, perſuadere conabantur. Id cùm aſſequi ab eo minimè poſſent, penſilem illum & illata vi in caſtellum portant. In ſolium locant regium. Pontificem, qui eum ſceptro coronáque muniat, adducunt. Is iterùm (aſtus & ſimultates collegarum ac perfidiam noſcens, nihil ſibi minùs quàm quod alijs acciderat, pertimeſcens) conqueritur cogi ſe, qùi minimè diues ſit, ad imperiū capeſſendum: cùm naſſacá, id eſt, donatiuum, Mameluchorum minimè

nimè potis ſit perſoluere. Vetus eſt enim apud ipſos conſuetudo, vt quicunque aſſumuntur in regni habenas, ſingulis Mameluchis drachmas auri centum in ſtrenas, proceribus verò pro cuiuſque gradu diuerſa millia, impartiatur. Quod donatiuum ipſi vocant naſſacá, vltima acuta. Nec proditionis nota illi Mameluchi aut optimates taxantur, qui contra eum Soldanum arma ceperint, à quo pecuniarum hanc ſummam non habuerint. Quæ nummorum copia, excedens interdùm deciès centena millia drachmarũ auri, Soldanos cogit plerunquè eaſque extorſiones exercere. Ad hoc proceres ſuo Mameluchorumq́ue priuatorum nomine Gauro reſpondent: Bono animo ſit: octo ſe menſes, donèc ex regnorum prouentibus pecuniam colligat, expectaturos ſuum quiſque naſſacá pollicentur. Sedet igitur quanuìs inuitus Campſous Gaurus. Isq́ue eſt, quem veſtro catholico nomine legatus adiui: ſed in regno ſecurior cæteris, quòd iiſdem artibus ſibi nõ parauerit imperium, quodve ipſis benignitate prǽcellat. Aſt, vtì ſolet in reliquis inter mortales, fortuna vices noſtras commutauit: quandò paratiſsimas habiturum mihi Soldani aures arbitrabar, tunc à primo propoſito longè alienũ comperi. Multa enim tum in caput meum, tum in veſtram famã, oratores Afri (quos in foribus Soldanicis mœſtos expectare noſtrum euentũ ſuprà memorauimus) cum populo & optimatibus moliti fuerant: adeoq́ue illos ſuo & Granatẽſium ac Iudæorum expulſorum nomine ſubornauerant, vt primarij Soldanicæ parti inhærentes, eum turbati adiérint, illiq́ue ruinam imminere prænunciant: quia publicis vocibus, Soldanum, qui regum ſuæ legis hoſtium oratorẽ honorificè tractauerit, Chriſticolã

esse, ipsi'cp Mauroru͠ perniciem placere, per vrbem populus vniuersus proclamat: Sibi suísque consulat, hortantur. Maximum esse iam inter Mameluchos, diuersarum partium præcipuè, murmur exortum: qui, vt recens capiant nassacá, rerum nouarum studiosissimi sunt: mutarícp Soldanum quoto mense exoptant. Nec vehementiorem aliam emergere posse occasionē, qua promptiùs Mameluchi ad arma capienda, si seductor princeps oboriatur, induci queant, quàm tutandæ Mahometicæ legis, vt populo gratū faciant. Soldanus his atque alijs pluribus à suis proceribus auditis, timens nè ipse quoquè præceps deijciatur, quanuìs inuitus, Trucimanum accersit: quæ proceres retulissent, enarrat. Vt me noctù educat, nè qua populi seditio cooriatur, imperat. Veniā à me petat, edicit: non posse sine suo suorumćp discrimine me hactenùs admittere, dolens aperit. Proceres Trucimano, quòd mihi fauere videbatur, coram Soldano mortem minitantur. Tyrannos vos esse ac violentos & fidefragos reges, intra quorum ditionem sit Trucimanus oriundus, iactatis manibus & fronte rugosa despumant. Literasćp tutelares, vestris catholicis nominibus ac sigillis insignitas, ab eis quos ob nefanda scelera eiecistis, allatas plures ostendunt. Trucimanus igitur Soldani dicto perturbatus, & procerum minis perterritus, ad me Saturni die pridiè Nonas Februarij, iam declinante, reuertitur, quæ gesta sint, enarrat: vt me ad discessum accingā, Soldani nomine, iubet: tutelares Maurorum literas ostendit. Ego autem in Trucimani pallentis faciem protentis oculis parumpèr hæsitans, ex intestinis, vt aiunt, cor fabricans, frendere ac iactare dexteram, ira cóncitus, in Soldanum

num & ſuos proceres verba iacere ignominioſa cœpi: Barbaros eſſe, qui primis delationibus moueantur, proclamo. Potentiam eorum eſſe ferè nullam, veſtram verò immẽſam. Poſſe illis, quicquid emergat, nocere: vobis autem neque robur adamãtinum, oſtẽdo. Ipſos eſſe numero paucos, & hac tempeſtate imbelles: veſtros incolas innumeros, & bello aptos eſſe omnes, aperio. Argumentum amplitudinis veſtræ à Cantabris, quos Bizcainos: & Laletanis, quos Catalanos nuncupatis, capiant. Qui cùm ſint veſtrorum regnorum populi quidam minutiſsimi, ab omni hominum memoria illorum ſemper littora incurſionibus piraticis infeſtârunt. Mulieres etiã interdùm noſtrates, Maurorum acies profligâſſe compertum eſt. Eant igitur, eant tuus hic Soldanus & ſui proceres, nos armis adoriãtur: & vlciſci, ſi qua ſit per meos reges illata Mauris iniuria, aggrediãtur. Mediusfidius, Tangaribardine, arbitror, hac noſtra tempeſtate, qua per reginæ noſtræ dotem, & regis hæreditarium patrimonium, Hiſpania eſt vlterior citeriori adiuncta, nullam eſſe humanam potentiam, quæ nobis damnum vllum inferre potis ſit. Quòd verò nos, qui in vltimis Occidentis orîs ſedem regiam habemus, magna complecti poſſumus, colligere hinc poteſtis: à Gadibus & extremis terræ orîs, aduſque veſtrorũ littorũ proſpectum, imperium noſtrũ protenditur. Balearium enim, Sardiniæ, Ebuſi, Siciliæq́, & aliarum plurium inſularũ, catholici reges mei domini ſunt. Et quod maius eſt, ea Neapolitani regni pars quæ Adriàtico mari adiacens Orientem ſpectat, in eorum poteſtatem nupèr venit. Quæ igitur eſt hæc inſcitia veſtra? quæ cæcitas tuos iſtos Barbaros obtũdit, vt regũ tantorũ oratorẽ ſe ab-

ijcere poſſe, quin aliquandò pœnas luant, exiſti-
ment? Adito igitur iterùm Soldanum, meoq; no-
mine illi hæc aperito, fore vt nõ multò poſt me-
um reditum, quàm lõgas manus habeamus, quã-
ve potentes ad omnem à nobis iniuriam propul-
ſandam ſimus, intelligat. Si verò meis dictis au-
ſcultauerit, luce clariùs illi oſtendam, meũ ad-
uentum ſalutem, imperijq; firmitatem ei præſti-
turum. De his autem, quæ illi per eliminatos à
nobis, ob eorum ſpurcitiam, Sabbatinos Mau-
rosq; rebelles Granatenſes, ad lauacrum bapti-
ſmi per clementiam admiſſos, auribus admiſêre:
quanuìs eorum, quæ fecimus, rationem nemini
reddere cogamur, neq; potis quiſquam ſit à no-
bis eam exigere: plena tamen menſura ſatisfaci-
am, & multa, quibus principum ſuorum animos
ſedare, ac ſibi proniores reddere facilè poterit,
ipſi me dicturum polliceor. Quarè peruicaciam
deponat, ac vt benignas mihi aures in parua ho-
minum frequentia præſtet, ſi illum amas, ſuade-
to. Poſtquàm autem quæ dixerimus intellexe-
rit, liberum ei quæcunq; conſtituerit, imperare,
non minùs quàm nũc erit. Tangaribardinus meis
dictis diligenter animo reconditis, reſpirans ali-
quantulùm à concepto mœrore, pauca dehinc
mecum repetens, ad Soldanum, inter eundum
reputans, quibus modis noſtra referẽs illum no-
uo induat propoſito, proficiſcitur. Aſtu ſuo (eſt
enim ſagaciſsimus & longa rerũ experientia pru-
dens) Soldanum pacat, timorẽ ſoluit, ſpem præ-
ſtat. Vt per regiæ poſticum ad eum ſolus ingre-
diar, contra morem maiorum, operam dat. (Au-
ditus fuit enim nullus vnquàm orator ab eis poſt
hominum memoriam ſecretò.) Statuto Domini-
co die, ſole nondùm exorto, admittor. Cœptũ
eſt

Pulchre Soldanum ſibi attentum reddere ſtudet.

est agi, de regni Granatensis debellatu, de Iudæis eiectis, de Mauris oppressis multa: sed de mutata religione multo plura proposuit. Postquàm Soldanus conticuit, huiuscemodi ego sermonem exorsus sum: Serenissime omnium imperator Mahometæorum, querelas minasq; ingẽtes quas interpres hic tuus nudiustertiùs ad me detulit, quasq; tu præsens edicis, diligenter memoria suscepi. Quarè si mihi, vt quæ sentiam respondere possim, venia præstabitur, tibi & oratorio muneri meo latè satisfactum iri scio. Aures se mihi daturum faciles pollicetur: quæcunque in mentem venerint, loquendi venia impenditur. Tunc sic edissero: Granatam multasq; illius regni munitas vrbes, catholicos reges meos tuæ legis cultoribus ademisse: victis fidem non seruâsse, per vim ad Christum multa Maurorum millia coëgisse, conquereris: dehinc te daturum operam, vt ipsos facti pœniteat, minatus es. Hoc primũ, magne imperator, vt ordine vtar præpostero, habeto. Catholicos regem & reginam Hispaniarũ (qui me miserunt, vt quædam Hierosolymorũ incolarum nomine à te impetrarem, non vt tibi de factis eorum rationem redderem) esse ità potentes scito, vt nullas humanas vires aut arma vereantur: producto superuacaneum est existimare, minas posse quicquã proficere. In caput enim cuiusque nos impetere volentis, eius audacia recudetur. Est enim illorũ imperij amplitudo ingens adeò, vt ab Oceano qua sol décidit, adusque sinum Adriaticum, qua latus Italiæ tua littora prospectat, per Herculeum fretum tractu perpetuo cum Sicilia & Calabria, quæ magna Græcia quondàm appellabatur, & Apulia, parandis bellis aptissimis, cuncta his subiaceant. Quàm

Oratio oratoris ad Soldanum iratum.

innumeras posſint armatorum copias, quandocunquè opùs eſſet, comparare: quàm ſtrenuus ſit quicunque Hiſpanias miles incolat, q̃ dominis fidus: quàm dicto parētes ſuos principes, qui potentiſsimi ſunt, mei reges habeant, incredibile dictu eſt. A ſummo nanque ad minimum, ab agricola ad auratum equitem, nullus eſt intra orbem Hiſpanum, qui non ſe tunc glorioſiùs viuere, quandò emori pro regibus ſuis ſuccurrerit, q̃ viuere vitam, arbitretur. De his nō plura: quandoquidem meo nomine Tāgaribardinus tibi cætera cumulanter enumerauerit. Nunc autē, quanuìs nec tibi, aut viuentium cuiquam à nobis rationem exigere poſſe vires ſufficiant: nec vt tibi horum, quæ nunc dicam, quicquā proponerem, mihi demandatum ſit: cùm iam ſatìs, quanti ſint mei reges, intellexeris: quales ſint, & quàm longè alij q̃ tu tibi perſuadeas, audito. Regnum illud Granatenſe, quod debellatum à nobis iſti cōqueruntur, contra ius fasq́ue, Iuliano duce, qui Calpæ & Septæ, aliorumq́ue pluriū oppidorū in occidui maris faucibus dominus erat, cum reliquis Hiſpaniarum regnis Mauri quondàm armis occupauerant. Is enim Iulianus occaſionem nactus, quod Rodericus rex, qui tunc vniuerſæ imperitabat Hiſpaniæ, filiam ſuā de reginæ nymphis vnā ſtuprâſſet: Miramamolinū Mahometicæ legis monarchā cum ingēti exercitu ex Mauritania in eam Hiſpaniæ orā q̃ Bętica dicitur, traduxit: totamq́ue, profligatis ter per Iulianum collatis ſignis Roderici copijs, Miramamolinus, pter pauca mōtana, oppreſsit. Adeoq́ue poſtq̃ ſibi Miramamolinus Hiſpaniam vſurpauit, in Chriſticolas omnes ſæuitum eſt, vt relictus fuerit nullus Chriſtū recuſans abnegare, qui Maurorū gladijs non interierit. Trāſ-

actis

actis annorum iam pluribus curriculis, Christicolæ tandèm resipiscentes, aliquantispèr ab hac dira illuuie sese redimere attentârunt. Pelagio quodam nobili duce de mõtibus pedetentìm descendunt: Maurorũ copias, fœminis etiam è rupibus cum saxorum deiectione primùm, deindè cum telis adiuuantibus, profligant: retrocedere, montium radices deserere, intra munitas vrbes se recipere, cogunt. Quarè paulatìm Christicolarum animos necessitate, iustitia, Maurorumq; truculenta tyrannide, indiès magìs ac magìs excutientibus, Hispaniæ vtriusq; cæteras regiones meorum regum proaui in libertatem vindicârunt: quod verò supererat, ipsi nupèr virtute bellica domuerunt. Affecimus igitur iniuria neminem: cùm ius suum tueri, suaq; de iniustè possidẽtium manibus cuiq; liceat, cùm possit, abripere. Quòd verò fidefragos illos, aduersa tantùm parte audita, ità solutis habenis appelles: victisq; non pepercisse, conquereris, (da veniam quæso) temerè factum est: nec decuit maiestatem tuam, nobis inauditis, in ea verba non rege digna prorumpere. Oro, attendas, imperator optime: Cùm Granatensis regni vrbes in deditionem nostram venissent, multi à meis regibus, vt in regno nataliq; solo suo cum liberis & vxoribus permanere liceret: alij, vt discedere possent, literas tutelares impetrabant: quas illis mei reges capitibus interpositis, dummodò in fide persisterẽt, néve quicquam contra eorum maiestatem committerent, impartiebantur. Nunc autem hi, quorum plurimi scelerum conscij, aufugerunt: alij rationis inimici, & nouarum rerum cupidi, rebelles, seditiosi, facinoribusq; imbuti, ad te confluũt: exaratas à meorum regum clementia literas ostendunt:

dunt: quid ipsi admiserint, occludunt, cooperiunt, tacent: fugam suam, eiectionem & perfidiam appellant. Constabit nunquàm, de ore meorum regum, verbum vllum vanum aut mendax excidisse. Ad baptismum prætereà Granatenses omnes vi coactos fuisse, tibi ementiti sunt: nihil à verò semotius viua vox vlla protulit vnquàm. Vndè, quàm perniciosum sit, primis flagitiosorũ delationibus ad iram moueri, colligito. Catholici rex & regina Hispaniarum, se multo magìs re quàm nomine Christianos esse profitentur. Christianum eum nos appellamus, qui Christi vestigia nititur imitari, doctrinam sequi, legem seruare. Christus neminem vnquàm ad se inuitũ adducere aut allicere est conatus: vim cuiquam, vt Christianus efficiatur, inferri præcepit nunq̃: immò nostra lege cautum est apertè, nè quisquã alienæ legis vllius cultorẽ metu aut vi impellere audeat: cuius rei tibi sint argumento Maurorum tot millia, quot per tua regna transmeârunt, ac Iudæorũ multitudo ingens expulsa. Hos omnes, cùm sub eorum essent potestate, nónne ad baptismum coëgissent, si per legem licuisset? Cùm igitur non eos coëgerint: cùm libera illis, quacunq; sederet animo proficisci, amplè sit via patefacta: quàm leuiter falsóq; te Granatenses obtundant, cognoscito. Granatenses quater sumptis armis, (quæ nullo modo habere quenquam apud se ex composito & fœdere conscripto licebat) in vrbe ipsa sceptratos præfectos, in Bellesychio munito oppido plures electos milites, in Rondæ conuallibus armorũ duces cũ ingẽtibus copijs, trucidârunt. In mõtibus verò niuosis, quos Alpuxarrenses vocãt, in quorũ radicibus Granata vrbs iacet, locorũ asperrima freti natura, ità furiatis animis de-

Nemo armis ad fidem Christi cogendus.

fecerunt, vt regem ipsum, cum centum millibus peditum, quindecim autem equitum, pertinaciter expectârint: nec cedere vnquàm, aut arma deponere voluērunt, donèc aperto Marte profligati, plures interierint. Quibus isti supplicijs afici merebātur? Quæ mulcta satis erat ad hęc scelera? Excoriari à vertice ad pedum plantam ipsi, vtq; filij & vxores ipsorum cum omni familia in seruitutem redigerentur, bona fisco addicerētur, ex lege promeriti fuerant. Cùm in hæc sese pericula, sua nimirùm dementia, coniectos cernerēt, emissis ad cælos vocibus, Baptisma Baptisma, proclamare omnes passìm cœperunt. Catholici verò domini mei, quibus est insitum à natura, esse iustos, misericordes & pios, ad eas supplicum preces commoti, tantorum facinorum illis veniam, vxoribus ac natis libertatem, bonorum remissionem, animo clementissimo sunt impartiti. Eo tamen præcipuè, quòd nostra lege, vtì neminē cogere recusantem, ità neminem abijcere venientem, sancitum sit. Eià nunc optime imperator, quid, si tot ab incolis tuis, alienæ legis præsertim, in te ausu temerario commissa fuissent facinora? Satis´ne animo tuo satisfactum fuisset Mahometica ipsos instituta implorâsse? minimè quidem arbitror: tanto maximè cum pecuniario damno. Eorū nanque spolia, si cum vxoribus & filijs eorum bona venū fuissent exposita, decennales tuos redditus proculdubiò superâssent. Nec te prætereat velim, duo esse regna, Valentinum scilicet & Aragonium, hæreditario iure antiquissimo regibus meis subiecta: in quibus plura Mahometæorum, quàm Christianorum millia, omnium opinione, degunt. Hi habere sua templa, equis ambulare, tela, cùm iter faciūt, gestare, ædificare do-

mos, agros colere, armenta posſidere, non minùs liberè, atquè Chriſtianis ipſis, permittitur: nec minores pœnas dat Chriſticola, qui Maurum moleſtia vel iniuria afficiat, quàm ſi Maurus Chriſticolã. Quàm beatè iſti ſub meorũ regũ imperio, cùm pacifici ſint, & minimè ſeditioſi, viuãt, ſi ſcrutaberis, Granatẽſes meritiſsimas luiſſe pœnas iudicabis. De Iudæis autẽ, deterioribusq́; neophytis ex legibus, quæ te cura fatigat? quid ad te? Hi ſunt à meis regibus de oĩbus eorũ regnis, tanq̃ rabida peſtis, eliminati. Pròh ſi ſcires, q̃ morboſũ, q̃ peſtiferũ, quãq́; cõtagioſum pecus iſtud, de quo loqueris, ſit. Tactu omnia fœdant, viſu corrumpunt, ſermone deſtruunt, diuina & humana perturbant, inficiunt, proſtrant, miſeros vicinos circumueniunt, radicitùs expilant, funeſtant: vbicunquè pecunias eſſe præſentiunt, tanquàm odori canes inſequuntur, detegunt, effodiunt: per mendacia, periuria, dolos, inſidias, per lites, ſi cętera non ſuppetunt, extorquere illas laborant: aliena miſeria, dolore, gemitu & mœſtitia gaudent: felicitati inuident. Perniciem notis omnibus atque etiam ſibi inuicèm ſemper cum fremitu machinantur. Væ domibus, quarum iſtis ſecreta rimari licet. Noſces aliquãdò, noſces, ſi longos annos tibi fata præſtiterint, quod hominum genus hoc ſit, cui tu patrociniũ præſtas, quod intra tuas oues commiſces: quàm obſcœnum, deteſtabile, vile, execrandũ: quàm deniquè detrudi debeat ab omni humano commercio. Sapiẽtiſsimos viuentium tunc fuiſſe meos reges fateberis, quandò de tam reijculo & morboſo pecore exterminare cogitârũt. Si hos amas, hos tibi habeto. Quid vis tibi referat gens hæc abiecta? latrone aut ſubdolus proditor, ſi quem tu eiuſmodi

morte

morte dignum in exilium miseris, vel tantùm flagellari iusseris, cùm per alienas terras vagabitur, maiestatem 'ne tuam laudabit? Misericordem te propterea vel clementem appellabit? non certè: quocunquè enim diuerterit, te crudelem, impium, bonorum persecutorē, se iniustè depulsum, prædicabit: sua scelera tacebit. Ast si in prudentē aliquem auditorē inciderit, te iniustum esse, tua causa non audita, minimè persuasum relinquet. Quarè, serenissime imperator, aduertito, nè hi nefarij delatores in aliquam te calamitatem conijciant: si tibi consulueris, tuæ posthàc aures liminaq; hominibus huiuscemodi nunquàm patebunt. De his iam satìs multa. Nunc autem vt ad te iam veniam: si ea, quæ sum meorum regū nomine petiturus, impetrauero, rumores à meipso per hanc amplissimā vrbem tuę ditioni subiectā, per Trucimanum, reliquos etiam Palatinos qui mecum versantur, spargā: aduenisse me, fraternum fœdus te cū meis regibus inijsse, easq; classes quas in Apuliæ Calabriæq; portubus habent, cum delectis militum copijs, præstò fore, si qua in te defectio exoriatur, aut bellica vis ingruerit, vt huc volitent in auxilium tibi, prædicabimus. Ità in hac tuorum principum inconstantia, & imperandi cupiditate, nostræ, etsi fictæ, amicitiæ fama, cùm simus mari & terris adeò potentes, maximam tibi poterit vtilitatem parere. Temperatiùs nanque de insurgendo in te, armisq; capiendis, tui aduersæ partis principes, si hoc suspicantur, cogitabunt. Finitimi præterea reges, qui Syriæ felicissimæ prouinciæ tuæ inhiant, seriùs te bello tentare audebunt, si nos in tuî auxilium venturos verebuntur. Aperito igitur mentis oculos, serenissime imperator, & sor-

& ſortem, quæ ſeſe tibi obtulit, opportunam appræhendito: libentiq́ animo ea perficito, quæ mei reges exoptant: & fortè ſedes hæc tua, quæ ſubtili vitro fragilior eſt, in adamantinum robur ex hoc noſtro commercio conuertetur. Quæ autem petimus, ſumme imperator, factu quidem facilima, tunc tibi aperiam, quandò pacato ab iſtac iracunda perturbatione animo ad teipſum te rediiſſe cognouero. Hæc ego. Soldanus verò, intereà dum ego iſta recenſebam, ex ore meo, quanuìs ea minimè caperet, meos motus tamen tum iracundos, tum placidos, acutos, interdùm graues colligens, pendebat: ſcire iam, quæ dixiſſem, maiorem in modum affectabat. Tangaribardinus interpres inter nos tertius, qui non minùs, quàm egoipſe, veſtrę glorię cupidus eſſe mihi viſus eſt, auido Soldano, affectu non minore, non inferiore animo, lingua nō timidiore, ſuo idiomate quæ propoſueram, refert. Inflatus interdùm de veſtra potentia rubicundo vultu ediſſerit: placido interdùm ſermone ac ore ſubriſibili ſolertiſsimè, de veſtra erga bonos benignitate recenſet: atque etiam interdùm, quàm virtute bellica felices ſitis, enarrans, minabundos oculos attollit. Gaudebam ego, Soldani intentum animum, nutusq́ dicta cōcipientes inſpiciens. Poſtquàm igitur Tangaribardinus finem ſermoni ſuo fecit, Soldanus ſeſe amicis oculis ad me conuertit: & multa iterùm de vobis, de regnis veſtris, percontatur: an vera ſint, quę ego de veſtra in rebelles Mauros clementia argumentatus fueram, interrogat. Vero eſſe omnia veriora quę dixiſſem, affirmo: poſſeq́ id illi facilè fieri compertiſsimum, ſi ad vos oratores vel ſecretò exploratores miſerit, aperio. Quod ſi fecerit, quanti ſint momenti res veſtræ, quan-

quantum've ſtabilitati ipſius ſimulatæ noſtræ ſocietatis ſparſus vulgò rumor cõducere potis ſit, ipſum cognoſciturum, enuncio. His atq; alijs pluribus ab ortu ſolis aduſque meridiem ità diſcuſſis, confirmatis, confutatis, concluſis, veſtra mandata aperio. Soldanus ad ea omnia perficiéda, quę veſtro nomine petiero, animum diſponit: me dimittit. Principes propter metum concitatæ multitudinis perturbatos, ad ſe iubet tã fictos quàm amicos die poſtero accerſiri: nè facilè improborum ſuſurris Iudæorum, & profugorum Granatenſiũ querelis moueantur, monet: periculoſum eſſe quacunque in cauſa, altera partium tantùm audita, iudicare. Iudæorum fraudes, nequitiam, hoſtilitatem in omne genus hominum, meis verbis proponit. Nè ſit illis de tam fœtido, deſpecto, liuido, ſcabioſoq; pecore ſolicitudo, ſuadet. De Maurorum autem leuiũ Granatenſium conqueſtibus, inconſtantiam, defectiones, crudelitatem ipſorum, veſtrorum verò ducum ac militum internecionem, ediſſerit. Quid foret interrogat, ſi talia per ſuos ſubditos in ſe vllo tempore emerſiſſent facinora: aut ſi ſumptis armis tot in ipſos Chriſtianorum millia defeciſſent, quot Maurorum in veſtram coronam defecerunt. De veſtrorum regnorum amplitudine, de potentia, felicitateq; veſtra, multa ipſemet enarrat: quantã poſſit regum tantorum amicitia ſibi & ipſis vtilitatẽ afferre, pronunciat. Horreſcunt proceres exempli ſimulacro: vos admirantur, quæ ipſos angebat, curam eijciunt. Soldano vnanimes omnes, quòd ſibi ipſiſq; adeò prudenter prouideat, aſſurgunt, gratias alij fictas, ex corde imo alij depromptas, agũt. Soldanus deindè proceribus benè perſuaſis, domumq; dimiſsis, Trucimano accerſito impe-

imperat, vt famulos à manu regios ad me ducat: vt quæcunque ordirer ego, ipsi contexerent: chirographa quæcunq; vellem, conscriberent: ad se postmodùm sua manu signanda perferrent. Mandatũ Trucimanus exequitur: ad me veniunt chirographarij. Consilium ego & Hierosolymitani templarij, qui ad me per cursores acciti venerãt, inimus. Petitiones vestras conscribimus: (quarũ prætextu vos me, catholici reges, ad iram horum Barbarorum pacandam, qui se Christicolas omnes orientales demersuros vestra causa minabantur, oratorem misistis) Vt Hierosolymis vetustate collapsa reficere, vt ea quæ ruinam minantur, à nostris maioribus ad Christi memoriã ædificata, resarcire permittatur: quæ Mahometæi sacerdotes nullo vnquã tempore ab imperio Christicolis erepto renouare passi sunt. Soldanis enim præteritis, Mahometæa lege vetitum id fuisse, sacerdotes persuaserãt. Neq; in ipsa vrbe solùm, sed in Beryto, Rama, Bethleem, cæterisq; locis, quibus extant aliqua de Christi gestis monumenta, modò velitis, iam licet reficere. Prætereà vt nouę exactiones & recentia tributa tollantur, quæ per Soldanicos magistratus in peregrinos ad intolerandum iam cumulum adaucta fuerant, & persoluere nemo iam quiret: vtq; ignominijs in peregrinos illatis prouideretur: ad vetera maiorum tributa, peregrinorum persolutiones redigantur: si quis peregrinum posthàc molestia vel ignominia confecerit, grauiter puniatur, efflagito. Hæc breuibus, Christianissimi duo consortes & clara orbis lumina, nè grauibus implicitos longa nimìs oratione fatigem. Ad alia igitur deueniamus. Intereà dum chirographa per famulos à manu expediuntur, negocijs iam exolutus,

lutus,

lutus, si quæ sint Aegyptiorum veterum adhuc per ea loca monumenta, perquirens, duas pyramides miræ magnitudinis trans Nilum in agro Babylonico, ad milliare tamen circiter vigesimum extare cognosco: ab vrbe nanque ipsa Cairo apparent. Quarè vt mihi liceat conuicina lustrare, à Soldano per Trucimanum exposco. Placere sibi summoperè Soldanus respondet. Attamen nè sine tuto comitatu vllo pacto exeam domo, imperat: propter populum ab oratoribus Afris, à Iudæis, à neophytis exlegibus, & à Granatensibus ad iram impulsum. Confestimq́ue duos ex Palatinis sibi charioribus principibus accersit: vt ad me veniant, nè me vnquam deserant, nè detrimenti quid mihi aut molestiæ accidat, edicit. Trucimanum, qui nobis erat dux futurus, vt omnia diligenter inspectet, periculis omnibus prouideat, vt incolumes ducamur ac reducamur, cum animi angore & ingenti solicitudine monet: se curam non depositurum, donèc nos redijsse præscierit, enunciat. Postero die, qui erat septimus Iduum Februarij, hora antelucana, facibus accensis præeuntibus, ad visendas pyramides iter capturus exeo, Trucimano & duobus aulicis optimatibus cum ingenti comitatu me circunsepientibus. Ibì ciuitatis eius longitudinem esse immensam hoc argumento collegi. Trucimani domus, quæ mihi hospitio fuerat obsignata, mœnibus vrbis inhærebat: à latere tamen vrbis initio aduerso Nilo stadia circiter quatuor. Nec vrbis ipsius vltimum suburbium, quod adhuc Babylon ipsi appellant, percurrere desieramus, quandò iam sol ab horizonte nihil minus horis duabus emerserat: alicubì tamen sine domorum frequentia ple-

risque

risque ſpatiolis interiectis. Vrbe igitur à tergo relicta, cùm primùm Nilum tranauimus, inter palmeta, quæ viſum adhuc nobis parumpèr præpediebant, ſeſe nobis inſtar montium elatæ in planitie vaſta pyramides offerunt. Has adimus: viſas admiramur. Tunc Bilbilitani vatis Hiſpani veſtri Martialis carmen de pyramidum miraculis non ineptè prolatũ iudicaui. Sunt quidẽ inauditæ molis, ingens ſtructura: nec iam, quæ de viginti millibus hominum, cum viginti annorum labore, cum inenarrabili panis, ceparum ac porrorum numero & pondere, ab hiſtoricis ediſſeruntur, fabuloſa eſſe contenderem. Ipſarum tamẽ altera grãdior eſt, ſed forma pares. Sunt nanque pyramides omnes orthogoniæ, æquilateræ, amplę, ab imo in acutum ſemper ad verticem vſque leniter tendentes. Eſt earum altitudo ingens adeò, quòd in radice ſtantibus quicunque aſſcenderit, dimidio minor videatur. Per ipſarum ego rupturas, quæ fuerunt ad alia intra vrbem ædificia conſtruenda excoriatæ, ex meis familiaribus iuſsi quoſdam aſſcendere: qui caligari ſibi deſpiciendo oculos, mariaq́ꝫ ac terras ſeſe ſub pedibus habere exiſtimâſſe, retulerũt. Ab imo in modum turbinis acui videntur: ſed lapideam tabulã triginta hominum capacem, quę totũ claudit opus, in culmine maioris iacére, qui aſſcenderãt, nobis enarrârunt. Huius ego ipſe grandioris circunferentiam dimenſus, de quatuor lateribus vnũ reperi quindecim ſupra tercentum meis paſsibus conſtare. Quarè quod extra ſolum patet, eſſe paſſuum in gyro circiter tercentum ſupra mille colligitur: ſed longa vetuſtate, ſaxorumq́ꝫ fragmentis tellurẽ ibì plures cubitos creuiſſe, ſubrutamq́ꝫ nunc eſſe pyramidem, & multo quondàm fuiſſe

ſpatio-

tiosiorem, compræhenditur. Nec his contentus, solidá ne sit, aut cōcaua pyramis, interrogo. Tunc sic ex principibus alter sermonē orditur: Ex quo structuram hanc, quisquis veterum illam condiderit, absoluit, incolarum nemini constitit vnq̃: aditum habere, aut concauam esse præsensit: neq; enim magnæ nobis curæ est huiuscemodi secreta indagare: nostra verò tēpestate ignotus quidam ex Mauritania vobis finitima, qui sibi peritiā antiquitatis arrogabat, ad nos venit, Soldanū efflagitat, vt ostium pyramidis huius, quod se didicisse prędicabat, aperire liceret: inuenturum sese absconditos thesauros inquiens. Venia impenditur: huc venit: pyramidis huius latus æstiuum orientale perquirit: ostium clausum paulò differentē à cæteris inuenit: claudentem ostium lapidem tollit, qui iacebat in ipsius lateris medio, ab imo dimetiendo ad summū. Nec vir iste vsquàm gentium apparuit vltrà. Pyramidē igitur lustrauimus: & quà Maurus ille aditū patefecerat, latus capimus: ex meis comitibus iussi, cum facibus accēsis siliceq; parato ad ignem, si faces extinguerentur, excutiendum introire. Ego autem & vnà mecum principes ex ostij faucibus despectamus. Est via leniter decliuis, lubrica, marmorea, angusta, passuū clxxv. vtì aiunt, qua vix genibus flexis, aut si pedibus, inclinato ad vterum capite, descendere liceat: descendunt igitur, quid ibì sit, quæritant: forniceam cameram passuum fortè duodecim testudineā, atq; penetralia duo maiori camerę inhęrentia in cōcauo reperiunt: ibì grandem tumulū & paruula sepulcra iacére animaduertunt. Illustrem aliquem virum cùm aut vxorum, aut pellicum, aut filiorum turba fuisse illic humatum, existimârunt. Pyramides enim sepul-

cralia veterũ habitacula fuiſſe legitur. Structura verò ipſius molis, ex lapide marmoreo flauo aliquantiſpèr, non autem albido, æqua ferè menſura conciſo: quadrangulares enim ſinguli, ſed non penitùs ſunt orthogoni, cùm ab latitudine longitudo paululùm diſtet, à longitudine verò nihil differt profunditas. Lapidẽ ex illis nullũ dimenſus ex incuria ſum: ſed ſeptipedales longitudine eſſe arbitror. Ex quodã deindè elato tumulo arenoſo, cùm Oriẽtem auſtralem versùs oculos flexiſſem, plurimos colles ad milliare circiter quinquageſimum aduerſo flumine à nobis proſpicere viſus, quid illud eſſet, interrogo. Pyramides oẽs, atq; ex illis grandiores aliquas eis quas pertractauimus, eſſe didici: ibiq́; illuſtris vrbis adhuc extare veſtigia, ſed diruta, ſerpentibusq́; tantùm habitata retulerunt. Quarè Memphim eam fuiſſe, pyramidum miraculis celebratam: non autem Cairum vrbem, nunc prouinciæ caput, vtì plerique autumant, exiſtimo: cùm hîc duæ tantùm, illic innumeræ ſint inſignes magnitudine, lõgeq́; diſtent hæ à Cairo. Pyramidibus ità perluſtratis, ad milliare circiter dimidiũ ducor: vbì marmorei coloſsi corpus truncum, cui iam vetuſtate aures erant naréſque collapſæ, à pectore iacebat. Cuius fuerit quondàm ſimulacrum illud, minimè ſcitur. Id ego caput dimenſus, octo & quinquaginta paſſus eius eſſe circunferentiam reperi. His ità conſpectis, domùm reuerſuri, per alias eius Niliacæ planitiei pratorum ſemitas virentium, inter equorũ & camelorum copias innumeras, & Mameluchorum tentoria caſtrenſia diſpoſita, regredimur. Quidnã ſibi vellent ea caſtra tot iumentis circũſepta, eo præſertim anni tempore, cùm octaua Februarij eſſet Idus, percõtatus, hęc à Tru-

Memphis.

Caput marmoreum 58. paſſuum.

à Trucimano, qui mores adhuc Hispanos, in hisce rebus memoria tenebat, habui: Soletis in Hispania vos Aprili & plerisque in locis Maio mensibus equos herbatum mittere: nos autem Ianuario & Februario mensibus iumenta nostra in pascuis habemus: illis enim temporibus sicca sunt iam apud nos prata omnia. Nilusq; ripas iterùm tempore illo superare, atq; prouinciam omnem inundare incipit. Expectatum igitur fluminis incrementum, præsens herbarum, quas adeò virentes ac floridas in hac vasta planitie conspicis, opportunitas: cumq; hìc nullo vnq̃ tempore frigus ingens vigeat, sub dio in agris iumenta nunc habere coguntur. Tẽtoria verò, in quibus nostri ad iumentorum curam serui destinati sese noctù recipiant, quotannìs ità erigimus. Hæc ille. Ego autem inter eundum, quod operęprecium est inspicere, quem ordinẽ in iumentis pascendis, nè quid de pascuis pedibus dispergatur, seruent, delectatus sum cognoscere. Vbì primum suæ quisq; partis marginẽ per camelos & equos tutudit: in solo iam vacuo suis quisque seruus iumẽtis ad infixas terræ vacerras sudales adustas, pedes alligat posteriores, vt vix protento rostro dentibus herbã queant appræhẽdere. Ea verò quæ proximior est depasta, vacerris euulsis, pedetentìm ad herbam iumenta propiùs applicant. Singulisq; ità fit diebus, donèc ad vltimos herbaturæ suæ terminos perueniant. Portiones enim ex illis pascuis à Soldano Mameluchis pro cuiusque gradu per pedatos distribuuntur, veluti cùm intra vrbẽ sunt de collecto ex horreis hordeo. Ità sole ad occasum vergente Nilum traijcimus, domũq; reuertimur. Postridiè verò ab his, quibus fuerat à Soldano de me cura demãdata, peto, vt me ad eum locum

Mameluchorũ pabulandi modus.

vbì Christus latuerat, intereà loci dum Herodes Hierosolymis moraretur, perducerent: tum vt loci numẽ colerem, tum etiam quoniam ibidèm balsami arbusta consederant, id exoptabam. Eum locum nostra tempestate Mataræã incolæ appellant: qui ab vrbe Cairi passuũ millia circiter decẽ distat. Mercurij igitur die, sexto Idus Februarij, q nostræ Quadragesimæ primus eo anno fuit, vbì primùm eluxit, Matarȩam versùs proficiscimur: palatium primo adspectu & prima fronte regali mole constructum ingredimur, in internis autem dirutum: eô quòd desertum, ex quo balsami arbusta interiêre. Illuc enim, quo tempore balsamum colligebatur, Soldani, relaxãdi animi gratia, sese quotannìs conferebant. Pròh dolor, adeò preciosi arbusta liquoris interiêre: sed incertum, an custodũ incuria, an fraude dolóve & inuidia, an religione & pietate læsa, id acciderit. Quidam enim, viridarij custodes, terrã irrigando malè temperâsse aiunt. Ex fonte nanque viuo, puteali tamen, in eo loco scaturienti aqua exhausta, arbusta illa rigabãtur: eumq́ liquorem, quo balsamum condiebatur, nutriebant: neque enim ex simplici illa materia balsamũ constabat: quod non aliter ex perfractis aut concisis ramis per stirias & guttas cadentes colligebatur, quàm ex vitium putaturis lachrymales guttæ cadunt, cùm apud nos verno tẽpore palmites incíduntur. Sed nullam præter eius fontis aquam, transplantatis balsami arbustis ad hoc vt nascerentur, aut adultis vt coalescerent, profuisse vnquàm, longo experimento comprobatum est. Immò & cùm in aliud solum transferrẽtur, eadem etiam aqua indè absportata, parùm viguisse. Rex enim quondàm Cyprius, nomine Iaches, Caitbeio Soldano permittente, arbusta pauca cupasq́ ipsa aqua ple-

nas, quibus illa irrigaret, in Cyprũ afferri iuſsit: vbì neque balſamum procreabant, neq; frutices diù vixerunt. Qui verò fraudem intercęſsiſſe ſuſpicantur, mulierem cuſtodis ipſius horti vxorẽ, conſultò interiorem textam multitiam, mẽſtruo illitam, fonte immerſiſſe, referunt: menſtrualiſq; veneni vim adeò atrocem fuiſſe, vt aqua infecta arbuſtorum radices omnes, cùm per illas riuuli deducerentur, concremauerit. Aſt qui læſam pietatem fuiſſe credunt, ità prædicant: Cautum fuit ſemper priſcorum regum Soldanorum decreto, nè Iudaicæ peruicaciæ balſametum quiſquam ingrederetur: nè quid ignominioſum in loci numen perpetrarent: cùm in eo fonte paruuli Ieſu, quo tempore in Aegypto latitauit, pãnos quibus inuoluebatur, Maria virgo lauerit: vbiq; arbuſta germinabant, ibì ſoli ſiccandos expoſuerit. Beatã nanque virginem Mauri obſeruant, eiuſq; nomen religioſiſsimè venerãtur. Incautos igitur ad horti cuſtodiam Soldani œconomos, Iudæum, qui ſe Maurum profitebatur, admiſiſſe inquiunt: Iudæamq; vxorem ſuam quam intromiſit, paruulum vtriuſque filium, linteaq; infantuli, in opprobriũ loti Chriſti, in ipſo fonte immerſiſſe, ac lintea ibidèm ſiccanda protendiſſe, volunt. Quarè terram, cuius virtute arbuſta germinabãt, fonteq;, cuius vigore rigata nutriebãtur, ilicò poſt contumeliã, vim ſuam amiſiſſe inhæſitanter inquiunt. Vtcunquè ſit, omnia illa arbuſta radicitùs interiêre, nec vllũ ex eis extat veſtigiũ. Ea in roſeti modum aucta, intra quinquenniũ ſeneſcebãt: ſed ipſorũ rami in idem ſolũ tranſplãtati, facilè ad ſuũ genus inſtaurandum pullulabant. Eſt autem id balſameti ſpatium paſſuum longitudine numero circiter ducentorũ, latitudine verò non multo plus

dimidio: terreis aggeribus ſine calce ac lapidibus circunſeptum. Dum intereà ego iſta perquirerē, ſub vicino quodā tuguriolo, in quo infantulum Ieſum virgo latens lactabat, ſacris dicendis mihi altare paratur: quibus per eum, qui Hieroſolymis cœnobij beati Franciſci in monte Sion Guardianus ſummi pōtificis pro Chriſticolis occidentalibus vicem gerit, ritè peractis, duo ſummę pietatis in hominibus aduerſæ legis argumēta annotaui, quæ prætermittenda minimè duxi: Extat in prædicto tugurio intra murum cauata quædam in modum armarioli feneſtella, in qua paruulum infantem curioſa virgo, dum ſibi aliquandò foris victum quæritaret, recondebat: ibì ardentem perpetuò lampadem Mauri ſeruant. Tenēt & aliam, funiculo traiecto illi arbori, quam ſeſe aperuiſſe, tranſeuntiq; Ieſu ceſsiſſe, populus credit, appenſam: arboremq; ipſam reuerenter obſeruant, ficulneam: ipſi Pharaonis arborem appellant. Ea verò eſt, quæ à noſtris ſycomorus dicitur, terræ illius arbor peculiaris. Ex hac egoipſe ficulnea, quæ ingens eſt, tres carpſi fœtus, quorum forma, mediocris eſt piri, ſed mollitie ac guſtu inſipidi, ficum æmulantur: nec, vtì cæteri omnes fructus arborei, ex recentioribus ramulis huius arboris fœtus naſcuntur, ſed ex veterum ramorum truncis procreati vbertìm exiliunt: velutì ex vno interdùm ramulo compreſſa proſiliūt multa pruna. Tres eas, quas collegi, bactras ad vos ferendas, licèt ſiccas, ſeruo. Prandium intereà dum iſta perluſtramus paratur, ſub dio tamen, in putealis eiuſdem fontis margine, qui balſametum infelix irrigabat quondàm. Diſcumbimus ſolo vnà, ex ipſius Guardiani oriētalis ore, vice pontificis noſtri, venia, Mahometæi & Chriſticolæ: ſed carnes

illi,

illi, nos piſces epulabamur. Minuta hæc, vt quòd eo die poſt ſumptas epulas de illius aquæ bonitate periculum fecerim, inſerere queam, recenſeo. Cùm ex piſcium varij generis ſatietate ingens me ſitis vrgeret, (quanuìs ex medicorũ conſilio aqua mihi eſſet, ob quaſdam valetudines, interdictũ & piſcibus) ter ad ſaturitatem vſque, quiſnam in eo fonte lotus fuiſſet, memor, ex aqua illa ità plenis faucibus potaui, vt hydropico ſimilis, turgidus effectus, cingulum ſoluere coactus fuerim. Ilicoq; ſenſi, mihi ſummoperè profuiſſe. Totã præterea illius anni Quadrageſimam cum piſciũ vſu Nili fluminis aquã ſolam interdùm, interdùm vino commixtã, bibi: nec ſtomacho vnq̃, qui me ſępiſsimè fatigabat, aut alicui corporis parti iacturam mihi attuliſſe cognoui. Eſt prætereà leuitatis ac ſaporis aqua Niliaca, meo iudicio, laudabilis. Quas dotes illi aquæ ex feruore radiorum ſolis, quibus per torridæ zonæ furentes æſtus labens decoquitur, arbitror contingere. Neque enim dubium eſt, ſiue de lunæ mõtibus vltra æquinoctialem iacentibus, ſiue aliundè Nilus deueniat, quin per Aethiopum regiones Nili fluenta decurrant: ex quorum montibus Nilum ſumere incrementum incolæ prædicant. Nam cùm ad nos diẽ producturus, æquinoctialem circulum per arietis cornua ſol trãſiens aſſcendit, niuales Aethiopum adurens montes, niues liquefacit: quas ad imas valles cadentes Nilus recipit, & æſtate præter cæterorum fluminũ naturã intumeſcit, Aegyptios agros arenoſos irrigat, ac fertiles reddit, qui aliâs ob terræ ſiccitatem nullum producerent fructũ: pluit enim raró. Sapientum omniũ de ortu atq; incremento Nili accuratè diſceptationes perlégi: ſed ortus ipſius ità incertus ab indigenis relin-

Aqua fontis Balſameti.

Aqua Nili

quitur, velutì ab illis hactenùs. Allocutus enim sum diuersarũ Indiæ regionum incolas Aethiopesq́ plures, quorum ingens multitudo in Cairo vrbe negociatur: nec eorum quisquam, cùm per ipsorũ terras labi Nilus dicatur, credibile quicquam refert: fabulãtur tamen multa. Incrementi autem certam esse atq́ vnicam eam, quam attulimus, rationem, rerum experiẽtia prudẽtiores, & qui prouinciarum naturam indagârunt, affirmãt. Neq́ arenas in ostijs Nili boreali flatu aggregatas, aut Etesijs, vt pleriq́ volunt, aut aliam vllam de allegatis historicis rationibus causam esse, quòd Nilus retrocedat, dici patiuntur. Nunc verò, quandoquidem in huius fluminis mẽtionem incidimus, non erit absonum de ordine ab Aegyptijs circa Nili tumores seruato, nouisq́ Niliacorum crocodilorum casibus mihi per incolas enarratis, pauca recensere. Cairi ciuitas oblonga est, sed angusta, ad Nili ripam protenta. Intra Nilum autem vrbi insula adiacet duorum circiter milliarium, cuius initium, impetum Nili suscipiens, muris in acutum incipientibus, & se in latum statìm porrigentibus, munitum est. In cuius acuta proiectura turris extat lapidea, in qua per alnas eorum, quas piccos appellant & quartas ac digitos, signa sunt circuncisa. Est eorum alna, vestrâ Hispanâ, quam varam vester populus vocat, spithamâ grandi minor. Columnæ huic, æstate iam aduentante, multi assident: vt qui primus Nilum crescere denunciauerit, pinguem strenam assequatur. Itidemq́ fit quotidiè, donec tumescere desinat. Ast fluuio ad altitudinem quatuordecim piccorum, id est, alnarũ, surgente, superare ripas Nilus, & per campos ac fossas manu factas sese protendere, prouinciámque inundans irrigare incipit. Est Nili vtilis inunda-

tio, ad mensuram vsq; illius columnæ piccorum duorum & viginti: si verò eam exuperet, id rarò tamen accidit, damna potiùs quàm vtilitatem affert. Caitbeius propterea Soldanus is, quem senem dicunt, de quo suprà mentionem fecimus, fossam eduxit nouam, quæ incrementum illud, si quandò accidat, in se recipiat: & ad desertas alias regiones superuacaneam aquam abducat, ac fertiles eo anno reddat. Infra vrbem verò per fossas diuiditur Nilus antiquus, (quarum aliquas Cæsarem construxisse memoria proditum est) munitissimis aggeribus à fronte, nè torrentis aquæ impetus illas disrumpat, constructis. Quælibet autem fossarum suum habet ad mare Aegyptium exitum. Prouincias, per quas incrementi tempore aquæ Niliacę fluunt, irrigant & pingues faciunt. In omnibus prętereà fossarum alueis auiũ pisciumq; multifariàm generatur multitudo, aliturq;, sed præcipuè in paludibus maxima. Varia præter pisces & aues monstra in eius alueo nutriuntur: inter q̃ Crocodilus quadrupes tã aquaticum, quàm terrestre. Quòd nõ habeat vndè egerat, præterquàm per os: quòd solus inter bruta lachrymetur: quòd fugiat, si recto illum oculo quis inspexerit: sequatur verò, si meticulosum obuium senserit, ac interimat: aliaq; huiuscemodi multa multi retulêre: propterea missa hæc omnia facere cõstituo. Quæ autem ego inter nauigãdum ab accolis nautis noua perdidici, mens est disserere. Ab vrbe Cairo ad mare vsque, non semper noxios esse crocodilos referunt: ab vrbe autem aduerso Nilo, quanto altiùs versùs montana nauigatur, tanto violentiores ferocioresq; aqua & terris esse aiunt. Plerasque eius rei causas mihi interroganti adduxerunt in medium: Primùm,

De crocodilis scitu digna.

mùm, quòd ea Nili pars, quæ inter vrbẽ & mare iacet, piſcibus, tum in Nilo enutritis, tum ex mari prodeuntibus, quibus crocodili veſcũtur, ſemper abundet: propterea piſcibus cõtentos, in terram illos non longè à ripa deſcendere, hominibus aut quadrupedibus damna illaturos, prædicant. Cùm autem & inferiores crocodili, & piſcatorum ingens multitudo, piſciũ turbas ad ſuperna trãſire, quin illos retibus intercipiãt, paucas patiantur: crocodili qui ſuperiores Nili partes incolunt, atrociori fame vrgẽtur: ità famelica rabie arreptos, in terram deſcendere illos, inquiunt, adoririq́ue ac perimere quicquid obium fit. Quædã præterea præmij ſpes magnos crocodilos capientibus propoſita, facit, vt multo pauciores audeant à Nili ripis lõgiùs prodire: cuique enim ad vrbẽ Cairũ crocodilũ grandiorẽ afferenti, aurei nummi de fiſco præbentur decẽ. Quamobrem crocodilis grandibus circa vrbem, vt alibì leonibus, vrſis, cęteriſq́ue brutis animalibus violẽtis ac rapacibus, dulci habendæ pecuniæ ſpe, multę inſidiæ parantur. Tunc autem crocodili noxiores ſunt, damnaq́ue ad vicina rura exeuntes maiora inferunt, quãdò redijt ad alueũ Nilus: cum nanque ſint eo tempore Nili oſtia magìs arenoſa, ob humiliorem aquæ in ipſis faucibus profunditatem, minor marinorũ piſciũ copia per fluenta Nili aſcendit. Indè fame compulſos, cùm Niliaci piſces illis ad ſaturitatem non ſuppetant, victum ipſos terra quæritare aiunt. Hìc eueniſſe prædicant accolæ, quòd Nilo ad alueum deducto, ſæpè lateãt in inſidijs obuoluti cœno crocodili in ripæ ora, in eorum locorum vicinia, ad quæ Niliaci rurales, aut oppidani fœminas aquę capiendæ gratia mittunt: immiſſoq́ue per ancillam cantharo in aquæ de-

Varij crocodilorum aſtus.

decursum, crocodilum, inquiunt, transilire, & fœminam dentibus, quos habet rapacissimos, manu, qua cantharum immisit, rapere, ac in fluuium in caput tractam dilacerare. Camelum, equum, iuuécam, & quodcunque genus quadrupedis ei occurrit, cùm in terram famelicus exit crocodilus grandior, ictu caudæ adeò acriter ferit, vt illud, cruribus fractis, prostret, ac demùm interimat. Tanta est enim illius caudæ vis, vt fregisse quatuor vno ictu grandioris animalis crura repertus sit aliquandò. Emergit aliud imminens periculum decrementi tempore Nilum pernauigantibus. Cùm enim contra Nili torrentem asscenditur, deficiente vento, sæpiùs contis quàm remis agitur: nauemq; asscẽdentem crocodili latenter sequuntur: & nautam, cùm crocodilus videat conto ad expungendam nauem totum fixo pectore inhærere, ictu caudæ conto acriter discusso, præcipitem cadere in fluuium facit: ac vix delapsum rapit, & vorat. Sponda etiam manibus appræhensa ingressum plerunquè tentâsse, aut nauim deuoluere fuisse conatos, asserunt. Tanta est eorum rabies fame vrgente. Est crocodilorum alia à quadrupedibus in progressu natura: cũ enim è Nilo in terrã lõgiùs proficiscũtur, alia nesciunt regredi via, q̃ per ea vestigia, quæ in arena venientes reliquerunt: propterea cùm descendisse crocodilum incolæ præsentiunt, celeri cursu cum ligonibus & ramorum fascibus accurrunt: in eaq; semita fossam profundam effodiunt, ac ramis illam superimpositis arena contegunt, nè rediens crocodilus insidias sentiat: dehinc per vestigia crocodilum quæritant: sic repertum, strepitu & lituorum æneorumq; tinni-

tu

tu in fugam versum insequuntur. Ità in foueam delabentem aut perimunt, aut laqueis irretitum ad vrbem portant. Diximus enim, decem aureorum præmium, esse grandes crocodilos viuos afferenti propositum. Paucis antequàm ego adijssem diebus, vnum allatum fuisse viuum mihi retulit magnus interpres, quem vix duo possent cameli simul, vtì boues araturi, coniuncti, tergo sufferre. Alius eodem tẽpore magnæ molis crocodilus in regione quæ Nilo adiacet, nomine Saëtum, tres infantes in quodam rure Niliaco è cunis raptos deglutiuit. Captus tamen, modo quo diximus capi solere, fuit interemptus: euulsosq́ꝫ infantes vix adhuc exanimes fuisse sepultos, referebatur. Ijsdem diebus ex vtero alterius irretiti ac trucidati arietem ferè integrum voratum, ac vnam dilaceratæ mulieris manum, armilla adhuc extante ænea, se extraxisse quidã accolæ perhibebant. Habitos enim, quandocunqꝫ curæ nõ sit ad vrbem eos afferre, excoriant: cùm vtile ad multa medicamenta crocodilorum abdomen esse didicerint. Nec desunt etiam, qui corium illorum quæritent, quod est adeò durum, vt neque sagitta transfigi posſit. Testudinei nanque conchylis ferè duritiem æmulatur: quanquàm non eam habeant à natura corporis formam: est quippe crocodilus lacerto, quem vestrum idioma Lagartum appellat, persimilis, sed rostro porcino, collo reductiſsimo, dentibus albentibus, feris, oblongis, dorso squamis (vt diximus) duriſsimis armato, cauda breui, crassa, in turbinem à corpore desinenti, non vtì in cæteris quadrupedibus, sed vtì in piscibus cernimus: lacertis breuibus, vnguibus rapaciſsimis: vrsinas diceretis crocodili manus, pedesq́ꝫ, nisì huic essent squammei, illi autem villosi: colore flauo, ventre verò

ſubalbido, nec tantæ duritiei. Crocodilos præ- Crocodilus Zelotipus.
tereà zelotypos & amantiſsimos vxorum, aiunt Aegyptij: quod hoc experimento comprobârũt. Ijſdem ferè temporibus, quibus ego regiones illas peragrabam, nautæ quidam adnauigãdo cùm cernerent crocodilos coëuntes in inſula Niliaca, quam fluuij decrementum ſiccam reliquerat, ad eos cum ingenti ſtrepitu ac minitantibus ſimiles deſcendunt. Indè maſculus primo impetu perterritus, relicta vxore reſupina, ſeſe præcipitem in fluuium dedit. Reſupinat enim illã maſculus, & in ventrem deuoluit: cùm ipſa ob crurum breuitatem per ſe minime queat, atque ità relictam eius vxorem nautæ interimunt, auferuntq́;. Cùm verò maſculus redijſſet, vxore non reperta, conſpectoq́; in arena ſanguine, peremptã & ablatam coniectatus, ad nauim aduerſo Nilo ira concitus, veluti rabidus, deſpumans natando percurrit: ratem vnguibus tenaciſsimè comprę hẽdit, omni conatu nititur ſuî oblitus, nautas perempturus, intra nauim proſilire. Verùm enim fuſtibus ac telis nautæ illum in caput alij, alij in digitos quibus ſeſe ſuſpendebat, ità concuſſerunt, vt attritis manibus, capite quaſſato, linquere prouinciam, quã ſumpſerat, coactus fuerit. Timuêre tamen nautæ non mediocriter. De crocodilis & incremento Nili, iam nimìs multa. Quarè vt ad iter, vndè vagans exilieram, rediens, epiſtolam claudere tandèm valeam, quid mihi poſt hæc cum Soldano ſucceſſerit, exarabo. Nono Kal. Martij in ſumma populi corona & Mameluchorũ ſpectaculo, ad Soldanũ tertiò vocor. Accedentem me humaniſsimè ac ſerena fronte cõpellat: ſeſe denuò, ſuaq́; omnia palàm offert: veſtem cõcordiæ ſignum mihi iubet afferri: oratoribus nanque omnibus à

à Soldano ex ipſius arce diſcedentibus, ex more gentis, veſtis exhibetur. Sed cymatilis tãtùm, aut ex ſimplici ſerico, linea tela ſupplicato. Mihi autem, vt fraternum inſolubile fœdus, me iaciente, vobiſcum inijſſe adſtantes ſuſpicarentur, ex auro intexto miráque arte, vtì videbitis, cum Arabicis literis inſutis laboratam, arminijsq́ candentibus magno emptis ſuffultam, dono dedit. Aulicis deindè ſuis, vt ſic indutum per vrbem adùſque meum contubernium comitarentur, imperauit. Per latam quandam planitiem ex induſtria inter principum Mahometęæ legis ſepulcra, quæ nemini Chriſtiano perambulare licet impunè, ab ipſiſmet ducor. Illa non pyramidea, vt Aegyptij quondàm conſtruere ſolebãt, ſed haud secùs ac generales ſuæ Meſchitæ ſtructura fabricantur. Intra hæc ſuo & ipſi Mahometæ, quem paracletum à Chriſto vaticinatum garriunt ac fabulantur, ſacerdotes inſtituunt, qui ſuo ritu ſacra ibì in ipſorum peragant memoriam. Circumeunt autem ſuperba hæc dominorum ſepulcra, clientum ac filiorum & pellicum ſub dio tumuli: ad ſuorumq́ quiſque ſepulcra quotoquoque die Veneri ſignato (is enim eſt Mahometęorum dies feſtus) ſacra pro ritu eorum dicturus graditur: ſepulcráque aſſperſione frigentis aquæ, cum ramis frondentibus & odoratis herbis, defunctorum vmbris hęc profutura credentes, ſuo more ſalutant. Ego igitur ea via domùm rediens, expedita per famulos à manibus, quæcunque poſtulaueram, chirographa recepi. Ad diſceſſum me iam accingo. Impenſa Soldani, nauigia parantur. Nilum Alexãdriam versùs denauigaturus, tertio Kal. Martij, lętus, ijſdem qui me adduxerant, mecum redeuntibus, conſcendo.

do. Alexandriam quarto nonas Martias perrexi. A prorege honorificè suscipior. Id enim per precursores à suo principe in mandatis habuit: aliter nanque eam minimè curam fuisset complexus, cùm nihili penitùs faciant omne Christianorum genus: seséq; solos viuere in orbe terrarum qui strenui sint atque imperio digni, arbitrentur: ludibrióq; sibi cedere ducant, Christiano cuiquam honorem exhibere. Sed attendite catholici principes, cur nos Barbarum ac syluestre ab incunabulis hoc genus hominum ità paruipendat, quibus´ve argumentis innixa gens hęc imperita, nullius virtutis particeps, immersa cœnosæ libidini, detestandis erroribus implicita, rationis penitùs expers, hoc de se, illud de nobis, sibi posse persuadere existimet. Quater parua manu ingentes Turcarum copias Mameluchi profligârunt: propterea de se nimiùm sibi credunt. Christicolas autem omnes duabus rationibus penitùs cõtemnunt. Cùm nanq; mercatores, qui ad eos asiduè cõmeant, ingentesq; opũ aceruos inutilium aromatum & effœminantiũ viriles animos gemmarũ permutandarũ gratia important, opprobriosa ferre pasim ludibria, ignominias, contumelias, iniurias, lucri gulosa rabie captos videant: cùm nacti occasionem quamcunq; leuem, nobiles etiã Venetos (quos Barbari, quia ex vicino cęteris negociatoribus opulẽtiores esse cognoscunt, Christianorum principes arbitrantur) catenis, carceribus, tormentisq; interdùm, vt eos expilent, quotidiè premant: patientérque omnia lucri causa tolerare conspiciant, viles esse ac nullius momenti homines, Christianos omnes autumant. Sed tum præcipuè, quod in Christianorum principum dedecus cedit, fronte rugo-

rugosa nasoq́ adunco quantulumcũque plebeij, prætereuntibus nobis irrident ac subsannant, & eam quam sibi imbiberunt arrogantiam confirmant, quandò ipsis subit in mentem, se nostrę fidei domum initialem, nobis inuitis & silentibus, sub sua ditione per tot iam secula impunè, indiès collabentem, retinuisse: nec ausos vnquàm Christianos fuisse, de illa è manibus eorum redimenda, cogitare. Iure igitur merito nos, qui rerũ domini quondàm esse solebamus, ab immanissimis & truculentis Barbaris ità negligimur. Hæc volui, catholici principes, in epistolæ calce recensere: non quô putem orationis meæ calcaribus addere quicquam posse vobis, qui à primis vnguiculis de expurganda, tutanda, protendendaq́, quam profitemini, religione sentẽtiam induistis. Nulli enim alteri rei magìs vnquàm, post intra Europæ limites stratas Maurorum vires, inuigilâstis, quàm de traijciendo in Mahometæos in Africam exercitu: fecissetísque iandudùm, si per aliorum insatiabilem & inexhaustam imperij cupiditatem licuisset. Sed ira concitus, cùm ista videam nostra accidere desidia, remq́ Christianam indiès magìs ac magìs intestinis seditionibus in deterius labi conspiciam, impatiens euomo. Intercludatur tandèm exundãs nimiùm hic noster riuulus. Galeaceas adhuc stare in ancoris easdem, quæ me transmiserant, reperi. Dum hæ sua peragunt cõmercia, in Europã renauigante Venetias versùs nauigiolo, cui me credere nõ fuit consilium, tertiã hanc ad catholicã vestrã maiestatẽ do. Cætera egoipse viua voce, si per piratas, per maris irã, per incolumitatẽ licuerit, corã relaturus. Felicibus intereà viuant auibus, precor. Ex vrbe Alexãdria Aegyptia, quarto Nonas April. M.D.II.

